

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2015

Bc. Renata Vyskočilová

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Dívčí vzdělávání v Hradci Králové od poloviny 19. století do konce 1. republiky
s ohledem na jeho sociální a kulturní kontext

Bc. Renata Vyskočilová

Diplomová práce

2015

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Renata Vyskočilová
Osobní číslo: H13579
Studijní program: N7105 Historické vědy
Studijní obor: Kulturní dějiny: Regionální
Název tématu: Dívčí vzdělávání v Hradci Králové od poloviny 19. století do konce 1. republiky
Zadávací katedra: Ústav historických věd

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Vývoj vzdělávací struktury v Hradci Králové s důrazem na vývoj v 19. století; možnosti dívčího vzdělání před Hasnerovou reformou (širší problematika vyšších dívčích škol). Dívčí školství v Hradci Králové od poloviny 19. století (školské sestry Notre Dame), Hasnerova reforma. Odborné dívčí školy v Hradci Králové. Dívky na královéhradeckých středních školách. Vztah vzdělání a ženské emancipace v širším kontextu a v městě s dlouhou vzdělávací tradicí.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

Gisela Bocková: **ženy v evropských dějinách. Od středověku do současnosti**
Praha 2007.

Milena Lenderová, Jana Burešová, Božena Kopiczková, Eduard Maur: **Žena**
v českých zemích od středověku do 20. století. Praha 2009.

Pavla Korytenská: **Cesty dívek za vzděláním. Hradec Králové 2013.**

Fondy vztahující se k dívčímu školtví v SOkA Hradec Králové

Vedoucí diplomové práce:

prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.
Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **1. září 2012**

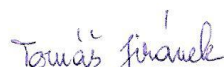
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2015**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 20. ledna 2015

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 20. června 2015

Bc. Renata Vyskočilová

Poděkování

V první řadě bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce prof. PhDr. Mileně Lenderové, Csc. za vedení práce, poskytnuté konzultace, cenné rady a připomínky.

Mé velké díky pak patří mojí rodině za její psychickou a finanční podporu a trpělivost nejen při psaní této práce, ale i po celou dobu mého studia.

ANOTACE

Práce je věnována vývoji dívčího vzdělávání v Hradci Králové s ohledem na možnosti dívčího vzdělávání v 19. století. Hlavní část je zaměřena na dívčí školy v Hradci Králové, které se od poloviny 19. století do konce první republiky ve městě nacházely. Práce se také zabývá vlivem sociálního prostředí na prospěch dívek na školách, zastoupení obou pohlaví v učitelském sboru na dívčích školách a jejich platovými poměry.

KLÍČOVÁ SLOVA

Dívčí vzdělávání – Hradec Králové – školství v 19. století – dívčí školy v Hradci Králové – učitelé v 19. století

TITLE

The development of girls' education in Hradec Kralove from the middle of the 19. century to the end of the first republic with regard to its social and cultural context

ANNOTATION

The work is devoted to the development of girls' education in Hradec Králové with regard to the opportunities for girls' education in the 19. century. The main part is focused on the girls' school in Hradec Králové, which is from the middle of the 19. century to the end of the first republic in the city were located. This work also remains to be the influence of the social environment to benefit girls on the schools, the representation of both sexes in the teaching staff of the girls' schools and their platovými ratios.

KEYWORDS

Girls' education – Hradec Králové – education in the 19. century – girl school in Hradec Králové – teachers in the 19. century

Obsah

Úvod.....	1
1. Obecný přehled vývoje školství v 19. století.....	8
2. Vzdělávání dívek	16
2.1 Dívčí vzdělávání v první polovině 19. století.....	19
2.2 Rozvoj dívčího vzdělávání v 2. polovině 19. století.....	22
3. Hradec Králové devatenáctého století	30
3.1 Vývoj Hradce Králové v první polovině 19. století.....	32
3.2 Hradec Králové v druhé polovině 19. a na počátku 20. století.....	34
4. Vývoj školství v Hradci Králové	37
4.1 Hlavní škola	38
4.2 Střední školství v Hradci Králové.....	41
5. Obecné a měšťanské dívčí školy v Hradci Králové.....	47
5.1 Obecná dívčí škola.....	48
5.1.1 Založení školy a průběh školního roku.....	48
5.1.2 Obecná škola od 60. let 19. století do roku 1938.....	51
5.2 Měšťanská škola v Hradci Králové.....	54
5.3 Masarykovy obecné a měšťanské školy	61
5.3.1 Obecná škola.....	62
5.3.2 Měšťanská škola	63
6. Hradecké dívčí gymnázium	65
6.1 Založení a první léta školy.....	65
6.2 Změny v organizační struktuře	68
6.3 Dívčí gymnázium po vzniku ČSR	70
6.4 Náplň výuky a průběh školního roku.....	71
7. Vyšší škola pro ženská povolání hospodářská.....	74
7.1 Změny v organizační struktuře	79
8. Sociální původ dívek a jeho vliv na školní prospěch.....	84
8.1 První třídy	85
8.2 Druhé třídy.....	88
8.3 Třetí třídy	90

8.4 Čtvrté třídy	92
8.5 Páté třídy	93
8.6 Sociální původ dívek na dívčím gymnáziu a jeho vliv na školní prospěch	95
9. Učitelé a učitelky na hradeckých dívčích školách	102
9.1 Obecný přehled vývoje vzdělávání učitelů a učitelek v 19. století.....	102
9.2 Učitelé a učitelky na dívčích školách v Hradci Králové.....	105
Závěr	110
Resumé.....	114
Seznam pramenů a literatury	115
Seznam tabulek	122
Přílohy.....	124

Úvod

Tématem mé diplomové práce je vývoj dívčího vzdělávání v Hradci Králové s ohledem na možnosti dívčího vzdělávání v 19. století. Hradeckým školstvím jsem se zabývala již ve své bakalářské práci a při zkoumání dostupných materiálů jsem si všimla, že přesto, že o Hradci i jeho školství toho bylo napsáno dost, historii dívčího vzdělávání jako takovému pozornost příliš věnována nebyla. Přitom město má všeobecně hlubokou tradici elementárního i středního školství. Chtěla bych ukázat, jak se dívčí školy v Hradci Králové vyvíjely s ohledem na události dějící se v zemi i ve městě. Zároveň bylo mým cílem ukázat, jaký byl podíl zastoupení dívek ve třídě podle jejich sociálního původu a jak prostředí, ze kterého dívka pocházela, mohlo ovlivnit její prospěch. Zda platí obecné předpoklady, že dívky z lepších rodin měly známky lepší, než dívky pocházející z chudších poměrů.

V práci se zabývám také širší problematikou vzdělávací struktury v Hradci Králové. Město mělo dlouhou tradici vzdělanosti a podporovalo rozvoj školství všeobecně. Z tohoto důvodu se ve své práci věnuji i stručnému vývoji města v dlouhém 19. století, a jeho školství, abych uvedla, jaký byl ráz města ve sledovaném období a jaký vliv měly události, které se v okolí či přímo ve městě děly, na jeho školství. Hlavní část práce je zaměřena na dívčí školy v Hradci Králové, které se od poloviny 19. století do konce první republiky ve městě nacházely. Byla to obecná škola, která vznikla jako první samostatná dívčí škola ve městě již v 50. letech 19. století, dále vyšší dívčí škola, založená na konci 60. let 19. století, ze které se později stala dívčí měšťanka. Jelikož se obě školy musely potýkat s velkým množstvím žaček, nebylo výjimkou, že v lavicích jedné třídy zasedlo i přes padesát dívek, byly ve 20. letech 20. století otevřeny nové obecné a měšťanské školy na druhém břehu Labe. Na tomto příkladu lze vidět, jaký zájem mělo město na tom, aby se školství ve městě rozvíjelo. Nové obecné a měšťanské školy totiž vznikly na uvolněném prostoru po zbořeném městském opevnění a město tento prostor věnovalo právě hradeckým školám. Dalšími dívčími školami byly gymnázium a vyšší škola pro ženská povolání hospodářská. Obě vznikly na počátku 20. století a těšily se velkému zájmu dívek nejen z Hradce Králové. Mimo těchto obecnějších kapitol se v práci věnuji i vlivu sociálního prostředí na prospěch dívek ve školách. Pro tento účel jsem porovnávala prospěch dívek na obecné škole a na gymnáziu ve čtyřech školních ročnících vzdálených od sebe deset let. Úplný přehled známek dívek podle povolání rodičů, nejčastěji otce, je uveden v tabulkách v příloze této práce. Na závěr jsem věnovala pozornost zastoupení obou pohlaví v učitelském sboru na dívčích školách.

Na začátku své práce jsem se rozhodla nejprve zaměřit stručně na obecné dějiny školství od vydání Schulpatentu Marií Terezií do vzniku Československé republiky. Přestože téma této práce spadá až do druhé poloviny 19. století, zmiňuji se i o tomto dřívějším období, jelikož školské reformy Marie Terezie ovlivnily jak všeobecný rozvoj dívčího vzdělání, tak zároveň položily základy moderního školství v Hradci Králové a měly vliv na jeho další vývoj, včetně vzniku dívčích škol. V této úvodní kapitole vycházím z několika obecnějších děl, jako byla například kniha od kolektivu autorů *Z dějin české každodennosti*,¹ která se věnuje základním oblastem každodenního života lidí v 19. století. Čerpala jsem z ní především základní informace o vývoji školství ve sledovaném období, které jsem poté doplnila dalšími monografiemi a studiemi. Neméně důležitým zdrojem informací byla pro mě dobová příručka od Jana Šafránka *Vývoj soustavy obecného školství v království Českém od roku 1769 – 1895*.² V této knize se mimo obecné informace o vývoji školství autor věnuje i školním učebnicím, povinnostem učitelů, záležitostem spojených s provozem školy, dívčímu vzdělávání. Velmi zajímavé jsou i Šafránkovy školní statistiky, týkající se počtu škol a žáků v jednotlivých okresech království českého v různých letech. Další literatura, ze které jsem čerpala informace, byla například kniha Josefa Cacha a Josefa Valenty *Výchova a vzdělání v českých dějinách*,³ či kniha Vladimíra Štveráka *Pedagogická literatura na přelomu 18. a 19. století*.⁴ Obě tyto knihy poskytují také základní informace o obecných dějinách školství a jeho vývoje v 19. století. Pro získání širšího kontextu vývoje vzdělanosti jsem použila další monografie a články, například knihu *Na prahu národní existence* od Miroslava Hrocha,⁵ která pojednává o utváření moderního českého národa a věnuje se také otázce školství, nebo dílo Jaroslava Kopáče *Dějiny české školy a pedagogiky*.⁶

Ve druhé kapitole se věnuji vzdělávání dívek, které až do konce 18. století bylo spíše okrajovou záležitostí, nebylo považováno za nutné a bylo výrazně sociálně omezeno. Teprve díky reformám Marie Terezie, která si uvědomovala význam vzdělaných poddaných pro svůj stát, jak mužů, tak žen, měly školy navštěvovat všechny děti bez rozdílu pohlaví. To byl základní předpoklad pro rozvoj dívčího školství. Zmiňuji tento obecný vývoj, abych poté mohla navázat kapitolou zaměřenou již konkrétně na dívčí vzdělávání v Hradci Králové.

¹ LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2011.

² ŠAFRÁNEK, Jan, *Vývoj soustavy obecného školství v království Českém od roku 1769 – 1895: příspěvek k dějinám českého vyučování*. Praha: F. Kytka, 1897.

³ CACH, Josef a Josef VALENTA. *Výchova a vzdělání v českých dějinách III: 1848 – 1914*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990.

⁴ ŠTVERÁK Vladimír, *Pedagogická literatura na přelomu 18. a 19. století v Čechách*. Praha: Horizont, 1986.

⁵ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence: touha a skutečnost*. Praha: Mladá fronta, 1999.

⁶ KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny české školy a pedagogiky v letech 1867 – 1914*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1968.

Odrazovým můstkem v této kapitole mi byla kniha od Mileny Lenderové *K hříchu i k modlitbě* a kolektivní práce *Žena v českých zemích*.⁷ Obě knihy se věnují postavení ženy ve společnosti, její roli v domácnosti i na veřejnosti a možnostem jejího vzdělávání. Díky nim jsem si udělala určitý základ pro tuto kapitolu, který jsem doplnila další literaturou. Velmi přínosnou monografií mi byla i kniha Jany Stráníkové *Výchova a vzdělávání dívek na cestě k moderní občanské společnosti*,⁸ kde se autorka věnuje výchově a vzdělávání dívek z různých vrstev společnosti a podobě dětství v 19. století. Doplnující literaturou pro tuto kapitolu mi byly například kniha Marie Bahenské *Počátky emancipace žen v Čechách*,⁹ Marie Mackové *Voršilky v Čechách do roku 1918*¹⁰ a již zmíněná kniha J. Šafránka *Vývoj soustavy obecného školství v království Českém od roku 1769 – 1895*.

Třetí kapitola nese název *Hradec Králové devatenáctého století*. Na začátku se zabývám krátce i starší historií, abych osvětlila jeho původ a především události z druhé poloviny 18. století, které velmi ovlivnily nejen podobu města, ale i život v něm. Jedná se především o stavbu pevnosti, kvůli které bylo město více uzavřené a docházelo k ekonomické stagnaci. Na druhou stranu tento uzavřený prostor pomohl rozvoji různých aktivit, včetně vlasteneckého okruhu, který měl vliv na rozvoj školství ve městě. Kvůli pevnosti se města dotkly i válečné události, které se odehrávaly v monarchii a nejednou zasáhly i do vlastního chodu hradeckých škol. V této části práce vycházím z několika děl, věnujících se dějinám Hradce Králové. Z nejstarších je to kniha Františka Švendy *Cžtwrtý Hliněný Obraz*¹¹ a kniha Jana Solaře *Dějepis Hradce Králové nad Labem*,¹² které jsou dobovým pramenem starších událostí města. Zajímavým zdrojem informací nejen pro tuto kapitolu jsou i paměti hradeckého rodáka Václava Vladivoje Tomka.¹³ Z novějších monografií, ze kterých jsem čerpala informace je důležitá především práce Jaromíra Mikulky *Dějiny Hradce Králové*,¹⁴ kde je přehledně chronologicky vyložena historie města. Dále vycházím například z disertační

⁷ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá Fronta, 1999; LENDEROVÁ, Milena et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové Noviny, 2009.

⁸ STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Výchova a vzdělávání dívek na cestě k moderní občanské společnosti: generové a sociální aspekty procesu socializace mládeže v období 1774 – 1868*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2013.

⁹ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005.

¹⁰ MACKOVÁ, Marie. *Voršilky v Čechách do roku 1918*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2007.

¹¹ ŠVENDA, František. *Cžtwrtý Hliněný Obraz Hystorye Králowstvj Českého a Paměťj Města Králowé Hradce nad Labem: to gest: Proměny Králowstvj Českého, w Wognách a ztenčenj Města Pewnostj ohraženého w běhu věku 18. sto lety*. W Hradcy Králowé: Pjsmem Jana Frantisska Pospjssila, 1814.

¹² SOLAŘ, Jeronym Jan Nepomucký. *Dějepis Hradce Králové nad Labem a biskupství hradeckého*. V Praze: J. J. Solař, 1868.

¹³ TOMEK, Václav Vladivoj. *Z dějin Hradce Králové*. Hradec Králové: Balustráda, 1997.

¹⁴ MIKULKA, Jaromír. *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*. Hradec Králové: Nadace Historica, 1995.

práce Mileny Lenderové *Královehradecká hlavní škola*,¹⁵ která obsahuje nejen popis vývoje zdejší hlavní školy do roku 1870, ale také událostí, které se ve městě v tomto období odehrávaly, nebo z knihy Jana Jakla *Hradec Králové*.¹⁶

Další kapitola se týká hradeckého elementárního a středního školství. Rozhodla jsem se zde alespoň v krátkosti nastínit historii a vývoj vzdělávacích struktur v Hradci Králové, abych ukázala, že toto město má velkou tradici vzdělanosti a o rozvoj školství pečovalo již od starších dob. Zaměřila jsem se především na hlavní školu, která souvisí s tématem mé práce, jelikož se na ní učily až do 50. let 19. století dívky a chlapci společně, a pak na gymnázium, abych ukázala, jak vypadalo hradecké střední školství. Zdrojem informací o hlavní škole mi byla již zmíněná disertační práce Mileny Lenderové *Královehradecká hlavní škola a Dějepis Hradce Králové* od J. J. Solaře. Zajímavým zdrojem pak byly *Paměti z mého života* od Václava Vladivoje Tomka.¹⁷ Tento hradecký rodák byl žákem zdejší hlavní školy a poměrně podrobně zde popisuje svá školní léta, včetně svých subjektivních pocitů, díky čemuž si lze udělat představu nejen o chodu školy, ale také o vztahu žáků k ní. Pro dějiny hradeckého gymnázia jsem vycházela především z několika článků uvedených ve sborníku *Památník gymnásia v Hradci Králové*.¹⁸ Autorem těchto článků byli většinou samotní profesori gymnázia. O hradeckém školství vyšla celá řada článků a studií,¹⁹ avšak zatím chybí ucelenější monografie věnující se tomuto tématu, takže většina zmínek o hradeckém školství pochází z publikací věnujícím se obecně dějinám města, jako jsou například práce F. Švendy a J. J. Solaře.

Následující kapitoly se již věnují jednotlivým dívčím školám v Hradci Králové. V práci postupuji od elementárního školství po školství střední a odborné. U každé školy jsem se snažila nastínit motivy jejího založení, chod a organizaci školy a její chronologický vývoj po celé sledované období. Zároveň jsem se snažila ukázat, jak události odehrávající se v zemi

¹⁵ LENDEROVÁ, Milena. *Královehradecká hlavní škola v letech 1776 – 1870. Příspěvek k dějinám školství a národního obrození*. Disertační práce. Hradec Králové, 1990.

¹⁶ JAKL, Jan. *Hradec Králové*. Praha: Paseka, 2005.

¹⁷ TOMEK, Václav Vladivoj. *Paměti z mého života*. W Praze: w kommissi u F. Řivnáče, 1904 – 1905.

¹⁸ KALÁB, Ludvík a Josef SIMON. *Památník Rašínova státního čl. gymnasia v Hradci Králové, vydaný slavnostním výborem při jubileu roku 1936*. V Hradci Králové: Rašínovo státní čl. gymnasium, 1936.

¹⁹ O hradeckém školství vyšlo několik článků v časopisech *Královehradecko*, jako například práce L. Domečky Z dějin národního školství v Hradci Králové, či článek V. Deyla Školy v nynějším školním okrese královehradeckém v roce 1841. Viz DOMEČKA, L. Z dějin národního školství v Hradci Králové. *Královehradecko*. 1930, ročník 8, č. 2, s. 10 – 12; DEYL, V. Školy v nynějším školním okrese královehradeckém v roce 1841. *Královehradecko*. 1940 – 1941, ročník 18, č. 2, s. 17 – 19. V roce 2003 byl také vydán sborník k 10. výročí založení Biskupského gymnázia B. Balbína, kde se několik autorů také věnuje dějinám latinských škol v Hradci Králové i dívčímu vzdělávání. Viz *Příspěvky k dějinám královehradeckého středního školství. Sborník referátů z konference konané u příležitosti 10. výročí založení Biskupského gymnázia B. Balbína v Hradci Králové dne 6. 6. 2002*. Hradec Králové: Balustráda, 2003. Základní informace o hradeckých školách se dají najít také v *Encyklopedii města Hradce Králové*. Viz DIVIŠOVÁ, Jaroslava et al. *Encyklopedie města Hradce Králové*. Hradec Králové: Garamon, 2011.

nebo ve městě, například války v 19. století, zboření hradeb a především první světová válka a vznik Československa, zasáhly do provozu školy. V případě dějin obecné dívčí školy vycházím hlavně z dochované Pamětní knihy uložené v SOkA Hradec Králové,²⁰ jelikož se v archivu nedochovaly, mimo zřizovací listiny, další vhodné prameny popisující historii a vývoj školy. V případě měšťanské školy je již pramenná základna širší. Zde mým zdrojem informací kromě Pamětní knihy²¹ byla i výroční zpráva z roku 1870,²² která obsahovala podrobné informace o chodu školy a průběhu vyučování. Bohužel více se jich v archivu nedochovalo. Masarykovy obecné a měšťanské školy byly založeny až na konci 20. let 20. století, tudíž se o nich v práci zmiňuji jen okrajově. I v jejich případě byly mým zdrojem informací pouze jednotlivé pamětní knihy,²³ protože se další prameny, kromě třídních katalogů, pro mnou sledované období nedochovaly.

Vznik dívčího lycea je důležitým mezníkem v dějinách dívčího školství v Hradci Králové. V roce 1912 bylo lyceum přetvořeno na dívčí reformní reálné gymnázium a dívkám se tak otevřela možnost studovat na střední škole, udělat si maturitu a získat vyšší vzdělání. Pramenů pro dívčí gymnázium se v hradeckém archivu dochovalo více než pro obecné a měšťanské školy. Velmi užitečným pramenem mi byly jednotlivé výroční zprávy, které vycházely každý rok, po celé mnou sledované období, tudíž se v nich našly všechny důležité informace o dějinách, studentkách, profesorech a každoročním chodu školy. Výroční zprávy byly základem, ze kterého jsem v kapitole o dívčím gymnáziu vycházela a který jsem poté doplňovala o další dochované prameny, protože kronika školy pochází až z roku 1940. Náplň výuky a účel založení školy byl popsán v organizačním statutu školy.²⁴ Podmínky přijetí na školu a informace o závěrečných zkouškách jsou uvedeny v protokolech o přijímacích zkouškách a maturitních protokolech.²⁵ Přehledné informace o dvaceti pětileté historii

²⁰ SOkA Hradec Králové, Obecná škola dívčí prof. Drtiny, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1851 – 1938.

²¹ SOkA Hradec Králové, Měšťanská škola – dívčí prof. Drtiny a základní devítiletá škola Hradec Králové – Pospíšilova třída 1869 – 1980, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1870 – 1939.

²² *Roční zpráva o veřejné obecní vyšší dívčí škole v Hradci Králové*. V Hradci Králové: Tiskem Ladislava Pospíšila v Hradci Králové, 1870.

²³ SOkA Hradec Králové, Obecná škola – dívčí I. obvodu Hradec Králové – V Lipkách 1927 – 1953, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1927 – 1950; SOkA Hradec Králové, Měšťanská škola – dívčí I. obvodu Hradec Králové – V Lipkách 1927 – 1948, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1927 – 1948.

²⁴ SOkA Hradec Králové, Dívčí gymnasium Hradec Králové 1907 – 1950, inv. č. 455, kart. č. 32, Organizační statut 1911.

²⁵ SOkA Hradec Králové, Dívčí gymnasium Hradec Králové 1907 – 1950, inv. č. 330, karton č. 3, Protokoly přijímacích zkoušek do I. tříd a tříd vyšších 1910 – 1911; SOkA Hradec Králové, Dívčí gymnasium Hradec Králové 1907 – 1950, inv. č. 285, kniha č. 280, Maturitní protokoly 1909 – 1910.

gymnázia jsou pak uvedeny v článku Bohumila Hobzka, který byl vydán v rámci jedné z výročních zpráv.²⁶

Poslední školou, o které se v práci zmiňuji, je odborná škola pro ženská povolání. Založení odborné školy bylo jednou z cest, kterou se město rozhodlo rozšířit možnosti dívek získat praktické vzdělání, které by mohly využít jak v domácnosti, tak v případném zaměstnání. Díky této škole se pak mohly ucházet o různá povolání, jako byla například vychovatelka, ošetrovatelka, nebo administrativní pracovnice. Ke škole navíc byly postupem času připojeny další kurzy, které výuku doplňovaly. Pramenů o odborné škole se dochovalo poměrně hodně. Na začátku jsem vycházela z organizačního statutu pojednávajícího o zřízení školy.²⁷ Dalším užitečným zdrojem informací, stejně jako v případě gymnázia, byly jednotlivé výroční zprávy, díky kterým jsem si mohla udělat přesný obraz o tom, jak to na škole fungovalo. Tyto zprávy jsem pak doplňovala informacemi ze zápisů ve školní kronice,²⁸ které byly ovšem často stejné jako ve výročních zprávách.

V neposlední řadě mi pak důležitým zdrojem pro zachycení vývoje dívčího hradeckého školství byla jediná ucelená monografie o dívčím školství od Pavly Koritenské *Cesta dívek za vzděláním*.²⁹

V předposlední kapitole mé práce bylo mým cílem nastínit to, jaký vliv mělo prostředí, ze kterého dívka pocházela, na její školní prospěch. Zda se potvrdí obecné předpoklady toho, že dívky z rodin vzdělaných měšťanů z vyšších vrstev společnosti budou mít průměrně lepší známky, protože v jejich rodině byla více zakořeněna tradice vzdělanosti a měly lepší podmínky ke studiu než dívky z chudších rodin, které musely vypomáhat doma a neměly většinou z okruhu svých blízkých podporu ve vzdělávání. Pro svůj výzkum jsem si vybrala obecnou dívčí školu, jelikož byla povinná pro všechna děvčata ze všech společenských vrstev. Metodou sondy jsem vybrala čtyři školní roky vzdálené od sebe deset let, na kterých chci ukázat, jak a zda vůbec se lišil prospěch v jednotlivých třídách v různých časech. Zároveň bych chtěla nastínit to, jak se měnily vyučovací předměty a jak se proměňovalo sociální složení dívek ve třídě. Průměrné známky a složení dívek ve třídě je v kapitole představeno v jednotlivých tabulkách. Stanovila jsem pět základních kategorií, do

²⁶ HOBZEK, Bohumil. Dvacet pět let dívčí střední školy v Hradci Králové 1907 – 1932. In: 24. výroční zpráva městského dívčího reálného gymnázia v Hradci Králové za školní rok 1931 – 32. Hradec Králové: Jaroslav Oma, 1932, s. 3 – 16.

²⁷ SOkA Hradec Králové, Městské odborné školy pro ženská povolání Hradec Králové, inv. č. 539, karton č. 20, Organizační osnovy VŠH, jednání o zřízení školy 1913 – 1914.

²⁸ SOkA Hradec Králové, Městské odborné školy pro ženská povolání Hradec Králové, inv. č. 1, kniha č. 1, Školní kronika 1913 – 1935.

²⁹ KORITENSKÁ, Pavla. *Cesta dívek za vzděláním: dívčí školství v Hradci Králové a okolí od konce 60. let 19. století do 1. poloviny 20. století*. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2013.

kterých jsem rozdělila dívky podle jejich sociálního původu. Ten jsem odvodila od povolání otce, popřípadě matky, které je uvedeno v třídních katalozích obecné školy. Jedná se o kategorie dělnické prostředí, řemeslo, obchod, vyšší vzdělání a kategorie ostatní, kam jsem zařadila vdovy, sirotky a ty, co nešli zařadit do předchozích kategorií. Výzkum začínám školním rokem 1898/99, jelikož se v archivu nedochovaly třídní katalogy z dřívějších let. Kompletní přehledy známek dívek a povolání rodičů jsou uvedeny v příloze této práce. Abych lépe určila, jaký vliv má prostředí na prospěch žákyň, uvádím v této kapitole také porovnání sociálního původu dívek a jejich průměrných známek na obecné dívčí škole s hradeckým dívčím gymnáziem, který byl výběrovou školou. Pro výzkum studentek gymnázia jsem použila hlavní katalogy gymnázia uložené v archivu Hradce Králové. Některé ročníky se bohužel nedochovaly, jsou proto v seznamech vynechané. A jelikož gymnázium vzniklo až roku 1907, pracovala jsem pouze s lety 1908/09, 1918/19 a 1928/29.

Poslední kapitola pak přináší již spíše doplňující informace o tom, jak se v mužské konkurenci prosazovaly ženy učitelky, jaké měly možnosti získat dostatečné vzdělání, aby se učitelkami stát mohly a jakým problémům musely čelit. Zároveň uvádím i poměr zastoupení mužů a žen v učitelském sboru na jednotlivých dívčích školách v Hradci Králové. Informace pro tuto kapitolu jsem čerpala z již výše zmíněných knih od kolektivu autorů *Žena v českých zemích* a Jana Šafránka *Vývoj soustavy obecného školství*. Doplňujícím zdrojem mi pak byly články v dobovém tisku od Antonie Gebauerové a M. Libomírské.³⁰ Ke zjištění jednotlivých učitelských sborů mi posloužily opět výroční zprávy škol a pamětní knihy uložené v hradeckém archivu.

³⁰ GEBAUEROVÁ, Antonie. O působení učitelky mimo školu. *Časopis učitelek*. 1905, ročník 12 (21), č. 8, s. 118 – 119; GEBAUEROVÁ, Antonie. O působení učitelky mimo školu: (pokrač.). *Časopis učitelek*. 1905, ročník 12 (21), č. 9, s. 135 – 136; LIBOMÍRSKÁ, M. Coelibát učitelek. *Časopis učitelek*. 1904, ročník 11 (20), č. 20, s. 323 – 324.

1. Obecný přehled vývoje školství v 19. století

Vývoj soustavy školství a postoj veřejnosti ke vzdělání se během 19. století poměrně dynamicky měnil a vyvíjel. Počátky změn ale musíme hledat již na sklonku století předcházejícího, konkrétně v reformách a postojích Marie Terezie a jejího syna Josefa II. Jako osvícenští panovníci si začali uvědomovat význam vzdělaných poddaných pro svůj stát. S postupným nástupem průmyslové revoluce, rozvojem nových technik a pracovních postupů bylo také potřeba mít dostatečně kvalifikované pracovníky. Ale nejen to, škola měla i své disciplinární poslání. V první řadě skrze výchovu vštěpovat mladým zásady panovníků a tím z nich vychovat vzorné poddané, kteří se budou chovat podle představ státu, to znamená, k radosti panovníka. U nás si toto začala uvědomovat, po vzoru okolních zemí, i Marie Terezie a došlo tak ke změnám ve školském systému, který měl kořeny již ve středověku. Šlo především o vznik veřejných škol, na které měly přístup širší vrstvy společnosti, než tomu bylo doposud. Ve středověku a raném novověku se vzdělání týkalo ve většině případů pouze chlapců (dívčím se alespoň základního vzdělání dostalo, většinou pouze pokud pocházely ze šlechtických kruhů).³¹

Návrhem na změnu vzdělávacího systému se zabývalo několik významných osobností nejen z habsburské monarchie. Jedním z nich byl například pasovský biskup hrabě Leopold Ernst z Firmiana (1708 – 1783), který se zabýval především elementárním školstvím a jeho dostupností pro širší lidové vrstvy. Dalším byl Johann Ignaz Felbiger (1724 – 1788) opat kláštera v Zaháni. Ten v roce 1761 realizoval právě v Zaháni svůj plán na hromadné vzdělávání dětí. Zároveň s tím také vydal návody pro učitele a zavedl přesný rozvrh hodin. Jeho nápad na úpravu školského systému považovala Marie Terezie za nejvhodnější a rozhodla se Felbigera pověřit vypracováním nového školního řádu.³² I v českých zemích se o reformě školství přemýšlelo. Především nižším školstvím se zabýval děkan v Kaplicích na buquoyském panství Ferdinand Kindermann (1740 – 1801), který se inspiroval právě u Felbigera. Zastával názor, že děti by se na nejnižším stupni škol měly naučit hlavně základům trivia a katechismu. Mimo to si venkovské děti měly osvojit i dovednosti, které by potom využily v praktickém životě. Dívky se měly učit přádelnictví, tkalcovství a šití. Chlapci

³¹ LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti*. Praha: Karolinum, 2011, s. 191.

³² ŠTVERÁK Vladimír, *Pedagogická literatura na přelomu 18. a 19. století v Čechách*. Praha: Horizont, 1986, s. 16, 18.

naopak zase pracím, užitečným při obstarávání hospodářství, tedy například sadařství, včelařství apod.³³

Nový Všeobecný školní řád byl vydán 6. prosince 1774, v platnost vešel v roce 1775.³⁴ Přesný název zněl „*Všeobecný školní řád pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech císařských dědičných zemích*“.³⁵ Současně byly zřízeny zemské školské komise, které měly dohlížet na dodržování zákona. Jejím prvním předsedou u nás se stal hrabě Karel z Clary – Aldringenu (1777 – 1831). Nad jednotlivými školami měl dohled vrchní dozorce, který podával hlášení krajskému úřadu. Byla také prováděna evidence dětí, aby se zamezilo nedodržování školní docházky.³⁶

Zákonem byl stanoven nový systém trojího školství. Školy se od teď rozdělovaly na *normální*, nacházející se v hlavních městech monarchie a byly spojeny i s přípravkami pro učitele, školy *hlavní*, ve větších městech (např. i v Hradci Králové) a školy *triviální*, kde se děti učily pouze triviu (tedy čtení, psaní, počítání a katechizmu). Povinná školní docházka byla stanovena pro chlapce i dívky od šesti do dvanácti let. Povinnost navštěvovat školu ale nebyla taková, jak ji chápeme dnes, mnohé děti školu navštěvovaly pouze v zimním období, protože během roku musely pomáhat v hospodářství, nebo ji opouštěly dříve, než dovršily dvanáctý rok. Byla to spíše jakási vzdělávací povinnost. Povolena byla i domácí výuka, což se týkalo především dětí z vyšších středních vrstev, jejichž rodiče si nepřáli, aby jejich děti navštěvovaly školu s chudinou a mohli si dovolit soukromého učitele. Děti učící se doma se pak ale musely dvakrát do roka dostavit do školy na přezkoušení.³⁷ Šlechtické děti se i nadále učily výhradně v domácím prostředí.

Školní rok byl rozdělen na zimní a letní část. Mezi každým školním rokem byly letní prázdniny. Jejich trvání se odvíjelo od polních sklizní, kdy děti musely vypomáhat rodičům v hospodářství, nekonaly se tedy, jak jsme dnes zvyklí, v červenci a srpnu, nýbrž na venkově podle trvání polních prací v srpnu a září. Absolvování hlavní nebo normální školy umožňovalo nadaným žákům pokračovat dále ve studiu na gymnáziu, byly to tedy jakési přípravky. Naopak pro děti zaměřené spíše manuálně nebo ty, které si již studium nemohly dovolit, byly zřizovány i školy industriální. Ve většině škol se počítalo s koedukovanou

³³ LENDEROVÁ, Z *dějin*, s. 197; ŠAFRÁNEK, Jan, *Vývoj soustavy obecného školství v království Českém od roku 1769 – 1895: příspěvek k dějinám českého vyučování*. Praha: F. Kytka, 1897, s. 3.

³⁴ BĚLINA, Pavel et al. *Dějiny země Koruny České II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 1992, s. 45 – 46; LENDEROVÁ, Z *dějin*, s. 197.

³⁵ ŠTVERÁK, *Pedagogická literatura*, s. 20.

³⁶ ŠTVERÁK, *Pedagogická literatura*, s. 22.

³⁷ LENDEROVÁ, Z *dějin*, s. 197; JUNGSMANN, Josef. *Historie literatury české, aneb Saustavný přehled spisů českých, s krátkou historií národu, oswicenj a gazyka*. W Praze: Pjsemem Antonina Straširycky, 1825, s. 334 – 336.

výukou, tedy chlapci a dívky dohromady, s tím, že každé pohlaví sedělo v lavicích odděleně. V některých větších městech byly školní budovy s oddělenými třídami nebo dokonce samostatné dívčí školy.³⁸ Vyučovalo se denně kromě neděle, středy a soboty odpoledne. Ve městech se většinou vyučovalo dopoledne i odpoledne, na venkově jen dopoledne. V zimních měsících se doba vyučování krátila.³⁹

Jak již bylo řečeno výše, povinnost navštěvovat školu nebyla často brána příliš vážně, a tak téměř po celé 19. století probíhal boj o návštěvu školy. Týkalo se to především venkova, kde se od dětí očekávalo, že se stanou pomocnou silou v domácím hospodářství. Starší dcery se navíc měly starat o mladší sourozence, pokud byly rodiče na poli nebo v práci, pomáhaly matce v kuchyni apod. Lepší situace byla ve městech, kde nebylo tolik potřeba dětské práce. Dalším problémem bylo, že rodiče z nižších vrstev, kteří byli většinou málo vzdělaní nebo úplně nevzdělaní, neviděli potřebu posílat děti do školy. Považovali to za zbytečné, protože děti většinou přebírali starost o hospodářství po rodičích a škola jim akorát ubírala další pracovní síly, které byly potřeba doma. U dívek bylo pochopení pro další vzdělávání ještě menší. Podle tehdejšího společenského úzu byla žena a dívka viděna pouze jako matka a hospodyně, tudíž dalšího vzdělání nepotřebovala, a elementární školu, pokud ji vůbec navštěvovala, opouštěla dříve než chlapci.⁴⁰

Jelikož bylo vzdělání mezi širší veřejností považováno spíše za druhořadé, dochází za vlády Josefa II. k lepší organizaci dozoru nad jednotlivými školami a dohledu nad dodržováním pravidelné školní docházky. Na nejnižší úrovni měl dozor nad školami přímo místní farář, který se také podílel na výuce náboženství a katechismu. Dalším stupněm byl okresní vikář. V roce 1787 byli ustanoveni školní komisaři, kteří měli provádět na školách vizitace a podávat pravidelná hlášení zemskému guberniu. Jejich úkolem bylo evidovat počet dětí, stav školních budov a úroveň učitelského sboru. Vedle toho dávali rady o stylu výuky či návrhy na zlepšení školství. Josef II. také nařídil, aby byly nově založeny školy tam, kde je alespoň 90 - 100 dětí příslušného věku v obvodu půl hodiny, což umožnilo přístup do školy dalším dětem, a počet elementárních škol se postupně zvyšoval. Z příkazu panovníka se důsledně dbalo na dodržování všech nových nařízení.⁴¹

Rozvoj školství byl poněkud zbrzděn nástupem císaře Františka I. na trůn. Oproti svým předchůdcům byl spíše proti rozvoji a myšlenkovému pohybu, což vedlo k

³⁸ ŠTVERÁK, *Pedagogická literatura*, s. 18, 21.

³⁹ ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 48, 49.

⁴⁰ LENDEROVÁ, *Z dějin*, s. 198 – 199.

⁴¹ ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 23, 25; LENDEROVÁ, Milena. *Královehradecká hlavní škola v letech 1776 – 1870. Příspěvek k dějinám školství a národního obrození*. Disertační práce. Hradec Králové, 1990, s. 18, 21.

postupnému návratu panovnického absolutismu. V roce 1795 byla ustanovena dvorská opravná studijní komise, která měla revidovat dosavadní školský systém. Jejím prvním předsedou se stal Jindřich František hrabě z Rottenhanu (1737 – 1809). Zastával názor, že lid by se měl vzdělávat pouze v základních předmětech trivía, a další vzdělávání považoval za zbytečné. Zároveň měla být omezena samostatnost učitelů a škola navracena pod dozor církve.⁴² Války s Francií ale na čas pozastavily uvedení výsledků této komise do praxe a nový školský zákon byl vydán teprve v roce 1805. Nový zákon nesl název „*Politické zřízení německých škol v Rakousku*“. Největší změnou bylo to, že všechny školy byly opět postaveny pod bezprostřední dozor církve. Dohled převzali místní faráři, popřípadě okresní vikáři a diecézní konzistoř.⁴³ Cílem této reformy bylo především vychovat poslušného poddaného, který bude věrně poslouchat nařízení svého panovníka a bude tak dobře ovladatelný. Jak již bylo řečeno výše, většina společnosti se měla učit pouze základům trivía, které pro běžný život stačilo. Rozšířena byla pouze výuka náboženství, díky kterému si děti měly osvojit základy mravní výchovy.⁴⁴ Po celou dobu předbřeznovou vývoj školství spíše stagnoval, vnitřní rozvoj škol byl omezen, pouze návštěvnost školy se díky většímu dozoru podařilo trochu pozvednout. Děti byly povinny navštěvovat školu v tom obvodu, do kterého patřily podle svého rodiště, jinak museli rodiče zaplatit pokutu ve výši dvojnásobku školného. Myslelo se i na vyčerpání učitelů, bylo stanoveno, že počet dětí ve třídě nesmí přesáhnout 80 žáků. Pokud se tak stalo, byla při třídě otevřena její pobočka a do školy musel být přijat pomocník, který tam vyučoval.⁴⁵

V době předbřeznové se do popředí dostává také otázka vyučovacího jazyka a prosazování češtiny do škol. Dozorovací systém Františka I. a jeho centralistické snahy vyzdvihující němčinu na úkor češtiny vedly k posilujícímu vlasteneckému cítění mezi českými vzdělanci, kteří si stále více dávali za cíl pozdvíhnutí českého jazyka. V mateřtině se vyučovalo pouze v nejnižších třídách triviálních škol. Pokud chtěl někdo ve studiu pokračovat, bylo nutné, aby uměl německy, jelikož na vyšším stupni již probíhala výuka všech předmětů v německém jazyce.⁴⁶ Čeští vzdělanci se snažili důsledněji prosazovat český jazyk na školách a společným úsilím se jim dařilo vydávat nové české knihy a překlady knih německých. Do popředí se dostala i otázka zavedení českého jazyka na vyšším stupni škol a

⁴² ŠTVERÁK, *Pedagogická literatura*, s. 69.

⁴³ DEYL, V. Školy v nynějším okrese královehradeckém v roce 1841. *Královehradecko*. 1940 – 1941, ročník 18, č. 1, s. 1 – 3.

⁴⁴ LENDEROVÁ, *Z dějin*, s. 198.

⁴⁵ ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 58.

⁴⁶ HANZAL, Josef. Jazyková otázka ve vývoji obrozenského školství. *Československý časopis historický*. 1968, ročník 16, č. 3, s. 324.

gymnáziích. To se podařilo roku 1816, kdy bylo povoleno vyučovat český jazyk na gymnáziu jako běžný předmět. Důvodem, proč gubernium k tomuto svolilo, bylo především to, že mezi úředníky, lékaři, ale i například teology bylo spousta těch, kteří česky neuměli, ale potřebovali se domluvit s prostými lidmi. Již v roce 1821 bylo však toto povolení omezeno pouze na ta místa, kde to bylo považováno za potřebné, tedy tam, kde byla většina českého obyvatelstva.⁴⁷ Český jazyk získal lepší postavení ve 30. letech 19. století, kdy se začalo vydávat více českých knih, čítanek, slabikářů a dalších učebnic. Velkou zásluhu na tom mělo i založení Matice české v roce 1831, která se zabývala právě vydáváním českých knih a překladů. Jedním z hlavních iniciátorů jejího založení byl Josef Jungmann (1773 – 1847).

Revoluční rok 1848 s sebou přinesl pár změn i v oblasti školství. Byl vypracován nový model vzdělávacího systému. Školní docházka byla prodloužena do čtrnáctého roku, dívky pouze do třináctého. Největší změnou však bylo zrušení dosavadní Studijní dvorní komise, místo které vzniklo Ministerstvo vyučování, v jehož čele na čas stanul František Sommaruga (1780 – 1860, první ministr školství v habsburské monarchii).⁴⁸ 28. června 1849 bylo změněno na Ministerstvo kultu a vyučování, ministrem se stal Leo Thun (1811 – 1888), český a rakouský politik, jeden ze zakladatelů Matice české. Reforma spočívala především v rozšíření hlavních škol, kdy z jejich čtvrtých tříd vznikly nižší reálky. Vrchní dozor nad školstvím převzal v roce 1849 vzniklý zemský školní úřad, čímž se podařilo oslabit vliv církve. Ovšem pouze do roku 1855, kdy byl uzavřen konkordát s církví, který jí ponechával kontrolu nad revizemi učebnic, a charakter škol určovala konsistoř.⁴⁹

Změny se týkaly i středního a vyššího školství. Školy začaly bojovat o svůj český charakter. Vídní nezbylo, než na reformní požadavky reagovat a vyslovila souhlas pro rovnost obou zemských jazyků na univerzitě. 16. září 1849 pak byla vyhlášena reforma středních škol. Gymnázia měla do budoucna, díky tzv. Exner – Bonitzově reformě, osm tříd.⁵⁰ K dosavadním šesti letům přibyly ještě dva ročníky tzv. filozofie, díky čemuž měli absolventi gymnázia usnadněn přístup na univerzitu a zároveň po zániku samostatných filozofických studií vznikly filozofické fakulty, které připravovaly nové učitele pro gymnázia a reálky.⁵¹ Odborné vyšší vzdělání zajišťovaly šestileté reálky. Ty nabízely studentům především technicky zaměřenou výuku. Od roku 1849 se poslední ročníky hlavních škol měly změnit v dvou až tří-leté

⁴⁷ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence: touha a skutečnost*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 184, 187.

⁴⁸ CACH, Josef a Josef VALENTA. *Výchova a vzdělání v českých dějinách III: 1848 – 1914*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 9, 12.

⁴⁹ LENDEROVÁ, *Královehradecká hlavní škola*, s. 34, 35, 38.

⁵⁰ Autoři Franz Exner (1802 – 1853, profesor filozofie) a Hermann Bonitz (1814 – 1888, německý klasický filolog).

⁵¹ CACH, *Výchova*, s. 10, 24, 38; LENDEROVÁ, *Z dějin*, s. 203.

podreálky, které měly být jakousi přípravkou pro další studium na reálkách. Reálky vznikaly již na počátku 18. století a měly tvořit jakousi protiváhu klasickým gymnáziím. Byly také jedním z důsledků průmyslové revoluce, která si vyžadovala technicky zaměřené studenty a vzdělané odborníky.⁵²

Aby se dodržovala školní docházka, děti chodily do školy co nejvíce a zároveň aby nebyla narušena jejich mravní výchova, bylo vydáno dne 26. září 1856 vynesení, které zakazovalo: „*dětkám vystupovati na veřejných divadelních představeních, stavěti kuželky v zahradních hostincích a pásiti dobytek. I účastenství mládeže na pohřbech, na duchovních missiích, při posluhování kostelním obmezováno za týmž účelem.*“⁵³ Dětem, které pracovaly v továrnách, mělo být alespoň devět let a zaměstnavatel jim měl umožnit navštěvovat večerní školu. Náklady na vyučování nesl v takovém případě továrník. Pokud rodiče neposílali děti do školy záměrně, byli na konci každého měsíce pokutováni dvojnásobkem až čtyřnásobkem výše školného, popřípadě jim bylo dočasně odňato osvobození od školních poplatků, pokud bylo dítě z chudší rodiny. Opustit školu mohlo dítě až po nepřetržité šestileté docházce. Ideální bylo mezi šestým a dvanáctým rokem. Pokud ovšem začalo dítě navštěvovat školu déle, muselo do školy chodit i po dosažení dvanáctého roku věku, dokud skutečně neodchodil všech šest let školy.⁵⁴ Když žák opustil po šesti letech školu, měl povinnost navštěvovat ještě tzv. opakovací hodiny v sobotu nebo v neděli.

Ministerstvo kultu a vyučování mělo jen krátkou životnost. V roce 1860 byla obnovena činnost zemských sněmů, které byly zrušeny po událostech v roce 1848, když se objevil požadavek na ustanovení svobodně zvoleného zemského sněmu, jelikož se ale volby neuskutečnily podle plánu, byl zemský sněm nakonec rozpuštěn. Dohled nad školami převzaly tedy zpět zemské sněmy a školské záležitosti spravoval státní ministr. Zákonem z 13. září 1864 se pak školy dostávají pod správu jednotlivých obcí.⁵⁵ Avšak obce, které neměly dostatek financí, péči o školy často zanedbávaly. Učitel, ač by se řeklo, že je to vážená osoba, stál na nejnižším stupni tehdejšího společenského žebříčku, neměl ani stanoven stálý plat. Teprve poté, co se školství dostává v letech 1867 – 1869 pod říšskou správu a obce ztrácí dozor nad školou, tak se učitel stává veřejným úředníkem se stálým platem. Obce se již nadále měly starat pouze o školní budovy a jejich vybavení.⁵⁶ Školství tedy bylo podřízeno přímo státu, který na něj dohlížel skrze znovu zřízeného ministerstva vyučování. Dozor

⁵² CACH, *Výchova*, s. 39.

⁵³ cit. dle J. ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 114.

⁵⁴ ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 114 – 115, 116.

⁵⁵ LENDEROVÁ, *Královehradecká hlavní škola*, s. 38, 39.

⁵⁶ HLAVAČKA, Milan. *Zlatý věk české samosprávy*. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862 – 1913. Praha: Libri, 2006, s. 92 – 93.

v jednotlivých částech země pak vykonávaly podřízené orgány, což byly místní, okresní a zemské školní rady.⁵⁷ Bylo také vyřešeno postavení školy a církve. Zákonem z 25. května 1868 bylo stanoveno, že veškerý dozor nad školstvím přebírá stát. Záležitostí církve zůstal pouze dohled nad vyučováním náboženství. O jiných předmětech již rozhodovat nemohla. Veřejné školy od této doby mohly navštěvovat všechny děti bez rozdílu vyznání, školy církevní získaly právo veřejnosti až po splnění určitých zákonných podmínek. Učitelem se mohl stát kterýkoliv občan státu, pokud dosáhl předepsaného vzdělání. Také schvalování učebnic odtěd' připadlo školské státní správě. Všemi těmito opatřeními byl zrušen dohled církvi nad školami, proti čemuž se ovšem ohradil i sám papež Pius IX.⁵⁸

Převratem ve školství pak byl říšský zákon vyhlášený 14. května 1869, známý jako Hasnerova reforma.⁵⁹ V tomto zákoně byly stanoveny postupy při zřizování nových obecných škol, pokyny pro vzdělávání učitelů, právní postavení učitelstva, předpisy pro navštěvování školy, apod. Vedle toho zavedl také školu měšťanskou. Rozlišoval školy veřejné a soukromé. Školní docházka byla prodloužena o dva roky. Povinnost chodit do školy se odtěd' týkala všech dětí od šesti do čtrnácti let. Děti, pracující v továrnách, měly mít možnost navštěvovat školu tovární, kterou pro ně musel zřídít zaměstnavatel. Základní školství bylo rozděleno na nově se ustavující obecné a měšťanské školy, které musely být pravidelně rozmístěné (vznik tam, kde bylo v okruhu čtyř kilometrů více jak čtyřicet dětí). Tímto opatřením byla zajištěna dostatečně hustá síť škol, díky čemuž se stalo vzdělání dostupnější pro široké lidové vrstvy. Zákon navíc již také nerozlišoval mezi chlapci a dívkami a byla zavedena koedukovaná výuka. Stále zde ovšem zůstala i možnost výuky rozdělené podle pohlaví. O významu tohoto zákona svědčí fakt, že s menšími obměnami vydržel v platnosti až do poloviny 20. století.⁶⁰

Ač se nám může zdát tento zákon jako velmi pokrokový, snažící se odstranit analfabetismus, v tehdejší době se příliš nesetkal s kladnými ohlasy. Většině společnosti vadilo, že děti musí strávit více času ve škole, místo aby zastaly práci doma v hospodářství. Z tohoto důvodu se říšské zastupitelstvo rozhodlo provést revizi zákona, neboť uznalo: „*že požadavek osmileté povinné návštěvy školní pro hospodářské poměry horských zemí byl z míry veliký a že hmotné potřeby mnohých krajin potřebují úlevy.*“⁶¹ Roku 1883 byla tedy vydána novela zákona, která umožňovala určité úlevy v povinné školní docházce. Rodiče

⁵⁷ DEYL, V. Školy v nynějším okrese královehradeckém v roce 1841. *Královehradecko*. 1940 – 1941, ročník 18, č. 2, s. 17 – 19.

⁵⁸ ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 160 – 161; KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny české školy a pedagogiky v letech 1867 – 1914*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1968, s. 16.

⁵⁹ Autorem Leopold Hasner (1818 – 1891, od roku 1867 ministrem vyučování).

⁶⁰ ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 162; KOPÁČ, *Dějiny*, s. 18, 19, 21; LENDEROVÁ, *Z dějin*, s. 200.

⁶¹ cit. dle J. ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 162.

mohli vzít dítě ze školy opět pouze po šesti letech školní docházky. V období polních prací i dítě mladší. Mimo to se opět zhoršilo postavení učitelů a naopak posílila církev, jelikož se omezil obsah výuky ve prospěch většího počtu hodin náboženství.⁶²

V tomto návratu k předchozím dobám a určité stagnaci školství na přelomu 19. a 20. století se projevila celková hospodářská a politická situace, která tehdy vládla v Rakusku – Uhersku. Neustále se řešící národnostní otázka, rozkol mezi českými politiky v otázkách puntací, nárůst požadavků nově se ustavující dělnické třídy, vznik nových politických stran, to vše vedlo k častému střídání vlád a k politické nestabilitě. Na řešení organizačních otázek ve školství nebyl čas a tak kromě zvyšujícího se počtu škol, se na konci 19. století nezměnilo téměř nic. Určitý vývoj zaznamenaly až v roce 1908 střední školy, které se doteď potýkaly s nedostatkem kvalitních absolventů a s přetěžováním studentů. Byla tedy provedena tzv. Marchetova reforma.⁶³ Jejím úkolem bylo vydání nových učebních plánů a celková úprava systému středních škol. Vzniklo vyšší reálné gymnázium spojením gymnázia a reálky, docházka trvala osm let, a reformní reálné gymnázium, což byla vyšší střední škola navazující na nižší reálku a bylo čtyř leté.⁶⁴

Až do první světové války se již žádné větší změny v organizaci školství neudály. Válka zabránila dalšímu vývoji, na některých místech i chod škol pozastavila, například v Hradci Králové, kdy byly školní budovy využívány pro vojenské účely, učitelé byli naverbováni do války a výuka byla omezena. Po vzniku samostatné Československé republiky byl školský systém z dob Rakouska – Uherska víceméně zachován. Základní školství bylo dále rozděleno na obecné a měšťanské školy. Povinnou návštěvu školy a úlevy z vyučování vyřešil v roce 1922 vydaný malý školský zákon, který úlevy definitivně odstranil a navíc sjednotil systém školství v Čechách a na Slovensku. Mezi střední školy přibyla reálná gymnázia s osmi třídami, která vznikla přeměnou z dřívějších reálek.⁶⁵

⁶² KOPÁČ, *Dějiny*, s. 41.

⁶³ Autorem Gustav Marchet (1846 – 1916, v letech 1906 – 1908 ministr kultury a vyučování Předlitavska).

⁶⁴ CACH, *Výchova*, s. 67.

⁶⁵ LENDEROVÁ, *Z dějin*, s. 201, 204.

2. Vzdělávání dívek

19. století přineslo ve vzdělávání dívek velký pokrok. Do této doby bylo vzdělání ženy považováno spíše za okrajovou záležitost. Uvnitř společnosti přetrvával názor, že žena má dosáhnout takového vzdělání, aby byla schopna obstarat rodinu a domácnost. Většinou to znamenalo získat znalosti jinou cestou než ve škole, tedy z praktických zkušeností ve své rodině a okolí. Měla si také osvojit alespoň základy náboženské výchovy, které se jí dostalo v kostele. Do konce 18. století bylo vzdělávání dívek velmi vzácné, týkalo se vlastně pouze nejvyšších vrstev společnosti. Dívky ze šlechtických rodin měly své soukromé učitele, díky nimž si osvojily základy čtení, psaní, počítání. Jejich výuka většinou probíhala zpočátku společně s chlapci, ale v určitém věku se jejich výchova oddělila. Zatímco chlapci byli vychováváni k plnění svých společenských funkcí, dívky se učily literatuře, umění, hrát na hudební nástroje a ručním pracím. I mezi nejvyššími vrstvami přetrvával názor, že příliš vzdělané nemají být ani šlechtické dcery. Ženy a muži měli totiž odlišné funkce ve společnosti, čemuž odpovídalo i jejich vzdělávání. Dívky měly být vychovávány doma, popřípadě pokud některou školu navštěvovaly, odejít z ní brzy a stát se dobrou hospodyní.⁶⁶ Měly umět pouze tolik, aby byly schopné zastat roli, která byla ženě ve společnosti určena, ať už se to týkalo ženy chudé nebo šlechtičny, tedy roli matky a paní domu.⁶⁷

Další možností, jak dívky mohly dosáhnout vzdělání do 19. století, byly církevní řády, které se na výuku dívek zaměřovaly. Na našem území mají poměrně velké zastoupení. Již v roce 971 byl založen první ženský klášter u Sv. Jiří, který patřil benediktinkám. Dalšími řády byly například cisterciacky nebo některé z žebravých řádů, třeba dominikánky u Sv. Anny na Starém Městě, klarisky u Sv. Anežky, či Magdalenky v Mostě. Zvláštním případem byly tzv. bekyně. Byly součástí náboženské sekty beghardů, kteří se také vzděláváním zabývali.⁶⁸ Dalším řádem, který nabízel ucelenější vzdělání i ženám, byly Voršilký. Do Prahy přišly roku 1655 na pozvání Sibilly hraběnky Lamboy. Jejich výchova se soustřeďovala na širší vrstvy dívek. Dokázaly se přizpůsobit i novým osvícenským zájmům státu v 18. století,

⁶⁶ PERROT, Michelle, ed. a FRAISSE, Geneviève, ed. *A history of women in the West. Vol. 4, Emerging feminism from revolution to World War*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 2000, s. 228, 231.

⁶⁷ LENDEROVÁ, Z *dějin*, s. 206; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Výchova a vzdělávání dívek na cestě k moderní občanské společnosti: generové a sociální aspekty procesu socializace mládeže v období 1774 – 1868*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2013, s. 45.

⁶⁸ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 40.

což zapříčinilo, že se staly jedním ze dvou ženských řádů, kterých se josefínské zásahy proti klášterům nedotkly a fungovaly i po celé 19. století.⁶⁹

Ač bylo až do 19. století vzdělávání dívek velmi vzácné, našlo by se i v dřívějších dobách několik případů, kdy se veřejné školy otevřely také dívkám. Například v Hradci Králové již v roce 1565 byla založena literární škola pro dívky.⁷⁰ Od 17. století mohly dívky v některých městech docházet i do tzv. pokoutních škol, které byly soukromé. Nacházely se například v Náchodě, Pardubicích, Kutné Hoře, či Mělníku.⁷¹ Týkalo se to ale pouze malé části společnosti. Většina o přílišné vzdělání žen nestála. Výjimkou byly válečné časy, kdy mnoho mužů padlo a ovdovělé ženy se musely postarat o hospodářství nebo panství a alespoň základní vzdělání potřebovaly.

Do konce 18. století byla míra vzdělanosti obecně velmi nízká. Většina společnosti byla nevzdělaná. Pokud se někomu z nižších vrstev, chlapcům i dívkám, dostalo nějakého vzdělání, byla to spíše výjimka. Procento dětí navštěvující školu nebo těch, které měly soukromé vychovatele, bylo velmi malé. V době osvícenské se ale začaly objevovat názory na ucelenější přístup ke vzdělání i mezi širší lidové vrstvy. Osvícenci navíc zastávali názor, že dívkám má být umožněno stejné vzdělání jako chlapcům, alespoň co se základních předmětů týče.⁷² To bylo v této době velmi pokrokové. Návštěva školy měla být umožněna každému. Tak došlo k tomu, že i Marie Terezie si začala uvědomovat význam vzdělaných poddaných pro svůj stát. Nejenom z hlediska zlepšení hospodářství, ale škola měla především vychovávat poslušného poddaného, kterému jsou již od mala vštěpovány základy kázně a úcta k panovníkovi. Byla tedy jakýmsi prostředkem kontroly. Škola ale neměla být nástrojem, který by měl vést k zlepšení sociální pozice jedince, naopak, měla člověka upevnit ve své sociální roli, aby ji lépe vykonával. Vzdělané dívky pak měly být oproštěny od negativních vzorů ženského chování. Výchova měla směřovat k vytvoření vzdělané matky a manželky, která bude vychovávat další generace opět v úctě k panovnickému rodu.⁷³

Ať tak či tak, *Všeobecný školní řád* byl průlomovým krokem v oblasti dívčího vzdělání. Školu měly navštěvovat všechny děti bez rozdílu pohlaví. Dívky se musely učit na elementární úrovni stejným předmětům jako chlapci, ovšem rozsah nutných znalostí byl menší. Vedle toho se dívky měly vyučovat především praktickým dovednostem a katechismu,

⁶⁹ MACKOVÁ, Marie. *Voršilky v Čechách do roku 1918*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2007, s. 48, 141.

⁷⁰ CHOLASTA, Martin. Latinské školy v Hradci Králové. In: *Příspěvky k dějinám královéhradeckého středního školství. Sborník referátů z konference konané u příležitosti 10. výročí založení Biskupského gymnázia B. Balbína v Hradci Králové dne 6. 6. 2002*. Hradec Králové, 2003, s. 15.

⁷¹ LENDEROVÁ, K. *Hřichu*, s. 40.

⁷² MACKOVÁ, Marie. *Voršilky*, s. 97.

⁷³ STRÁNÍKOVÁ, V. *Výchova*, s. 121, 123, 130.

který měl odstranit vrozené negativní prvky v ženském chování. Na nejnižším stupni škol a na venkově, kde to nebylo možné jinak, dívky navštěvovaly školu společně s chlapci. Každé pohlaví ovšem muselo sedět odděleně.⁷⁴ Ve větších městech existovaly oddělené třídy, někde vznikaly i samostatné dívčí školy, to bylo ale výjimečné.

Již od uvedení nového zákona do praxe, se ovšem školy musely potýkat s velmi nepravidelnou školní docházkou, především u dívek. Mnoho rodičů z nižších vrstev zpočátku nechápalo, proč by návštěva školy měla být povinná. Dcery se všemu co potřebovaly pro chod domácnosti, naučily od matky a škola rodině pouze ubírala další pracovní sílu. Navíc se nepředpokládalo, že by dívky nabitě znalosti mohly využít v dalším životě, jelikož jejich role byla viděna pouze v domácnosti. Chudé dívky ve městech si sice často musely hledat obživu i mimo domov, ale ani doba, kterou strávily v učení, jim nezajistila lepší pracovní pozice, stále byly pouze levnou pracovní silou v oborech ryze ženských, což byla především textilní výroba.⁷⁵ Další příčinou nedostatečné návštěvy škol by nesouhlas rodičů se společnou výukou chlapců a dívek. To se tolerovalo až do roku 1780, kdy z příkazu Josefa II. bylo takovéto počínání zakázáno. Ani pak ovšem procento zastoupení dívek v žákovské populaci nebylo větší než přibližně 39 – 41%.⁷⁶ Lepší situace byla ve městech a u rodin z vyšších společenských tříd, které dcery posílaly do škol pravidelněji. Ani zde se ale neočekávalo, že by dívky navštěvovaly školu stejně dlouho jako chlapci. Bohatší rodiče si ještě mohli dovolit kromě domácích učitelů, poslat dceru do některého ze soukromých penzionátů, což bylo mimo jiné měřítkem společenské prestiže. Někdy po ukončení školní docházky cestovaly dívky na vychování do jiných rodin nebo k příbuzným do zahraničí. Měly si tak osvojit především jazyky chování na úrovni, aby mezi elitní společností vhodně doplňovaly svého manžela.⁷⁷ Obecně se ale nepředpokládalo, že by se měly ženy nějak výrazněji vzdělávat. V celé společnosti přetrvával názor, že dívky přílišné vzdělání nepotřebují.

Na dívčích školách (kromě škol církevních) vyučovali muži. Ženám příslušela pouze výuka ručních prací. Z počátku se školy musely vyrovnat s nedostatkem kvalifikovaných ženských sil. Praktické předměty mnohdy vyučovaly jako pomocnice manželky kantorů nebo vdovy, často bez dostatečného vzdělání.⁷⁸ Teprve na počátku 19. století bylo stanoveno, že učitelky na dívčích školách, které učí ručním pracím a literním předmětům, mají skládat

⁷⁴ STRÁNÍKOVÁ, *Výchova*, s. 157.

⁷⁵ LENDEROVÁ, *Žena*, s. 89.

⁷⁶ Tamtéž, s. 88.

⁷⁷ STRÁNÍKOVÁ, *Výchova*, s. 197, 193.

⁷⁸ LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 44.

zkoušky před vrchním školním dozorcem.⁷⁹ První veřejný kurz pro vzdělávání učitelek byl zřízen v Praze teprve v roce 1842, kdy byla zřízena preparanda při hlavní dívčí škole v Praze.⁸⁰

Dívky odcházely ze školy po absolvování pouze dvou tříd, protože náplň šestileté výuky byla pro dívky rozložena do dvou ročníků. Více se dívka učit neměla. Školu opouštěla většinou ve dvanácti letech. Pak si měla dívka hledat práci, aby získala zdroj obživy a podílela se na finančním zajištění rodiny. Další studium bylo podle dobových názorů pro dívku nepotřebné. Týkalo se to samozřejmě především děvčat z chudších poměrů. Povinností jak chlapců, tak dívek bylo ještě absolvovat tzv. opakovací hodiny v neděli odpoledne až do svých patnácti let.⁸¹

A jak vlastně výuka dívek vypadala? V první třídě se vyučovalo náboženství, slabikování a čtení, psaní, počítání – základní trivium. Dále pak pletení a šití, předení lnu a bavlny. Ve druhé třídě opět náboženství, biblická dějprava, evangelium, mravouka, čtení, psaní, německý pravopis, počty, pletení a šití, předení, práce bavlnou a hedvábím. Přičemž větší počet hodin týdně byl věnován právě ručním pracím.⁸²

2.1 Dívčí vzdělávání v první polovině 19. století

Na počátku 19. století se situace žen ve společnosti zlepšuje. I názory na potřebu vzdělaných žen se začínají měnit. Část vzdělané vlastenecké společnosti si v době předbřeznové začíná uvědomovat význam vzdělaných žen pro výchovu dalších vlasteneckých generací. Je tedy nutné, aby si osvojily více než pouhé základní trivium, čtení, psaní, počítání. Mají ovládat základy českých dějin, českého jazyka, přírody, apod. Bohužel většina společnosti stále zastávala názor, že příliš vzdělaná žena je spíše na obtíž, proto se v první polovině 19. století věnovaly výchově dívek především soukromé osoby.

První průkopnicí, pokoušející se dopřát širší vzdělání ženám, byla Bohuslava Rajska (1817 – 1852). V domě jejího švagra se začaly scházet ženy, které projevíly zájem poznat i jiné věci než pouhou péči o rodinu a domácnost a dozvědět se více o světě. Tak vznikl na popud Rajske jeden z prvních českých vlasteneckých salonů. O jeho návštěvu byl velký zájem, což přivedlo Rajskou na myšlenku zřídit vlastní dívčí školu. Sama pro tento účel

⁷⁹ ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 52.

⁸⁰ MACKOVÁ, *Voršilky*, s. 98.

⁸¹ LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 45.

⁸² ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 6.

začala navštěvovat učitelský kurz, který absolvovala v roce 1843.⁸³ V roce 1844 bylo její žádosti o zřízení dívčí školy vyhověno. Měly ji navštěvovat dívky od pěti do osmnácti let. Pro potřeby ústavu pořídila Rajská místnosti ve Vodičkově ulici č. 132. Přesto, že se Rajske povedlo uskutečnit svůj plán, dlouho na svém ústavu nezůstala. Brzy se vdala a odešla do Polska a školu po ní převzala Eleonora Věroslava Jonáková. Škola ukončila svoji činnost roku 1870. Do jejího konce ji vedla od roku 1848 Svatava Amerlingová.⁸⁴

V roce 1848 byl založen první český ženský spolek – Spolek Slovanek. Jeho čelnou představitelkou byla Honorata Zapová (1825 – 1856). I v prostředí tohoto spolku vznikla myšlenka založit další dívčí školu. Byla ovšem určená spíše dívkám z vyšších společenských vrstev, jelikož výše školného činila 400 až 600 zlatých ročně. Škola ale nefungovala dlouho. Zapová brzy ochořela, a jelikož se jí nepodařilo ustanovit žádnou svoji nástupkyni, nezbylo ji než ústav roku 1855 zavřít. O rok později zemřela.⁸⁵

Nejen ženy samotné se zajímaly o další výchovu vlasteneckých dívek. I mezi muži se našlo několik takových, kteří si uvědomovali význam, jaký mohou mít pro muže vlastence vzdělané ženy. Jedním z nich byl v první polovině 19. století i Karel Slavomír Amerling (1807 – 1884, český pedagog, filozof a lékař). Ve 30. letech 19. století se rozhodl zřídit vlastní školu *Budeč*. Měl myšlenku, že se jeho škola stane jakousi všeobecnou akademií, která by sloužila k přípravě na praktická povolání i k přípravě učitelů a zároveň by šířila vlastenecké myšlenky. Nutno říci, že pro svůj nápad získal i tehdejšího nejvyššího purkrabího Karla Chotka (1783 – 1868) a ministra vyučování Leo Thuna (1811 – 1888), kteří mu přispěli 9000 zlatými.⁸⁶ V roce 1843 zřídil při svém ústavu i dívčí oddělení, které nazval *Budeč dívčí*. Amerlingova škola ale neměla dlouhého trvání. Již roku 1848 byla budova *Budče* prodána a sám Amerling se stal ředitelem první české hlavní školy na Novém Městě.⁸⁷

Činnost těchto spolků, jak je vidět, měla spíše krátkodobý charakter. Byla určena více ženám ze středních a vyšších měšťanských vrstev. Pro dívky z chudších poměrů a venkova to byla nedostupná záležitost. Dost možná o nich ani nevěděli. Tyto kroužky se zaměřovaly na elitní část společnosti. Byly zakládány vlastenci a vlastenkami a o to v nich šlo především. Ne poskytovat vyšší vzdělání ženám, aby se mohly uplatnit v zaměstnání, ale spíše posílit jejich vlastenecké cítění, rozšířit literární a všeobecný rozhled, aby mohly vhodně doplňovat své

⁸³ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005, s. 12, 13.

⁸⁴ LENDEROVÁ, Žena, s. 93.

⁸⁵ LENDEROVÁ, Žena, s. 94; LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 60.

⁸⁶ ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 69 – 70.

⁸⁷ BAHENSKÁ, *Počátky*, s. 10, 11.

muže. Nejednalo se v nich o žádné prosazování emancipačních snah a ženských požadavků.⁸⁸ Doba na to v naší společnosti ještě neuzrála.

Doba předbřeznová byla bohatá i co do vzniku české vlastenecké literatury. Bylo vydáváno také mnoho příruček, které se věnovaly výchově dívek a poskytovaly jim tak vedlejší zdroj poznání. Určitě nejznámější autorkou byla Magdalena Dobromila Rettigová. Kromě své slavné *Domácí kuchařky* sepsala i rady a návody pro mladé dívky v díle *Mladá hospodyňka*. V této jedné knize se spojuje několik příruček dohromady, je to zároveň návod k péči o domácnost, příručka správného chování, a také nabízí několik rad ohledně pokrmů. Za základ považuje Rettigová náboženství. Pouze ze zbožné dívky může vyrůst slušná žena, která bude spravedlivá ke svému manželovi, dětem i čeládce. Klade také důraz na to, aby byly ctnostné a pracovitě. Že není nic horšího, než když dívka sedí se založenýma rukama a stěžuje si na nudu.⁸⁹ Rettigová byla velká vlastenka, uvědomovala si, jaký význam má coby matka pro budoucí českou generaci. Ač to byla vzdělaná žena, svojí roli vždy viděla vedle svého manžela u domácího krbu, což také kladla na srdce čtenářkám ve svých knihách. Dalšími autory poučných knih pro dívky byli například August von Kotzebue (1761 – 1819), autor krátkých příběhů pro mravní poučení dívek⁹⁰, nebo Václav Rodomil Kramerius (1792 – 1861), který mimo jiné napsal příběh o tom, jak si mají dívky vybrat správného manžela.⁹¹

V první polovině 19. století se již začaly objevovat první náznaky snah o ucelenější ženské vzdělání a názory na jinou roli ženy ve společnosti, než jaká jí byla dosud určována. Přesto tato doba ještě neznamenala změnu v přístupu k ženskému vzdělání v celé společnosti. Tradiční náhled na postavení ženy se nezměnil. Stále byla viděna předně jako hospodyně, matka a manželka, která by měla svého muže dobře prezentovat ve společnosti. Mezi nižší společností byla situace trochu jiná, studovat dívky nemohly i z praktických důvodů. Buď musely pomáhat v hospodářství, nebo si musely najít práci a pomáhat živit rodinu. I to byl důvod menší alfabetizace žen. Nutno ale říci, že v této době, ještě ani samy ženy většinou o jiné společenské role neusilovaly. Ani samotné ženy si v této době nedokázaly představit svojí nezávislost na mužích a možnost samostatné obživy. Jasným příkladem může být výše zmíněná Bohuslava Rajská. Podařilo se jí zřídit vlastní dívčí školu, ale po svém sňatku se

⁸⁸ BAHENSKÁ, *Počátky*, s. 24.

⁸⁹ RETTIGOVÁ, Magdalena Dobromila. *Mladá hospodyňka v domácnosti, jak sobě počínati má, aby své i manželovy spokojenosti došla*. Dárek dcerkám českoslovanským od Magdaleny Dobromily Rettigové. Praha, 1840, s. 12 – 14, 19.

⁹⁰ KOTZEBUE, August von. *Příběhové pro dcery české a moravské*. Přeložení od Magdaleny Dobromily Rettigovy. V Hradci Králové a Praze, 1828.

⁹¹ KRAMERIUS, Václav Rodomil. *Volení manžela, aneb zevnitřní krása klame*. Příkladný příběh pro krásenky české. V Hradci Králové, 1825.

rozhodla opustit své povolání a zůstat po boku svého manžela. I Rettigová ve svých knihách klade důraz na to, že ženy jsou především matky a hospodyně a podle toho se mají chovat.

Vzdělávání dívek v době předbřeznové se pohybovalo pouze na úrovni elementárního školství. Jen malé procento dívek mohlo pokračovat ve studiu na některém z dívčích penzionátů nebo v klášterní škole. Obecně ale platilo, že vzdělávání končilo v době sňatku. Vdaná žena měla být zajištěna svým mužem a nebylo tedy potřeba dalšího studia. V této době se ještě nepředpokládalo, že by některá zůstala svobodná. Naopak, pokud o některou nebyl zájem, zůstala rodině na obtíž. Starost o starší svobodnou dceru znamenala pro rodinu finanční zátěž. Navíc po smrti otce připadla povinnost zabezpečit sestru bratrovi. Ani samotné ženy si v této době nedokázaly moc představit svojí nezávislost na mužích a možnost samostatné obživy. Přesto obava zůstat neprovdaná a být rodině na obtíž byl jedním z důvodů, proč se pozvolna začala mezi ženami šířit myšlenka na vyšší vzdělání, které by jim umožnilo získat práci, postarat se o sebe a nezůstat nikomu přítěží.⁹²

2.2 Rozvoj dívčího vzdělávání v 2. polovině 19. století

Revoluční rok 1848 byl v Habsburské monarchii přelomovým pro mnohé země. Začaly se objevovat sociální a občanské požadavky, které vedly k mnoha změnám. Ač byla revoluce nakonec potlačena, podařilo se ve společnosti prosadit několik změn. Předně došlo k přeměně feudální společnosti v občanskou, bylo zrušeno poddanství a zřízena obecní samospráva.

I postavení ženy ve společnosti se začínalo měnit. V jiných evropských zemích se první snahy o zlepšení pozice ženy začala objevovat již na počátku 19. století. Snažily se vyprostit z dosavadní role, kterou jim určovala mužská společnost. Neusilovaly o vyrovnání s muži, nýbrž spíše o možnost samostatného rozvíjení, odstranění překážek v hospodářském i politickém životě.⁹³ Hnutí nevzniklo společně s revolucí 1848, rozvíjelo se po celé 19. století. Jeho priority a programy se lišily podle jednotlivých zemí. Například ve Velké Británii se v roce 1858 vytvořil spolek kolem časopisu *English Woman's Journal*. V šedesátých letech se v Německu ženy spojily do Všeobecného německého ženského spolku. Podobná společenství vznikala i ve Francii, USA, Itálii, Španělsku a dalších zemích. Na předních místech mezi

⁹² BAHENSKÁ, Počátky, s. 18, 20.

⁹³ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 154.

jejich požadavky byla otázka ženského vzdělání, tvorba pracovních příležitostí pro ženy a reforma občanského práva v oblasti manželství, majetku a dětí.⁹⁴

V Českých zemích se ale v této době o žádné aktivnější hnutí s vyhraněnými požadavky nejednalo. Zde bylo ženské hnutí spojeno více vlastenectvím a národnostními požadavky a s nárokem na vyšší vzdělanost žen. Přesto se pohled na ženu od poloviny 19. století měnil. Část veřejnosti již přestala chápat ženu pouze jako matku a hospodyni a začala ji určovat i jiné role. V našich zemích to souviselo s tím, že se začaly více prosazovat názory na potřebu ucelenějšího dívčího vzdělání a na vznik vyššího dívčího školství i mezi muži, jelikož si společnost začala pomalu zvykat na myšlenku samostatně existující ženy. Začala se více řešit otázka nezaopatřených žen. Společnost vyslovila souhlas s možností zakládání spolků, které by umožnily ženám získat určitou specializaci a zároveň by zřizovaly praktické dívčí školy.⁹⁵

Počátky lze vidět již v zákoně z roku 1850, který povoloval otevírání nestátních škol, což umožňovalo zřizovat soukromé vyšší dívčí školy. Ty byly sice zprvu zaměřeny na výchovu pro domácnost, ale postupem času se přeměrovaly i na jiné obory. V oblasti vzdělávání postupně docházelo k demokratizaci.⁹⁶ Vyšší dívčí školství se u nás zpočátku rozvíjelo jako soukromé. Soukromé školy musely mít povolení ministerstva kultu a vyučování, které také schvalovalo jejich studijní plány, jenž se musely shodovat s osnovami škol veřejných. Škola také mohla později požádat o své zveřejnění, pokud splňovala určité podmínky stanovené státem. Vysvědčení bylo rovnoprávné s vysvědčením z jiných škol, pokud byly zkoušky splněny na některém veřejném ústavu.⁹⁷

Jedni z prvních, kteří se rozhodli zřídit ústav pro výchovu dívek, byli manželé Svobodovi. V roce 1861 založili školu, na které studovala i Eliška Krásnohorská. Ústav byl ale určen předně dívkám z bohatých rodin. Dalšími byli manželé Tesařovi. Ti svůj ústav založili roku 1862. Sem mohly chodit dívky od šesti do šestnácti let.⁹⁸ Kromě soukromých osob se o vznik dalších ústavů ku vzdělávání dívek zasloužily některé spolky, které nabízely ženám rukodělné kurzy, přednášky i vlastní školy. Členství se většinou opět týkalo pouze dam z vyšší společnosti, kterým umožňovaly realizovat se ve veřejném životě.

Výjimkou byl Spolek sv. Ludmily, který patřil k prvním ženským spolkům věnujícím se vzdělávání dívek. Na rozdíl od ostatních byla jeho činnost zaměřena na podporu chudých

⁹⁴ BOCKOVÁ, *Ženy*, s. 158 – 160.

⁹⁵ NEUDORFOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, 1999, s. 41.

⁹⁶ CACH, *Výchova*, s. 72, 71.

⁹⁷ MACKOVÁ, *Voršilky*, s. 100.

⁹⁸ LENDEROVÁ, *Žena*, s. 94.

vdov a vyučování dívek z chudších poměrů. Spolek fungoval pod záštitou pražského arcibiskupa a jeho jednatelkou byla Marie Riegrová-Palacká (1833 – 1891). V roce 1865 byla při něm založena průmyslová škola pro nezaopatřené dívky, která se zaměřovala na výuku praktických předmětů, díky čemuž by si pak ženy mohly snáze najít práci.⁹⁹ Ač to byl nápad velmi pokrokový, nesetkal se mezi veřejností s velkým úspěchem. Mnoho mužů se bálo ženské konkurence a tak si práci našly především ty ženy, které se vyučily obvyklému ženskému povolání, tedy šití prádla. Oproti jiným společenstvím, byl Spolek sv. Ludmily výjimečný v tom, že se jako jediný nezaměřoval na elitní vrstvu společnosti. Bohužel jak to mezi ženami bývá, brzy se mezi členkami začaly objevovat rozpory. Marie Riegrová-Palacká ze spolku odešla a ten se vrátil k původní filantropické činnosti a pořádání kurzů šití.¹⁰⁰

I mezi muži se našli příznivci ženského vzdělávání. Významnou osobností byl Vojtěch Náprstek (1826 – 1894). Ten se rozhodl zpřístupnit ženám poznatky, jež nabyt při svých cestách a začal v letech 1862 – 1863 pořádat přednášky, na které měly přístup výhradně ženy. Zastával také pokrokové názory, že pokud se žena neprovdá, měla by mít možnost samostatné existence, pracovat a postavit se na vlastní nohy. Sám považoval za ideální povolání pro ženu, to, k čemu je již od přírody stvořena, jelikož žena je stvoření citlivé a starostlivé. Podle něj, by se měly nejlépe stát učitelkami, či ošetřovatelkami a vychovatelkami. O jeho přednášky byl velký zájem. V roce 1865 založil Americký klub dam. Ženy se v něm měly scházet každou neděli. Mezi jeho členky patřily významné české ženy. Například Sofie Podlipská (1833 – 1897), Eliška Krásnohorská (1847 – 1926), Klemeňa Hanušová (1845 – 1918, spisovatelka a učitelka tělocviku), či Věnceslava Lužická-Srbová (1832 – 1920, česká spisovatelka). Muži měli přístup do klubu pouze jako přednášející. I mezi nimi se najde řada významných jmen – Tomáš G. Masaryk (1850 – 1937), Jan Evangelista Purkyně (1787 – 1869), Jaroslav Vrchlický (1853 – 1912), a další.¹⁰¹ Americký klub dam nabízel ženám nová poznání. Nedožvídaly se tam pouze o novinkách v oblasti technických pomocníků do domácnosti, řešily se tam i problémy současného světa, přednášky ze zeměpisu, apod. Klub by v roce 1948 zakázán a musel svoji činnost ukončit. Znovu obnoven byl až v roce 1996.¹⁰²

Kromě soukromých ústavů se od poloviny 19. století utvářela myšlenka na vznik veřejných vyšších dívčích škol, které by poskytovaly dívkám ucelenější vzdělání. První nevznikla, jak by se dalo očekávat, v Praze, nýbrž v Písku již v roce 1860. V Praze se o

⁹⁹ BAHENSKÁ, *Počátky*, s. 54, 61 – 63.

¹⁰⁰ LENDEROVÁ, *Žena*, s. 420 – 421.

¹⁰¹ BAHENSKÁ, *Počátky*, s. 80, 82, 84, 88; PÁNKOVÁ, Markéta, František MOKRES a Alena MATYÁŠOVÁ. *Vzdělávání dívek v Čechách*. 2. vyd. V Praze: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2008, s. 11.

¹⁰² SECKÁ, Milena. *Americký klub dam: krůček k ženské vzdělanosti*. Praha: Národní muzeum, 2012, s. 62.

založení vyšší dívčí školy začalo uvažovat až v roce 1861. Tehdy byl podán návrh na zřízení nové dívčí školy o sedmi třídách.¹⁰³ Škola byla otevřena až v roce 1863. Na jejím vzniku se podílel také Český výrobní spolek. Městská dívčí škola v Praze byla vzorem pro další dívčí školy podobného zaměření. Jako jiné ústavy pro dívky, byla i pražská škola orientována především na výuku praktických předmětů. Ovšem navíc se zde mohly dívky naučit i cizím jazykům a všeobecnému rozhledu, jako na školách chlapeckých.¹⁰⁴ Zřizovatelem školy bylo město Praha, přesto se nakonec stal ústav soukromým, pouze o třech třídách. Ředitelem se stal Vilém Gabler (1821 – 1897, český pedagog, novinář a politik). Hned do prvního ročníku se přihlásilo 93 dívek, což bylo považováno za velký úspěch. Že o studium byl mezi veřejností zájem, svědčí i to, že do školy přicházely studovat i dívky z jiných měst, například z Jindřichova Hradce, Náchoda a Turnova. Mezi absolventkami se objevovaly významné české ženy. Vyšší dívčí navštěvovala Ema Destinnová (1878 – 1930), Zdenka Braunerová (1858 – 1934), Zdeňka Havlíčková (1848 – 1872), nebo Růžena Nasková (1884 – 1960). Pro lepší dohled nad výukou praktických předmětů byl v roce 1872 zřízen Komitét paní pro dozor nad vyučováním ručních prací ženských.¹⁰⁵ Vyšší dívčí škola měla být původně veřejnou, přesto se z ní stal soukromý ústav určený spíše pro elitní část společnosti. Ne že by dívky z chudších poměrů měly vstup zakázán, zaplatit vysoké školné si ale mnohé rodiny dovolit nemohly. Pohybovalo se v rozmezí 2 – 4 zlatek měsíčně.¹⁰⁶ Vyšší dívčí škola sice nabízela dívkám všeobecné vzdělání, byla také průkopnicí, co se týče prosazení funkce třídních učitelek, přesto nezpůsobila ve vývoji dívčího vzdělávání velký pokrok. Jelikož studium na ní bylo prestižní záležitostí a chodily na ní dívky z vyšších měšťanských vrstev, nebylo jejím účelem vychovávat samostatné ženy, které by se dokázaly postavit na vlastní nohy a najít si práci. Škola pokračovala v dosavadním trendu vychovat z dívek dobrou matku a manželku, která bude na veřejnosti svého muže dobře reprezentovat.¹⁰⁷

Vznik dalších vyšších dívčích škol na sebe nenechal dlouho čekat. Po vzoru Prahy se i na Moravě začalo usilovat o zřízení podobné školy. Již v roce 1866 byla v Brně založena Vesna. Další vznikly v Českých Budějovicích, Plzni, Táboře, Chrudimi, a také v Hradci Králové, o které bude podrobněji pojednáno později.¹⁰⁸

V oblasti elementárního dívčího školství se toho v této době příliš nezměnilo. Tam kde to bylo možné, především ve městech, vznikaly samostatné dívčí školy. Na venkově stále

¹⁰³ BAHENSKÁ, *Počátky*, s. 41.

¹⁰⁴ NEUDORFOVÁ, *České ženy*, s. 41, 44.

¹⁰⁵ BAHENSKÁ, *Počátky*, s. 42, 44, 46, 47.

¹⁰⁶ LENDEROVÁ, *Z dějin*, s. 207.

¹⁰⁷ PÁNKOVÁ, *Vzdělávání*, s. 16.

¹⁰⁸ LENDEROVÁ, *Z dějin*, s. 207.

pokračoval zaběhnutý řád společného vyučování, kdy každé pohlaví bylo rozděleno do lavic zvlášť. Vyučovalo se podle stejné osnovy, jaká platila na školách chlapeckých, dívky měly akorát navíc jako povinný předmět ruční práce. Vynesením z roku 1851 přibyl mezi hlavní předměty i zpěv. K volitelným pak patřil francouzský a italský jazyk a kreslení.¹⁰⁹

Důležitým mezníkem v dívčím školství byla Hasnerova reforma v roce 1869, která vešla v platnost od školního roku 1870/1871. Ustanovila vznik obecných a měšťanských škol. Ty nahradily dosavadní systém trojího školství. Náplň výuky ale zůstala podobná. Na prvním stupni se učilo triviu a náboženství, ve vyšších třídách pak přírodopis, zeměpis, dějiny a praktické dovednosti.¹¹⁰ Důležité bylo také to, že reforma zavedla jednotné studijní osnovy pro chlapce i dívky a prodloužila školní docházku do čtrnácti let. Rodiče měli povinnost posílat pravidelně děti do školy pod hrozbou pokuty, pokud tak nečinili. Dozor nad pravidelnou školní docházkou měla místní školní rada. Učitel byl povinen každý den zapisovat docházku do třídní knihy. Pokud shledal, že některý z žáků nemá řádně omluvené hodiny, předložil jeho případ k prošetření místní školní radě, která rozhodla o trestech pro rodiče.¹¹¹ Do obecných škol měla obě pohlaví chodit společně, pouze ve větších městech mohly vznikat i dívčí obecné školy. Měšťanské školy měly vznikat alespoň v každém politickém okrese.¹¹²

Hasnerovou reformou byl umožněn přístup do škol nejširším lidovým vrstvám. Díky důkladnějšímu systému kontroly školní docházky a přísnějším sankcím pro rodiče se podařilo zvýšit procento dětí navštěvující školu. Poměr negramotných lidí se tak začal zmenšovat. Jak již ale bylo řečeno v předchozí kapitole, reforma měla i své odpůrce, především u nižších lidových vrstev, kterým se nelíbilo, že děti musely strávit ve škole dva roky navíc. Novela z roku 1883 pak umožnila brát děti ze školy předčasně, což se bohužel týkalo ve větší míře právě dívek. I přesto počet vzdělaných mužů a žen v českých zemích pozvolna narůstal.

Měnicí se politická a hospodářská situace monarchie si vyžádala i změnu v názoru na roli ženy ve společnosti. Války Rakouska v 60. letech si vyžádaly životy mnoha mužů a pozůstalým vdovám mnohdy nezbylo než se o hospodářství nebo panství postarat samy. Některé ženy se v této době musely také naučit postarat samy o sebe. Jelikož mnohé z žen nebyly dostatečně vzdělané na to, aby se postavily na vlastní nohy, otevřela se otázka odborného a středního školství pro ženy. Od 70. let 19. století tak začínají vznikat první průmyslové a obchodní školy pro dívky. Od 80. let vznikaly i školy hospodářské. Kde

¹⁰⁹ ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 131.

¹¹⁰ STRÁNÍKOVÁ, *Výchova*, s. 136.

¹¹¹ LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 64; ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 180.

¹¹² LENDEROVÁ, *Žena*, s. 95.

nemohla vzniknout škola, pořádaly se alespoň odborně zaměřené kurzy.¹¹³ První povolání, kterými se ženy začaly živit, byla taková, ke kterým se žena od přírody hodila a kde společnost viděla její největší uplatnění, tedy jako ošetřovatelky, učitelky, vychovatelky. Nebo pracovaly v odvětvích, ve kterých měly nejvíce zkušeností, což byl především textilní průmysl. Postupem času se ale ženy začaly dostávat i na místa, která byla dosud považována za ryze mužská povolání. Například výnos ministerstva obchodu z roku 1871 umožňoval zaměstnat ženy i ve státní telegrafické službě.¹¹⁴

První příležitostí, jak dosáhnout vyššího vzdělání dívkám, se stalo roku 1870 otevření zatím jediné státní střední školy končící maturitou, což bylo dívčí pedagogium. Díky tomu získaly ženy úplnou kvalifikaci a mohly samostatně vykonávat povolání učitelky.¹¹⁵ Snahu otevřít školu, která by připravovala ženy na budoucí povolání, měla i Karolína Světlá (1830 – 1899). V roce 1871 založila Ženský Výrobní spolek český, při kterém založila spolkovou školu zaměřující se na výuku praktických předmětů. Vzor pro svoji školu našla ve Velké Británii a ve Vídni. Možnost docházet na ni měly i dívky z chudších poměrů. Škola jako taková nebyla ale zaměřena na poskytnutí všeobecného vyššího vzdělání. Měla spíše připravit ženu na její budoucí zaměstnání. Dát jí takové odborné znalosti, aby si pak snáze mohla najít práci. Dívky se zde mohly naučit kreslení, rytectví, jazyky, základy obchodu a třeba i techniky úpravy vlasů. Součástí školy byla i zprostředkovatelna práce a spolkový obchod, zaměřený na textilní výrobu, který zaměstnával členky Výrobního spolku.¹¹⁶ Již rok po svém založení ale musel spolek čelit konkurenci svého německého protějšku. Český výrobní spolek měl na počátku své existence problém se finančně uživit. Přesto se mu podařilo počáteční problém přestát a na začátku 20. století již byla jeho škola schopna pojmout na 600 – 700 studentek.¹¹⁷

S ohledem na politické události, začínají v této době vznikat i školy hospodyňské. Ty mají posilovat národní a vlastenecký charakter, oživit tradici českého venkova a vychovat schopné ženy, které se umí postarat o svou domácnost a děti.¹¹⁸ V návaznosti na tento nový trend vzniká v roce 1885 spolek Domácnost, při němž byla založena i kuchařská škola.¹¹⁹ Spolek Domácnost a další hospodyňské školy měly především vychovávat dívky pro rodinu a domácnost. Výuka obsahovala jak teoretickou, tak i praktickou část, což zahrnovalo například

¹¹³ PÁNKOVÁ, *Vzdělávání*, s. 10; NEUDORFOVÁ, *České ženy*, s. 116.

¹¹⁴ LENDEROVÁ, *Žena*, s. 422.

¹¹⁵ LENDEROVÁ, *Z dějin*, s. 208.

¹¹⁶ BAHENSKÁ, *Počátky*, s. 104, 107 – 109, 111, 121.

¹¹⁷ LENDEROVÁ, *Žena*, s. 423.

¹¹⁸ BAHENSKÁ, *Počátky*, s. 123.

¹¹⁹ PÁNKOVÁ, *Vzdělávání*, s. 14.

hodiny vaření a ručních prací. Od 80. let se ženy stávají stále emancipovanějšími. I společnost si začíná zvykat na ženu samoživitelku, která pracuje a vydělává si na živobytí. Vznikají další spolky, které se věnují výchovné činnosti, jejímiž zakladatelkami jsou již výhradně ženy samotné. A zakládají se i další průmyslové školy. Tak například vznikla v roce 1884 v Praze dívčí průmyslová škola a roku 1886 pokračovací škola při spolku Vesna v Brně.¹²⁰ Postupem času začaly vznikat průmyslové školy i v menších městech.

Ač se to především mužské části společnosti nelíbilo, stávala se stále aktuálnější i otázka vyššího středoškolského vzdělání žen, končícího maturitou. Maturita byla chápána jako příprava na další studium na univerzitě, která byla stále ještě ženám uzavřená. Mnozí tedy nechápali, proč by i dívčí studium mělo končit maturitou, když ji nebudou mít jak zužitkovat. I tyto pochyby byly ale nakonec překonány a myšlenka střední dívčí školy s maturitou, získávala stále více na atraktivnosti. Skládat maturitní zkoušky bylo povoleno dívkám v roce 1878, kdy jako externistky mohly docházet na školy chlapecké.¹²¹ Rovnocenné střední vzdělání s chlapci ale získaly dívky až po založení prvního dívčího gymnázia. Myšlenky na vznik takovéto instituce se objevovaly již dříve, ale teprve na počátku 90. let se je povedlo uvést v život. O založení gymnázia se zasloužila Eliška Krásnohorská (1847 – 1926), která v roce 1890 zřídila ženský spolek Minerva, pro ženské studium. Téhož roku poslala žádost o povolení vzniku dívčího gymnázia říšské radě. Žádost i přes počáteční nesouhlas mezi českými politiky, byla schválena, a tak mohlo vzniknout soukromé dívčí gymnázium, které neslo stejný název, jako ženský spolek, tedy Minerva. Stalo se nejstarším dívčím gymnáziem v celém Rakousku – Uhersku. Že o dosažení vyššího vzdělání byl mezi dívkami zájem, svědčí to, že do prvního ročníku se přihlásilo hned 52 uchazeček. Na počátku své existence, nebylo ještě povoleno skládat maturitu na Minervě a musely na závěrečné zkoušky docházet na gymnázium chlapecké. Právo maturity získala škola až v roce 1907. Veřejným se gymnázium stalo až od školního roku 1915/1916.¹²² Minerva bylo šestileté gymnázium, které rozsahem učiva odpovídalo osmiletému gymnáziu chlapeckému. Studium bylo rozděleno na dvouletou přípravku a čtyři třídy gymnázia.¹²³ Gymnázium Minerva přečkalo válečné události a fungovalo i po vzniku samostatné Československé republiky. V roce 1917 bylo přejmenováno na Městské dívčí reálné gymnázium Elišky Krásnohorské. Největší rozkvět zažilo gymnázium na počátku 20. let 20. století. Školu navštěvovalo několik stovek žákyň a nacházelo se v ní přes dvacet tříd. V roce 1922/1923 byl ústav rozdělen na

¹²⁰ LENDEROVÁ, *Žena*, s. 423.

¹²¹ CACH, *Výchova*, s. 72.

¹²² LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 68; NEUDORFOVÁ, *České ženy*, s. 118.

¹²³ BAHENSKÁ, *Počátky*, s. 132.

První české městské dívčí reálné gymnázium Elišky Krásnohorské a Městské dívčí reálné gymnázium Charlotty Masarykové.¹²⁴

Absolventky gymnázia ale z počátku neměly ve společnosti velké uplatnění. Muži se bály konkurence ve svých oborech, a tak ženy s maturitou získávaly nejprve práce se stejným zaměřením jako dříve, tedy jako učitelky, vychovatelky, opatrovatelky.¹²⁵ Pronikání do mužských oborů trvalo delší dobu. Některé začaly uvažovat i o dalším vzdělávání a chtěly získat přístup na univerzitu. Ten jim byl ale prozatím zakázán. Některé se proto rozhodly získat univerzitní vzdělání v cizině, což byl příklad třeba Anny Bayerové (1852 – 1924, jedna z prvních českých lékařek). Teprve v roce 1896 bylo umožněno dívkám navštěvovat univerzitu jako hospitantky. Téhož roku byl v Rakousku povolen přístup ženám na filozofickou fakultu.¹²⁶ O rok později získaly toto povolení i ženy v Čechách. V roce 1900 umožnila ženám přístup i lékařská fakulta. Až do roku 1918 to byly jediné dvě fakulty, které se jim otevřely. V roce 1922 pak vzniklo Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen.¹²⁷

Na počátku 20. století již bylo vzdělávání žen samozřejmostí. Na elementární úrovni se docházka všech dětí stala téměř stoprocentní. Dívky, které chtěly ve studiu pokračovat, si mohly vybrat z několika typů škol, podle toho, čemu se chtěly v budoucnu věnovat, nebo podle finančních možností rodiny. Začaly se objevovat i první univerzitně vzdělané ženy. S tím se společnost ještě nějakou chvíli musela smiřovat, stále to bylo chápáno jako zbytečné, jelikož se od ženy očekávalo, že se vdá a stane se matkou a dobrou paní domu. Během první světové války, kdy opět mnoho mužů odešlo, a ženy se musely opět postarat samy o sebe, se tento postoj začal měnit. Po vzniku Československé republiky se otevřely ženám i další univerzitní fakulty a ženy se začaly postupně zapojovat i do politického života, čímž se vyrovnávaly mužům čím dál víc.

¹²⁴ LENDEROVÁ, *Žena*, s. 436, 437.

¹²⁵ LENDEROVÁ, *Z dějin*, s. 209.

¹²⁶ BAHENSKÁ, *Počátky*, s. 132; CACH, *Výchova*, s. 72.

¹²⁷ LENDEROVÁ, *Žena*, s. 441, 442.

3. Hradec Králové devatenáctého století

Hradec Králové byl již v dobách středověku významným městem. Díky své strategické poloze mezi dvěma řekami, Labem a Orlicí, zde začalo již v 10. století vznikat první ucelené osídlení. Svůj vliv město posílilo za vlády přemyslovské dynastie, kdy se stalo součástí tzv. hradské organizace a bývalo dáváno jako dočasný úděl nevládnoucím členům dynastie. První písemná zmínka pochází z roku 1225, kdy Přemysl Otakar I. daroval městu okolní pozemky, aby se mohlo dále rozvíjet. Na počátku 14. století se Hradec Králové stal věnným městem českých královen. Větší rozvoj městu umožnil Karel IV., který mu přidělil nové výsady, jaké město doposud nemělo. Prestiž města neustále stoupala a svůj význam si město udrželo i v následujících stoletích. V 16. století se podílelo na prvním stavovském odboji proti Ferdinandovi I., za což bylo potrestáno vysokými pokutami a omezením výsad a práv. Šestnácté a sedmnácté století pak znamenalo ve vývoji města určité zpomalení. Během třicetileté války vtrhla do města švédská vojska a město vydrancovala. Hradec Králové se ale dokázal z této porážky vzpamatovat a zahájil uvnitř města novou barokní výstavbu. Důležitou událostí bylo také zřízení hradeckého biskupství v roce 1653, jelikož církev ve městě dohlížela i na tamější školství. Prvním biskupem se stal Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka (1618 – 1675).¹²⁸

Přibližně v polovině 18. století se Hradec Králové stal i významným správním střediskem. V roce 1751 byl ve městě zřízen krajský úřad. Město tak získalo statut krajského města i s jeho výhodami a pravomocemi. Na druhou stranu přivedl krajský úřad do města spoustu nových obyvatel, především německy mluvících, jelikož úřední řečí v tehdejší Habsburské monarchii byla němčina. Hradec byl již od 15. století městem s převážně českým obyvatelstvem. Od této doby se ale musely tyto dvě národnosti naučit ve městě fungovat vedle sebe. Počet německého obyvatelstva ve městě se začal pomalu zvyšovat.¹²⁹

Určitě nejvýznamnějším počinem, který na dlouhou dobu ovlivnil ráz, podobu a fungování města, bylo rozhodnutí o postavení pevnosti okolo Hradce Králové. Vznik pevnosti ovlivnily především válečné události, se kterými se Marie Terezie musela během své vlády vypořádat. Hradec Králové byl během slezských válek a sedmileté války s Pruskem několikrát obsazen, proto bylo rozhodnuto udělat z něj pevnost, která by dalším pokusům o

¹²⁸ RICHTER, Miroslav a Eva SEMOTANOVÁ. *Historický atlas měst České republiky*. Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 1998.

¹²⁹ LENDEROVÁ, *Královehradecká hlavní škola*, s. 132.

dobyetí odolala a zároveň by se stala opěrným bodem v rámci habsburského opevnění.¹³⁰ Nařízení o stavbě pevnosti pocházelo přímo od Josefa II., který se od roku 1765 stal spoluvladařem Marie Terezie a převzal správu nad armádou a vojskem. Stavba započala roku 1766. Systém opevnění spočíval mimo jiné ve využití dvou řek, kterými je Hradec obklopen. Ty měly okolí města zatopit, pokud by hrozilo bezprostřední nebezpečí a nepřítel se tak nemohl dostat do města. Bohužel na druhou stranu tento plán znamenal, že se město muselo uzavřít a vzdát se svých předměstí.¹³¹ Lidé ve městě se kvůli pevnosti museli vypořádat s mnohými změnami. Předně bylo zbouráno několik světských, ale i církevních budov. Střed města byl sevřen v pevnosti, proto začaly v blízkém okolí vznikat osady nové, do kterých se stěhovali buď obyvatelé, jejichž domy musely být zbořeny, či nově příchozí. Nově vzniklé vesnice v této době byly například Kukelny, Plotiště, či Pouchov.¹³² Dnes jsou již součástí Hradce Králové. Výstavba pevnosti znamenala také větší nárůst počtu vojáků ve městě a počet německy mluvících obyvatel města se tak začal opět zvyšovat. S vojáky do Hradce přicházeli i jejich rodiny a velící důstojníci. Pevnost měla ale i kladné dopady na život uvnitř města. Uzavřený ráz města a koncentrace obyvatel na menší ploše umožnily intenzivnější rozvoj různých aktivit, včetně pozdějšího vlasteneckého hnutí. Na druhou stranu způsobila na nějaký čas ekonomickou stagnaci.

Přítomnost vojáků ve městě ovlivňovala i místní školství. Když se na konci 70. let 18. století schylovalo k další válce s Pruskem, počet vojáků ve městě se ještě zvýšil. Pro nově příchozí bylo nutné najít ve městě prostory k ubytování, jelikož dosavadní kasárna zřízená z bývalé jezuitské koleje, již nepostačovala. K ubytování vojáků byly vybrány prostory hlavní školy, kvůli čemuž musela být předčasně ukončena školní docházka a školní rok tak v tomto roce končil již 1. srpna. Škola mohla ve svých prostorách fungovat znovu až od školního roku 1779/1780. Ani prostory nově vzniklé hlavní školy ale nestačily pojmout všechny vojáky, proto jim byla z císařského rozkazu nabídnuta i budova krajského úřadu, který tak musel být na čas přestěhován do nedaleké Hoříněvsi.¹³³ Na přelomu 18. a 19. století se Habsburská monarchie zapojila do válek s napoleonskou Francií. Válka nakonec zasáhla pouze jižní Moravu a okolí Brna. Hradec Králové, ač to bylo město s vojenskou pevností a stálou posádkou, byl obléhán pouze chvíli, ale více se do bojů nezapojil. Město toto období přečkalo relativně pokojně. Příliš radikálně se ve městě neujaly ani myšlenky Velké francouzské

¹³⁰ RIECHTER, *Historický atlas*.

¹³¹ TOMEK, Václav Vladivoj. *Z dějin Hradce Králové*. Hradec Králové: Balustráda, 1997, s. 60, 61.

¹³² TOMEK, *Z dějin*, s. 66.

¹³³ ŠVENDA, František. *Čtvrtý Hliněný Obraz Hystorye Králowstvj Českého a Paměť Města Králowé Hradce nad Labem: to gest: Proměný Králowstvj Českého, w Wognách a ztenčenjMěsta Pevnostj ohraženého w běhu věku 18. sto lety*. W Hradcy Králowé: Pjsmem Jana Frantisska Pospjssila, 1814, s. 197, 206, 199.

revoluce, o které se zprávy do Hradce samozřejmě také donesly. Pokud snad přeci jen někdo s Francouzi sympatizoval více, jeho názor byl velmi rychle potlačen po nástupu Františka I. na trůn, který jakékoliv radikální postoje odmítal a zavedl v monarchii tvrdý policejní režim.¹³⁴

3.1 Vývoj Hradce Králové v první polovině 19. století

První polovina 19. století je obdobím, kdy se v našich zemích rozvíjí vlastenecké cítění a v mnoha učebnicích je označována jako doba tzv. národního obrození. Mnohým se nelíbilo dosavadní prosazování němčiny před češtinou a nedostatečná úroveň českého jazyka. Poukazovalo se také na problém zavádění němčiny jako vyučovacího jazyka na vyšších stupních škol a diskriminaci češtiny. Obrozenci se snažili dosáhnout prosazení češtiny alespoň jako dobrovolného předmětu na středních školách, což se jim v první třetině 19. století povedlo. Prvním gymnáziem s volitelnou češtinou byla škola v Litoměřicích, o což se zasloužil Josef Jungmann (1773 – 1847).¹³⁵ Chtěli pozvednout český jazyk na evropskou úroveň a ukázat, že čeština má svojí historii a dokáže se vyrovnat jiným. Obrozenci se také zasloužili o vznik nové české literatury a učebnic. Nejprve byly vydávány překlady především německých děl, ale postupem času začala vznikat i nová literatura česká.

Centrem těchto myšlenek byla samozřejmě Praha, postupem času se ale začínají šířit i do dalších měst. Hradec Králové nebyl výjimkou. Shodou okolností se v Hradci nacházela poměrně početná skupina osob, jejíž členové s myšlenkou obrozenců sympatizovali a s mnohými byli dokonce v kontaktu. A tak se v Hradci Králové začala formovat silná vlastenecká družina. Velkou výhodou bylo, že stejné názory zastával i krajský hejtman Karel von Bienenberg (1731 – 1798), který proti prosazování národních myšlenek nevystoupil, ale podporoval je. I další významné osobnosti města zastávali podobné názory. Hradecký biskup Jan Leopold Hay (1735 – 1794) si dokonce dopisoval se samotným Josefem Dobrovským (1753 – 1829).¹³⁶

V Hradci Králové se středem vlastenecké družiny stala tiskárna a knihkupectví Jana Hostivíta Pospíšila (1785 – 1868), který se přátelil s předními představiteli hradecké vlastenecké družiny a ve své tiskárně vydával jejich česky psanou literaturu. U Pospíšila

¹³⁴ SOLAŘ, Jeronym Jan Nepomucký. *Dějepis Hradce Králové nad Labem a biskupství hradeckého*. V Praze: J. J. Solař, 1868, s. 176; MIKULKA, Jaromír. *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*. Hradec Králové: Nadace Historica, 1995, s. 269.

¹³⁵ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence: touha a skutečnost*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 134.

¹³⁶ LENDEROVÁ, *Královehradecká hlavní škola*, s. 134.

vydávaly své knihy nejen obrozenci z Východních Čech, ale i z Prahy a také Slovenska, mezi jeho velké přátele patřil například Václav Hanka (1791 – 1861). Mezi hradeckou vlasteneckou družinu patřil určitě Josef Liboslav Ziegler (1782 – 1846). Ten vyučoval na zdejším biskupském semináři český jazyk a literaturu. Snažil se působit také na mimoškolní publikum, když pořádal dvakrát do roka tzv. deklamace, při kterých byly vybírány peníze na nákup českých knih. Dalšími byli například Václav Kliment Klicpera (1792 – 1859) a Josef Chmela (1793 – 1847), kteří učili na hradeckém gymnáziu a pomáhali tak vychovávat další vlasteneckou generaci.¹³⁷ Klicpera navíc působil i jako spisovatel divadelních her, díky čemuž se vlastenecké myšlenky mohly šířit skrze jeho hry i mezi širší hradeckou veřejnost. Ve 30. letech Klicpera založil v Hradci Králové tzv. České ochotnické divadlo, ve kterém se mluvilo česky a pomáhalo rozvíjet národní myšlenky i mezi širokou veřejností.¹³⁸

Obyvatelé Hradce Králové se zajímali i o dění v hlavním městě. Když se v Praze zakládalo České muzeum v roce 1818, někteří hradečtí občané na jeho výstavbu také přispěli. Mnozí si taky předpláceli Časopis českého muzea. Podporovali i vznik Matice české v roce 1831. Na její založení poslala peníze hradecká obec, studenti zdejšího gymnázia a další měšťané, například i rodina J. H. Pospíšila.¹³⁹

Hradec Králové je mnohdy označován jako po Praze jedno z největších vlasteneckých center. Jistě mu nelze upřít význam, jaký měl v oblasti rozvoje českého jazyka a literatury díky produkci česky psaných knih. Pro podporu národních myšlenek se podařilo zdejším vlastencům získat i některé obyvatele města, především z řad inteligence a výše postavených osob ve městě. Přesto nelze říci, že se vlastenecká myšlenka šířila mezi všechny obyvatele města, a to i přes pořádání různých kroužků a veřejných deklamací, nebo vydávání česky psaných časopisů. Úředním jazykem a jazykem vyšších vrstev zůstávala stále i přes snahy obrozenců němčina. Širší veřejnost pak ve vlastencích viděla spíše podivíny, bylo jim připisováno zvláštní a výstřední chování. Například se jim nelíbilo, že si vlastenci mezi sebou vykali, v tehdejší době bylo běžné onikání.¹⁴⁰ Svědectví o této situaci nám ve svém díle nabízí Václav Vladivoj Tomek (1818 – 1905), rodák z Hradce Králové, který sepsal své paměti na mládí ve městě. Sám ve svém díle *Z dějin Hradce Králové* uvádí, že vlastenecký okruh v Hradci Králové se ho, jako běžného občana, příliš nedotkl. Teprve při jeho studiu v Praze,

¹³⁷ PEŠEK, Josef. *Královehradecká vlastenecká družina: královehradeckým buditelům doby přítomné*. Praha, 1910, s. 3, 6, 1.

¹³⁸ MIKULKA, *Dějiny*, s. 275.

¹³⁹ MIKULKA, *Dějiny*, s. 280, 281.

¹⁴⁰ PEŠEK, Josef. *Královehradecká vlastenecká družina*, s. 31.

kdy se setkal s Františkem Palackým (1798 – 1876), který na něj zapůsobil, se o vlastenectví a jeho slavné muže začal zajímat.¹⁴¹

3.2 Hradec Králové v druhé polovině 19. a na počátku 20. století

Revoluční léta 1848 – 1849 měly svojí odezvu i v Hradci Králové. Informace o událostech v Praze se do města brzy donesly. Z radosti z blížícího se konce absolutismu začali vlastenci organizovat různé akce, čímž se snažili šířit osvětu i mezi širokou veřejnost. Za tímto účelem se scházeli v osvětově-čtenářském spolku Měšťanská beseda.¹⁴² 11. února 1848 byl v Hradci Králové ustanoven výbor Slovanské Lípy.¹⁴³ V reakci na revoluční události vydávali členové Lípy časopis *Polabský Slovan*, ve kterém se k probíhajícímu dění vyjadřovali. Zakladatelem Slovanské Lípy byl František Cyril Kampelík (1805 – 1872, český lékař a spisovatel), dalšími členy pak byli například Josef Šrůtek (1822 – 1901, redaktor a spisovatel), J. H. Pospíšil, či Josef Dobrovský.¹⁴⁴ Revoluční léta ale ve městě proběhla relativně v poklidu. Rozvoji drobných akcí, které se ve městě rozběhly, zabránil konec revoluce.

Aktuální byla v Hradci Králové otázka voleb do českého a říšského sněmu. Voleb do frankfurtského parlamentu se hradečtí demonstrativně nezúčastnili. Obsazení sněmů však hradecké zajímalo více. Dle nařízení českého gubernia mohl totiž Hradec Králové vyslat do sněmu dva členy ze svých řad. Nakonec byli zvoleni V. K. Klicpera do českého sněmu a Jiří Reichert z Plačic do sněmu říšského.¹⁴⁵

V roce 1849 byl připravován ještě poslední pokus o svržení absolutistické vlády, tzv. májové spiknutí. Jeho příprava však byla odhalena dříve, než se jeho aktéři zmohli k akci. V souvislost s tím se přední představitelé země stali nedůvěřivými k podobným aktivitám a tak v roce 1849 obvinili Hradec Králové z přípravy dalšího spiknutí proti panovníkovi, ke kterému mají být údajně vybízeni ze sousedních zemí. Bylo vydáno nařízení k obležení města a v důsledku toho bylo město uzavřeno od devíti hodin večer, do čtyř hodin do rána. V tuto dobu mohla město opustit pouze pošta nebo osoba, která se prokázala tzv. propustním listem. Výsledkem tohoto zásahu bylo vypuknutí epidemie cholery, která měla za následek mnoho

¹⁴¹ TOMEK, Z *dějin*, s. 25.

¹⁴² MIKULKA, *Dějiny*, s. 286.

¹⁴³ Spolek pro podporu národního cítění a slovanské vzájemnosti.

¹⁴⁴ PEŠEK, Josef. *Královehradecká vlastenecká družina*, s. 32.

¹⁴⁵ MIKULKA, *Dějiny*, s. 283, 289.

životů.¹⁴⁶ Nastupující Bachův neoabsolutismus utlumil projevy vlastenectví nejen v Hradci Králové. Přesto se tyto snahy nepodařilo umlčet úplně a tak se po pádu Bachovy vlády podařilo na tyto snahy navázat a opět došlo k oživení národního citění.¹⁴⁷

V roce 1850 byl Hradec Králové prohlášen za samostatné město a správa města přešla do rukou voleného městského zastupitelstva. Došlo také k osamostatnění okolních obcí. V druhé polovině 19. století se vývoj Hradce Králové začal zrychlovat. Rozvíjel se průmysl, město nechalo postavit vodárnu, plynárnu, železnici a další instituce pro lepší život obyvatel. Bohužel hrady bránily většímu rozvoji města a tak docházelo k budování velkých podniků mimo pevnostní obvod. V roce 1857 byla do Hradce Králové zavedena železnice, čímž se význam města ještě zvětšil. Město se brzy stalo významným železničním uzlem. Postavení železnice bylo původně plánováno co nejbližší hradeb, aby byla dobře přístupná. Vojenská správa ovšem s tímto umístěním nesouhlasila a dožadovala se dodržení bezpečné zóny v okolí pevnosti. Železnice tedy byla postavena dál, což v tu dobu nebylo přijato příliš kladně, ale paradoxně to v budoucnu po zboření hradeb pomohlo rozvoji města tímto směrem.¹⁴⁸

Hrady se brzy ukázaly pro město být spíše na obtíž. V roce 1858 byl odvolán zákaz výstavby v nejbližším okolí pevnosti a zároveň se začalo uvažovat o jejím úplném odstranění. Do jednání o zboření hradeb ovšem zasáhla válka Rakouska a Pruska. Habsburská monarchie v ní prohrála. Rozhodující bitva se udála 3. července 1866 právě u Hradce Králové. Většina obyvatel Hradce Králové město ze strachu před válkou raději opustila. Bylo využito opevnění města a jeho okolí bylo zatopeno vodou z Labe a Orlice. To se ale nakonec neukázalo jako dobré rozhodnutí, jelikož to bránilo přechajícím rakouským vojákům dostat se do bezpečí města. Druhý den bylo město ostřelováno a vyzváno ke kapitulaci. Navíc uzavřený okruh města pomohl ke vzniku epidemie cholery. V důsledku těchto událostí se existence pevnosti ukázala jako strategicky bezcenná, což v dalších letech uspíšilo jednání o jejím zboření.¹⁴⁹

Největší zásluhu o stržení hradeb nesl Jan Ladislav Pospíšil (1848 – 1893, knihtiskař a pozdější náměstek purkmistra v Hradci Králové). Zbořit pevnost ale nebyla jednoduchá záležitost. Někteří občané byli proti a především se musely vyrovnat záležitosti mezi městem a erárem¹⁵⁰. Pospíšilovi se ale podařilo vytvořit dohodu, tzv. transakční smlouvu, s erárem 6. dubna 1893. Stálo v ní, že městu případnou pozemky, na kterých pevnost stojí a za to zaplatí 1 001 352 zlatých. První část hradeb byla zbořena již roku 1884. Nově vzniklé prostranství

¹⁴⁶ SOLAŘ, *Dějepis*, s. 192, 193.

¹⁴⁷ LENDEROVÁ, *Královehradecká hlavní škola*, s. 144.

¹⁴⁸ TOMAN, František. *Sto let výstavby a územního plánování města Hradce Králové*. Hradec Králové: Krajské muzeum východních Čech, 1985, s. 13; RICHTER, *Historický atlas*.

¹⁴⁹ JAKL, Jan. *Hradec Králové*. Praha: Paseka, 2005, s. 13, 14 – 15.

¹⁵⁰ = státní úřady

bylo ihned využito ke stavbě nových budov. Přednost se dala zdejším školám, které potřebovaly další prostory, aby mohly přijmout všechny děti, které se do škol hlásily. Jako první byla postavena budova odborné školy zámečnické, dále obchodní akademie, učitelského ústavu a obecná a měšťanská škola pro chlapce a dívky. Mimo škol byla postavena i nová budova hradeckého muzea. Bourání hradeb a výstavba nových staveb pokračovaly i na počátku 20. století.¹⁵¹

Postupné bourání hradeb umožnilo další hospodářský rozvoj města. V Hradci Králové vznikly významné firmy, z nichž některé získaly ohlas i v zahraničí. Byla to například firma na výrobu pian Petrof, dále Pilnáčkova továrna na mýdlo, Škodovy závody, strojírna A. Ippen, apod. Kromě průmyslového rozvoje podporovali radní města i stavební vývoj. Mezi lety 1887 – 1890 byl vypracován první regulační plán pro město. Mimo zástavby mělo být pamatováno i na rozkvět zeleně ve městě. V roce 1896 byly rozšířeny Jiráskovy sady, místo vojenského cvičiště nově vznikly Žižkovy sady a i na dalších místech byl dán prostor parkům a zeleni, aby se zde obyvatelům dobře žilo.¹⁵²

Po první světové válce, která na čas vývoj města pozastavila, došlo opět k rozvoji průmyslu a rozsáhlé stavební činnosti. Význam Hradce Králové v této době dokládá fakt, že se stal místem důležitých státních institucí, po roce 1918 zde například sídlilo Ředitelství státních drah.¹⁵³ Ve 20. letech 20. století prošel Hradec Králové přestavbou podle regulačního plánu, který vypracoval architekt Josef Gočár (1880 – 1945). Ve svém plánu Gočár ponechal městu půdorys pevnosti. Centrum města obklopil pásmem zeleně a vody a nové čtvrti rozdělil paprscitě do pěti částí, taktéž od sebe oddělených pásy zeleně a spojené s centrem města jednou hlavní komunikací. Zároveň navrhl pro město plán druhého silničního městského okruhu (tzv. Gočárův okruh), který by umožnil souvislé silniční spojení po celém obvodu města. Výstavba tohoto okruhu se ovšem protáhla až do roku 1980. Mimo tyto velké stavební projekty postavil Gočár mnoho dalších objektů. Jeho dílem jsou například školní budovy v areálu na Tylově nábřeží.¹⁵⁴ Dalším významným architektem, který ve městě působil, byl Jan Kotěra (1871 – 1923). Jeho nejvýznamnějším počinem v Hradci Králové byla jistě nová budova muzea postavená v letech 1906 – 1910.¹⁵⁵ Významná stavební činnost 20. a 30. let a další rozkvět města byl ale na čas pozastaven nadcházející druhou světovou válkou.

¹⁵¹ TICHÝ, František. Historický a stavební vývoj Hradce Král. In: *Osvěta lidu městu Hradci Králové k 28. říjnu 1922*. V Hradci Králové: Nákladem Osvěty lidu, 1922, s. 8 – 9.

¹⁵² JAKL, *Hradec Králové*, s. 27, 19, 25.

¹⁵³ JAKL, *Hradec Králové*, s. 28.

¹⁵⁴ DIVIŠOVÁ, Jaroslava et al. *Encyklopedie města Hradce Králové*. Hradec Králové: Garamon, 2011. s. 161, 159.

¹⁵⁵ DIVIŠOVÁ, *Encyklopedie*, s. 260.

4. Vývoj školství v Hradci Králové

Hradec Králové patří k městům s hlubokou tradicí školství. Vzdělávání zde bylo podporováno jak ze strany církve, tak od předních představitelů města. Počátky městských škol spadají již do 14. století. První doložená škola, o které se dochovala písemná zmínka, pochází z roku 1362. Škola se nacházela při kostele Sv. Ducha. Ač se v tomto období vzdělávání věnovali především církevní představitelé, podporovatelem této školy bylo město.¹⁵⁶

Městským školám se jinak říkalo školy partikulární. Měly celkem tři stupně. V prvním stupni se děti učily pouze základním předmětům, čtení, psaní, počítání a katechismu, proto se jim říkalo abecedáři. Další dva stupně byla škola latinská. Na druhém stupni se již žáci začali seznamovat s latinou a v třetím pak přišla na řadu filozofie a humanitní studia. Na těchto vyšších stupních už probíhala výuka výhradně v latině. Bylo to z toho důvodu, že partikulární školy sloužily jako přípravky pro případné další studium na univerzitě, kde se také vyučovalo latinsky. Postupem času počet těchto latinských škol rostl. Jedním z důvodů bylo založení pražské univerzity, která potřebovala mít dostatečně vzdělané studenty, kteří by na ni mohli studovat.¹⁵⁷ Jako v jiných částech země i v Hradci Králové měla velký podíl na vzdělávání církev. Její školy vznikaly nejčastěji při kláštorech. V Hradci působilo několik řádů, především křížovnický špitální, minoritě, dominikáni a dominikánky, které se staraly o dívky. V 17. století do města přišli jezuité, kteří zde založili svou kolej a gymnázium. To nahradilo dřívější školu partikulární, která do této doby fungovala jako gymnázium.¹⁵⁸ Kromě škol zakládaných církevními řády, existovaly i tzv. školy farní, které vznikaly v každém městě při zdejším kostele.

V čele školy stál rektor, jeho zástupcem a druhou nejdůležitější osobou na škole byl kolega, či dříve jinak řečeno konrektor. Tito dva většinou učili v nejvyšších třídách. Naopak nižší třídy byly svěřeny sukcesorovi nebo kantorovi, který byl také správcem kostelní hudby. Na škole působili i oficiálové, což byli pomocníci rektora. Pokud bylo na škole více žáků, mohl zde vypomáhat i kustod a lokat jako učitelští pomocníci. Pro snazší úřadování mohla škola zaměstnávat i svého písaře či duchovního úředníka. Do škol mohly docházet děti ze

¹⁵⁶ DOBIÁS, Bohdan. Šestset let latinských škol v Hradci Králové. In: *Památník gymnásia v Hradci Králové*, vydáný slavnostním výborem při jubileu roku 1936. Hradec Králové, 1936, s. 10.

¹⁵⁷ DOBIÁS, Šestsetlet, s. 10, 11.

¹⁵⁸ SOLAŘ, *Dějepis*, s. 534; SIMON, Josef. Stručné dějiny gymnasia v Hradci Králové. In: *Památník gymnásia v Hradci Králové*, vydáný slavnostním výborem při jubileu roku 1936. Hradec Králové, 1936, s. 49.

všech společenských vrstev, pokud k tomu rodiče dali souhlas. O chudé žáky se škola starala, poskytovala jim stravu, šatstvo a ubytování, to mohly využít i děti přespolní.¹⁵⁹

4.1 Hlavní škola

Obecně fungovalo, že správa nižších stupňů škol spadala pod dohled místní vrchnosti, což v případě Hradce Králové bylo samo město. Naopak vyšší stupně škol již měla na starosti církev. Proto také po příchodu jezuitů do Hradce Králové, zůstal městu na starosti pouze první stupeň školy partikulární, jelikož vyšší dva stupně se přeměnily na gymnázium pod dohledem jezuitů. Partikulární škola jako taková tímto vlastně zanikla. Místo ní bylo zřízeno gymnázium a škola plechantská, na které se učilo pouze triviu a sloužila jako příprava pro školu latinskou.¹⁶⁰

V průběhu 18. století se začíná pohled na vzdělávání nejširších vrstev země měnit. Jak již bylo napsáno výše, Marie Terezie si začala uvědomovat význam, který pro monarchii může mít vzdělaný poddaný. Kromě hospodářských důsledků měla mít škola i jistý kázeňský efekt a vychovat disciplinovaného poddaného. Nová školská reforma vydaná roku 1774 změnila systém elementárního školství a zavedla tři nové typy škol. V důsledku toho byla v roce 1777 přeměněna dosavadní hradecká plechantská škola na školu hlavní o čtyřech třídách. Při hlavní škole byla zřízena i tříměsíční preparanda pro ty, kteří se chtěli dále věnovat učitelství.¹⁶¹

Hlavní školy byly většinou zakládány v krajských městech a to Hradec Králové byl. Založení hlavní školy ale bránilo velké finanční zatížení, které pro město znamenala stavba pevnosti. Hrozilo, že novou školu nebude město schopno financovat. Hradečtí radní se ale nechtěli vzdát myšlenky mít ve svém městě hlavní školu, a tak se rozhodli založit speciální fond, ze kterého by se provoz školy a platy učitelů zaplatily. Mimo potíží s materiálním zajištěním stála škole v cestě ještě neochota některých radních, kteří byli proti založení hlavní školy. Nakonec se i přes jejich nesouhlas podařilo školu zřídit. Jedním z argumentů bylo například to, že škola bude vychovávat více žáků, kteří by potom mohli pokračovat ve studiu na gymnáziu a univerzitě. Škola byla otevřena roku 1777 a z důvodů výše uvedených se musela zpočátku smířit s provizorními prostory, které jí byly vyčleněny v bývalém školním domku u hřbitova. Po čase se ale pro provoz školy uvolnily další prostory a tak se mohla

¹⁵⁹ SOLAŘ, *Dějepis*, s. 536.

¹⁶⁰ LENDEROVÁ, *Královehradecká hlavní škola*, s. 14.

¹⁶¹ DOMEČKA, L. Z dějin národního školství v Hradci Králové. *Královehradecko*. 1930, ročník 8, č. 2, s. 10 – 12.

přestěhovat do větších místností v domě č. 71. Díky tomuto se již děti nemusely učit v jedné třídě.¹⁶² Do prvního ročníku se jich přihlásilo 91. Dívky a chlapci se zde učili až do roku 1848 pohromadě. Královehradecká hlavní škola měla z počátku svého fungování pouze tři třídy. Teprve když se povedlo získat dostatečný počet učitelů, mohla být otevřena třída čtvrtá, jako na ostatních hlavních školách. To se podařilo až od školního roku 1783/1784. První učitelka přišla na školu až v roce 1791 a vyučovala dívky ručním pracím.¹⁶³ Součástí výuky byla totiž i praktická výuka. Dívky se zde učily šití, předení, pletení, chlapci naopak zase hospodářským pracím, například včelařství nebo zahradnictví. Pro malé děti byla roku 1807 zřízena při škole tzv. elementární třída, která sloužila jako příprava na hlavní školu.¹⁶⁴ V té se děti měly naučit základy trivia. Předně to bylo slabikování, na které se kladl největší důraz, aby se na to mohlo v první třídě plynule navázat čtením a výuka se tak nezdržovala. Mimo to se učily trochu počítat a seznamovaly se s některými německými slovy. Jedna hodina týdně byla věnována náboženství, většinou to bylo v pátek odpoledne. Náboženství mělo děti naučit již od malička slušnému chování a dobrým mravům.¹⁶⁵

V. V. Tomek nám díky svým *Pamětem* zanechal zajímavé svědectví o tom, jak vlastně taková výuka na hlavní škole v první polovině 19. století probíhala. Tomek navštěvoval již elementární přípravnou třídu, kam začal chodit v roce 1824. Od roku 1825 přestoupil do první třídy. Do školy se chodilo šest dní v týdnu. Běžně bývala volným dnem neděle, ale hradecké děti měly jako volný den stanovenou sobotu, kvůli konání trhů. Do Hradce se při trzích sjíždělo mnoho obchodníků a ve městě se zvýšil provoz. Aby se děti nepletly při cestě do školy a ze školy pod kola vozů, a nepřišly při tom k úrazu, bylo raději rozhodnuto dát jim v tento den volno. Výuka trvala od osmi do desíti hodin ráno, poté měly děti volno. Odpolední vyučování trvalo od čtrnácti do šestnácti hodin. Na rozdíl od dnešních dětí toho s sebou Tomek do školy moc nosit nemusel. Vlastně mu stačilo pouze „*prkénko s držadlištěm polepené na jedné straně abecedau, na druhé otčenášem a cwiky we slabykowání*“.¹⁶⁶

Když Tomek postoupil do první třídy, učil se zde třem základním předmětům, což bylo čtení, psaní, počítání. Výuka katechismu a náboženství také pokračovala. K procvičování čtení dětem sloužil německý katechismus, jelikož jiné učebnice k tomu určené neměly. Výuka v první třídě probíhala v češtině, i náboženství se probíralo v mateřském jazyce, modlit už se však děti musely německy. Ve druhé třídě k základním předmětům přibyla ještě německá

¹⁶² LENDEROVÁ, *Královehradecká hlavní škola*, s. 21, 22, 23.

¹⁶³ SOLAŘ, *Dějepis*, s. 577.

¹⁶⁴ DOMEČKA, *Z dějin*, s. 10 – 12.

¹⁶⁵ TOMEK, Václav Vladivoj. *Paměti z mého života*. W Praze: w kommissi u F. Řivnáče, 1904 – 1905, s. 10 – 11.

¹⁶⁶ TOMEK, *Paměti*, s. 10.

mluvnice a pravopis a překlady z němčiny do češtiny. Byla to příprava na třetí třídu, kde už byla výuka výhradně v německém jazyce. Tam se kromě toho děti dvakrát do týdne učily i základům latiny, jelikož hlavní škola měla děti připravit na případné studium na gymnáziu. O tom, jak to probíhalo ve čtvrté třídě, nám již Tomek svědectví nezanechal, díky svému dobrému prospěchu byl totiž přeřazen na hradecké gymnázium.¹⁶⁷

Vyučování obou pohlaví probíhalo společně. Z *Paměti* V. V. Tomka se můžeme dozvědět, že hradeckou hlavní školu navštěvovala i jeho sestra Marie, která ovšem ukončila studium již po dvou třídách, protože dívky tehdy do vyšších tříd ještě nepostupovaly. Na počátku 50. let 19. století bylo ale rozhodnuto o odděleném vzdělávání hochů a dívek. Tam kde to nebylo možné, tedy v menších městech výuka byla samozřejmě nadále společná. Ovšem v Hradci Králové bylo oddělené vzdělávání možné, a tak vznikla ve městě první samostatná dívčí škola, o které bude podrobněji pojednáno později.¹⁶⁸

Z paměti V. V. Tomka se sice dozvídáme, že děti si toho s sebou do školy moc nenosily, přesto ale potřebovaly pro výuku nějaké učebnice. Získávaly je především z knihoskladů, které knihy pro školy tiskly. Nejstarší takové tiskárny byly v Brně a Praze, které fungovaly již od poloviny 70. let 18. století. Jejich produkce ale nebyla taková, aby pokryla poptávku po učebnicích, proto se hradečtí učitelé rozhodli založit si vlastní sklad učebnic. Nápad se jim podařilo realizovat již roku 1787, ale sklad začal fungovat až v roce 1794. K hradeckým učitelům se brzy začali přidávat i učitelé z okolních měst a prodej knih z jejich knihoskladu se rozšířil po celém kraji. Ti co knihy prodávali, se pak nazývali školní trafikanti. Ač byl o knihy po celém kraji velký zájem, nepodařilo se vydělat dostatek peněz a knihosklad se stal prodělečným. Byl proto po třech letech provozu v roce 1797 zavřen.¹⁶⁹ Jak již bylo řečeno, školních učebnic byl nedostatek. Navíc cena knih se mnohdy pohybovala nad možností chudších rodin, takže je ani dětem pořídit nemohly. Proto bylo častým jevem, především na venkovských školách, ale i ve městech, že děti často neměly všechny potřebné pomůcky. Někdy mohla dětem učebnice půjčovat škola, ale ani ta jich neměla dostatek, takže se to řešilo tak, že učebnici měl pouze učitel, který z ní svým žákům předčítal. Hradec Králové měl tu výhodu, že se v něm nacházely osobnosti, kterým záleželo na tom, aby měly školy dostatečné vybavení. Byly pořádány různé sbírky na nákup českých knih pro chudé žáky, apod. Navíc hradecký knihtiskař J. H. Pospíšil vydával školní knihy a učebnice. Uvědomoval si, že ne všechny děti si mohou dovolit pořídit knihu, proto sám věnoval

¹⁶⁷ TOMEK, *Paměti*, s. 12, 13, 14.

¹⁶⁸ TOMEK, *Paměti*, s. 10; DOMEČKA, *Z dějin*, s. 10 – 12.

¹⁶⁹ LENDEROVÁ, *Královehradecká hlavní škola*, s. 46 – 47.

knihovně hlavní školy své výtisky a daroval knihy chudým dětem. Díky jeho filantropismu se české knihy mohly dostávat mezi širokou veřejnost.¹⁷⁰

Studijní dvorská komise vydala 17. prosince 1825 dekret, kterým povyšovala hradeckou hlavní školu na krajskou. Škole tímto vyvstala povinnost přijímat do svých lavic i děti mimoměstské a děti přichozích vojáků. Dekret ale pouze oficiálně nařídil to, co už se vlastně na hlavní škole dávno praktikovalo. Do vývoje hradecké hlavní školy zasáhla opatření, která byla nařízena v letech 1848 – 1849 nově zřízeným ministerstvem kultu a vyučování. V roce 1849 byly zrušeny čtvrté třídy hlavních škol. Místo nich měly vzniknout nižší reálky. Na hradecké hlavní škole byla čtvrtá třída přeměněna na reálku až od školního roku 1851/1852. Po čase se ale zrušení čtvrtých tříd projevilo nedostatkem znalostí u dětí, které chtěly pokračovat ve studiu na gymnáziu. Proto byly od roku 1855 čtvrté třídy obnoveny a zároveň nižší reálky zůstaly zachovány.¹⁷¹ Od školního roku 1852/1853 byla reálka rozšířena o druhou třídu, ke které pak roku 1857 přibyla třetí. Reálka měla sloužit jako přechod mezi základním vzděláním a vzděláním odborným, tedy učením. Studium na reálce ale nebylo pro každého. Pokud chtěl někdo na reálce studovat, musel zaplatit školné, které se lišilo podle toho, zda byl žák z Hradce Králové nebo přesporní. Místní museli zaplatit 6 zlatých a 30 krejcarů, cizí měli studium o něco dražší, celkem o 1 zlatý a 5 krejcarů.¹⁷² Hasnerova reforma v roce 1869 uvedla do života nově ustanovené obecné a měšťanské školy. Také hradecká hlavní škola byla přeměněna na školu obecnou.

4.2 Střední školství v Hradci Králové

Již v období středověku měly latinské školy v Hradci Králové vysokou úroveň. Nazývaly se partikulární, tedy částečné, v tom smyslu, že připravovaly studenty na budoucí studium na univerzitě. Rozsah učiva na latinských školách a univerzitě nebyl přesně vymezen, učení na sebe v mnoha případech navazovalo nebo se prolínalo. Záleželo to na každé partikulární škole, podle úrovně tamních učitelů. Že hradecká partikulární škola měla ve své době velký význam, svědčí i to, že studovat sem přicházeli studenti z celých Čech i někteří šlechtici. Vystudovat hradeckou školu dokonce stačilo pro to, aby se absolvent mohl ucházet o místo učitele na některých dalších latinských školách. Mezi její významné absolventy patřil například Jan Ondřejův zvaný Šindel (asi 1375 – 1456, kněz, rektor pražské univerzity a

¹⁷⁰ LENDEROVÁ, *Královehradecká hlavní škola*, s. 47, 55, 56, 125.

¹⁷¹ LENDEROVÁ, *Královehradecká hlavní škola*, s. 31, 35, 36.

¹⁷² SOLAŘ, *Dějepis*, s. 577.

osobní lékař a astrolog Václava IV. a Zikmunda Lucemburského).¹⁷³ Mnoho studentů po ukončení studií na hradecké partikulární škole pokračovalo dále ve studiu na některé z univerzit. Na tu pražskou přišlo z Hradce v letech 1560 – 1581 dokonce 166 studentů.¹⁷⁴

Jak již bylo psáno výše, v 17. století do města přišli jezuité, kteří také přebrali správu nad místní latinskou školou. Založili zde svou kolej a partikulární škola prakticky zanikla. Místo ní vzniklo gymnázium. To mělo původně pouze dvě třídy, které vznikly přeměnou druhého a třetího stupně škol partikulárních, teprve v letech 1637 – 1642 bylo rozšířeno na tříd šest. Tím se stalo gymnázium úplným.¹⁷⁵ Studovat zde mohli teprve chlapci, kteří dosáhli alespoň deseti let, měli dostatečné vzdělání a znalost němčiny, která se také od roku 1784 stala vyučovacím jazykem. Do dalších ročníků se pak nepostupovalo podle věku, ale podle znalostí a schopností každého jednotlivce. Jelikož gymnázium fungovalo jako příprava na další studium na univerzitě, byla jedním z hlavních předmětů latina, která byla považována za jazyk vzdělanců. Mimo to se studenti mohli učit i jiným jazykům, řečtině a francouzštině. K dalším předmětům patřil dějepis, zeměpis, matematika, fyzika a přírodopis. Později přibýly i hodiny sportu, které měly vést děti k pohybu a rozptýlit je během vyučování, aby pořád neseseděli v lavicích. První čtyři třídy byly gramatikální, nazývaly se rudimenta, principia, gramatika a syntaxis. Další dvě byly třídami humanitními, poetika a rétorika. Žáci museli každý měsíc podstoupit zkoušky, u kterých měli předvést dosažené znalosti. Na nejlepší studenty čekala ještě tzv. semestrální zkouška na konci každého výukového běhu.¹⁷⁶

Počet dětí na škole stále stoupal. V roce 1639 navštěvovalo školu na 200 studentů. Během švédského vpádu do města za třicetileté války, jezuité z města odjeli a škola se na čas zavřela. Po skončení války se jezuité navrátili do města a školu opět otevřeli. Bohužel počet studentů již nebyl takový. Mnozí se z města odstěhovali nebo se šli vyučit řemeslu, které by jim v těžké době lépe zajistilo obživu, mnozí během války zemřeli. Na počátku 18. století se počty studentů začaly opět zvyšovat. Město se vyrovnalo s válečnými ztrátami, začalo se opět rozvíjet a do města přicházeli studenti noví. V roce 1718 jich bylo již 224. Od roku 1704 latinská škola přesídlila do nové školní budovy postavené při jezuitské koleji.¹⁷⁷

Zásahem do fungování jezuitských latinských škol byla bula vydaná papežem Klimentem XIV. v roce 1773, kterou byl jezuitský řád zrušen. Informace o zrušení řádu se do

¹⁷³ CHOLASTA, Latinské školy, s. 4 – 6, 12, 15.

¹⁷⁴ CENGR, F. Hradecké školství. In: *Osvěta lidu městu Hradci Králové k 28. říjnu 1922*. V Hradci Králové: Nákladem Osvěty lidu, 1922, s. 90.

¹⁷⁵ SIMON, Stručné dějiny, s. 49, 50.

¹⁷⁶ NĚMEČEK, Jiří. Jezuitské gymnázium v Hradci Králové. In: *Příspěvky k dějinám královéhradeckého středního školství. Sborník referátů z konference konané u příležitosti 10. výročí založení Biskupského gymnázia B. Balbína v Hradci Králové dne 6. 6. 2002*. Hradec Králové: Balustráda, 2003, s. 43, 40, 44.

¹⁷⁷ SOLAŘ, *Dějepis*, s. 555, 556.

Hradce Králové dostala v září toho roku a 16. října byl vydán oficiální příkaz, ve kterém stálo, že jezuité smí vykonat toho dne svojí poslední mši a následně kostel zavřít. Zároveň byla uzavřena i jezuitská kolej. Ubytování jezuité zde mohli ještě nějaký čas zůstat, než si našli nové bydlení, ale jinak měla být kolej uvolněna nově příchozím světským učitelům.¹⁷⁸ Bývalé jezuitské gymnázium již od této doby nebylo pod dozorem církve, ale přešlo pod správu státu. Místní dozor nad ním mělo krajské hejtmanství. Na příště zde měli vyučovat pouze svěští učitelé. Z počátku ovšem nebylo moc dostatečně vzdělaných učitelů, kteří by se tohoto úkolu mohli zhostit, proto bylo po nějaký čas umožněno vyučovat zde i exjezuitům. Počet studentů v těchto letech o něco poklesl, přesto se jejich průměrný počet pohyboval výše než v jiných městech. Gymnázium navštěvovali jak místní, tak děti z jiných měst. Je samozřejmé, že vydržovat děti na studiích si nemohla každá rodina dovolit, proto zdejší studenti pocházeli spíše z vyšších středních společenských vrstev. Udržet dítě na studiích bylo poměrně finančně nákladné. Pokud si rodina již v této době uvědomovala význam vzdělání pro své děti, musela řešit i otázku finančního zajištění dítěte na studiích. Na podporu chudých žáků byla zřizována speciální stipendia, která měla umožnit studovat zde i chudším dětem, popřípadě vznikaly různé nadace z peněz dobrodinců, kteří měli ke škole určitý vztah a přispívali na její chod. I přesto zůstávalo studium pro většinu chudých dětí z nižších vrstev nedosažitelnou záležitostí. Nebyly to jen finanční překážky, většina rodičů v této době ještě nepovažovala vzdělávání dětí za důležité. Děti byly důležitou pracovní silou v domácnosti a v hospodářství. Škola byla podle nich často pouze ztrátou času. Dalším problémem byly nedostatečné znalosti dětí, aby mohly studovat na gymnáziích. Na elementárních školách se naučily pouze základy, ale pro studium na gymnáziu bylo potřeba znát i něco málo latiny. Tu se ale mohly děti učit většinou pouze od místních farářů.¹⁷⁹

V roce 1777 byl počet tříd na místním gymnáziu snížen celkově na pět, gramatikální třídy byly pouze tři. Znovu rozšířeno na šest tříd bylo až v roce 1818. Reformy Marie Terezie a Josefa II. byly zaměřeny mimo jiné i na posílení centralizace a jazykové unifikace monarchie. Z toho důvodu se začala prosazovat němčina jako úřední jazyk a jako vyučovací jazyk na školách. V roce 1784 bylo proto vydáno nařízení, aby se na gymnáziích stala jediným vyučovacím jazykem němčina, která měla nahradit latinu. Na hlavních a normálních školách byla němčina vyučovacím jazykem stanovena již v roce 1775. Ovšem národní cítění, které se pozvolna začalo rozvíjet, se pustilo do boje o prosazení češtiny na školách. Určitého

¹⁷⁸ ŠVENDA, *Czwrtý Hliněný Obraz*, s. 114, 118, 119, 122.

¹⁷⁹ PEŠEK, Josef. Hradec Králové a jeho gymnasium v době obrození a předbřeznové. In: *Památník gymnásia v Hradci Králové, vydaný slavnostním výborem při jubileu roku 1936*, Hradec Králové, 1936, s. 58 – 59.

úspěchu vlastenci dosáhli, když bylo povoleno v roce 1816 vyučovat češtinu jako volitelný předmět na středních školách.¹⁸⁰ Ne všude se ovšem čeština vyučovala, záleželo to na tom, jestli se to na té konkrétní škole podařilo prosadit. V oblastech s většinou českého nebo smíšeného obyvatelstva však tato možnost uplatněna byla.¹⁸¹

Hradecké gymnázium bylo v době předbřeznové jedním z ohnisek vlasteneckého hnutí, které se ve městě rozšířilo. Právě na studenty nejvíce působila zdejší vlastenecká družina, která pomáhala vychovávat budoucí českou inteligenci. Učili zde významné osobnosti podporující český jazyk a literaturu. Byli jimi například J. Chmela a V. K. Klicpera. Hradečtí studenti se také podíleli na mnoha osvětových akcích. Zúčastňovali se deklamací, pořádali sbírky na koupi českých knih, navštěvovali česká divadelní představení. V květnu roku 1819 byla pořádána školní slavnost, na které se hrály české hry, výtěžek z ní pak byl použit na nákup českých knih a oděvů pro chudou školní mládež. Studenti se aktivně zapojili do připravování této akce a někteří na ní i vystupovali. Například František Škroup (1801 – 1862), budoucí český hudební skladatel a hudebník, který v této době studoval na hradeckém gymnáziu.¹⁸² Gymnázium také podporovalo produkci a prodej česky psaných knih a učebnic. Studenti mezi sebou sbírali peníze, za které pořizovali nové knihy a část věnovali i na založení Matice české. Od ní pak například pocházela většina knih, které hradecká hlavní škola pořizovala do své školní knihovny. Další knihy a učebnice dostávaly hradecké školy z tiskárny J. H. Pospíšila, který se rozhodl, že jim bude věnovat jeden výtisk každé knihy u něj vydané. Studenti se také zajímali o události let 1848 – 1849. Ovšem v Hradci Králové žádné studentské bouře jako v Praze neproběhly, revoluční léta přečkal Hradec Králové poměrně poklidně. Studenti se pouze sdružovali ve spolku Slávie, který si založili v roce 1849.¹⁸³ V 50. letech byla sice vlastenecká činnost utlumena, přesto studenti a profesori nadále pokračovali ve čtení českých knih, ač pouze v soukromí. Dařilo se jim tak ale udržovat národního ducha stále naživu.¹⁸⁴

Exner – Bonitzova reforma provedená v letech 1848 – 1849 rozšířila gymnázia na osm tříd. K dosavadním šesti letům, přibýly ještě dvě další třídy, tzv. filozofie nebo také třídy lyceální. V praxi to znamenalo, že studenti, kteří chtěli pokračovat ve studiu na univerzitě, již nemuseli navštěvovat navazující filozofické učení, které bylo odteď připojeno ke

¹⁸⁰ SIMON, Stručné dějiny, s. 51; HANZAL, Josef, Jazyková otázka ve vývoji obrozeneckého školství. *Československý časopis historický*. 1968, ročník 16, č. 3, s. 321; PEŠEK, Hradec Králové, s. 61.

¹⁸¹ HROCH, *Na prahu*, s. 186.

¹⁸² PEŠEK, *Královehradecká vlastenecká družina*, s. 25 – 26; PEŠEK, Hradec Králové, s. 62.

¹⁸³ LENDEROVÁ, *Královehradecká hlavní škola*, s. 74, 141.

¹⁸⁴ PEŠEK, Hradec Králové, s. 69.

gymnáziím.¹⁸⁵ Nové dvě třídy byly zřízeny na náklady obce, takže od roku 1850 se zde již mohlo plně vyučovat. Náklady na zřízení nových tříd se vyšplhaly na 2 998 zlatých a 18 krejcarů. Do posledního ročníku se zapsalo 23 žáků. O rozšíření hradeckého gymnázia stáli i měšťané, kteří se zavázali: „že ročně na fyzikální a přírodnický kabinet dvěma sty zlatými konvenční mince přispívati a na vytápění přibylých dvou tříd 14 sáhů měkkého dříví bude“.¹⁸⁶

V roce 1848 byla na čas na gymnáziu povolena výuka české mluvnice. Také náboženství se mohlo vyučovat v rodné řeči, ostatní předměty ale zůstaly německé. Němčina zůstala hlavním vyučovacím jazykem i po celé následující období Bachova absolutismu. Teprve na počátku 60. let se povedlo prosadit jako vyučovací jazyk i češtinu. Od školního roku 1862 se tedy na hradeckém gymnáziu mohlo vyučovat jak německy, tak česky.¹⁸⁷ V mateřském jazyce se vyučoval hlavně v nižších třídách. Český jazyk a náboženství bylo vyučováno ve všech třídách česky. Tento krok ovlivnil zájem o studium a nárůst počtu studujících. Do první třídy se jich přihlásilo dokonce 151. Přijato mohlo být nakonec pouze 70, jelikož škola zatím nedisponovala dostatečnými prostory, aby mohla zřídit více paralelních tříd. Od školního roku 1864/1865 studovalo na gymnáziu 579 dětí. Z toho důvodu se stala aktuální otázka rozšíření školních prostor. Gymnázium se tak rozšířilo i do druhého patra bývalé jezuitské koleje. Konkrétně byla pro gymnázium uvolněna: „jedna síň pro knihovnu žákův, dvě síně pro sbírku přístrojů silozpytných¹⁸⁸ a pro laboratorium, jedna síň pro ředitelství, jedna komůrka pro archiv, jedna síň ke konání porad učitelstva a tři síně prostranné pro třídy paralelní“.¹⁸⁹ V roce 1864 bylo hradecké gymnázium prohlášeno za české. Císař tuto změnu potvrdil ale až o dva roky později, konkrétně 18. ledna 1866. Úřední prohlášení gymnázia za české proběhlo až 9. října 1866 výnosem českého místodržitelstva.¹⁹⁰ Válečné události druhé poloviny 60. let ale zasáhly do poklidného chodu školy.

Jako pevnostní město se Hradec musel smířit s přítomností vojáků a zapojení města do válečných událostí již dříve. V roce 1778 za války s Pruskem musela bývalá jezuitská kolej s gymnáziem a biskupský seminář uvolnit své prostory pro ubytování vojska, které se již nevešlo do kasáren. Školní rok musel být kvůli tomu předčasně ukončen již 1. srpna, i když školní rok končil obvykle až v září. Naštěstí tento stav netrval dlouho a gymnázium se mohlo vrátit do svých místností již na začátku listopadu. Ostatní školy musely vytrvat v náhradních

¹⁸⁵ LENDEROVÁ, *Z dějin*, s. 203.

¹⁸⁶ SOLAŘ, *Dějepis*, s. 561.

¹⁸⁷ NĚMEČEK, *Jezuitské gymnázium*, s. 82.

¹⁸⁸ = fyzikálních

¹⁸⁹ SOLAŘ, *Dějepis*, s. 563, 564 – 565.

¹⁹⁰ SIMON, *Stručné dějiny*, s. 52 – 53.

prostorách až do školního roku 1779.¹⁹¹ Klidný stav ve městě netrval dlouho. Během válek s Francií na přelomu 18. a 19. století sloužil Hradec jako shromaždiště vojska a výcvikové zázemí domobrany. Pro Hradec to znamenalo velké finanční zatížení. Gymnázium a hlavní škola byly využity k zřízení dočasné nemocnice, jelikož město se muselo potýkat s epidemií tyfu a úplavice. Bylo nutné najít pro obě školy náhradní místnosti k výuce. Naštěstí hradečtí obyvatelé měli ke školám kladný vztah a nabídli proto některé místnosti ve svých domech jako provizorní učebny.¹⁹² V první polovině 19. století se města žádné válečné spory nedotkly. Ovšem po vypuknutí sporu mezi císařem Františkem Josefem I. a pruským králem Vilémem I. se vojenská opatření do města navrátila. Rozhodující bitva této války se roku 1866 odehrála u Hradce Králové. Prostory gymnázia byly využívány pro ukládání raněných. Školní rok musel být kvůli tomu opět předčasně ukončen. Ve městě navíc vypukla cholera, takže se učitelský sbor odebral na čas z města a školní archiv se pro jistotu přestěhoval do Kutné Hory, dokud nákaza nepolevila a situace ve městě se neuklidnila.¹⁹³

V druhé polovině 19. století se hradecké školství začíná více rozvíjet. K dosud fungujícím školám začaly přibývat nové typy středních a odborných škol. V roce 1874 byla založena odborná škola pro umělecké zámečnictví, která byla roku 1918 rozšířena ještě o školu pro klempíře, kovotlačitele a instalatéry. Na počátku 20. let 20. století přibyla ještě živnostenská škola pokračovací. V roce 1883 byla otevřena škola pro učně. Další byla například v roce 1895 založená městská akademie, ke které byl připojen i jednorozhodný obchodní kurz pro dívky a kurz pro abiturienty středních škol, nebo odborná živnostenská škola při státní odborné škole pro umělecko-průmyslové zpracování kovů.¹⁹⁴

Hradecké školství mělo pro město i kraj velký význam. Pomáhalo vychovávat další odborně vzdělanou generaci, která se mohla zapojit do rozvoje města. Do Hradce také přicházelo stále více studentů. Dosavadní budovy nedokázaly pojmout všechny studenty a školy byly často přeplněné. Díky zboření hradeb se ale uvolnilo místo, na kterém mohly být nové školní budovy postaveny.

¹⁹¹ ŠVENDA, *Czwrtý Hliněný Obraz*, s. 197, 200, 206.

¹⁹² LENDEROVÁ, *Královehradecká hlavní škola*, s. 135.

¹⁹³ SIMON, *Stručné dějiny*, s. 52.

¹⁹⁴ CENGR, *Hradecké školství*, s. 91.

5. Obecné a měšťanské dívčí školy v Hradci Králové

Druhá polovina 19. století je obdobím rozvoje školství všeobecně. Počet škol se postupně začíná zvětšovat ve všech školních okresech.¹⁹⁵ I město Hradec Králové si uvědomovalo, jaký význam mohou mít vzdělání občané pro další rozvoj, proto patřilo k měštům, která rozvoj vzdělanosti a škol podporovala a neváhalo poskytovat i značnou finanční výpomoc na zřizování dalších školních ústavů.

Pozornost věnovali hradečtí radní dívčímu vzdělávání již v dřívějších dobách. Bylo dovoleno, aby učitelé mohli vyučovat dívky soukromě, pokud si to rodina přála. A navíc již v 16. století byla v Hradci Králové založena škola poskytující dívkám literární vzdělání a výuku šití. Od roku 1675 zde vyučoval bakalář Viktorín.¹⁹⁶ Vzdělání se týkalo především dívek z vyšších společenských vrstev, přesto byla tato škola prvním náznakem, že v budoucnu bude ve městě dán vznik dívkám škol prostor. Teprve od roku 1775 se dá více hovořit o dívčím vzdělávání. Povinná školní docházka měla platit pro chlapce i dívky. Prosadit, aby děti školu skutečně navštěvovaly, ještě nějakou dobu trvalo, u dívek obzvlášť, i tak se ale počet dívek usedlých do lavic zvýšil. Základní vzdělání se již nadále nemělo týkat pouze elit. Dívky v Hradci Králové jako jinde, kde nevznikla samostatná dívčí škola, navštěvovaly zpočátku školu společně s chlapci. Opouštěly ji ale dříve než oni, stále totiž přetrvával názor, že je zbytečné, aby ve škole trávily stejně času jako chlapci. Takto to fungovalo prakticky až do poloviny 19. století.

V roce 1851 bylo dívčí a chlapecké vyučování odděleno. Od školního roku 1852/1853 byla v Hradci Králové nově otevřena samostatná dívčí škola. Byla původně trojtřídní, ale již roku 1855 ji rozšířili na čtyři třídy. Jako na jiných dívčích školách, i zde se kladl důraz převážně na výuku ručních prací.¹⁹⁷ Od 60. let 19. století se pak dívčí vzdělávání stává stále více samozřejmostí. Dívkám se postupně otevírala možnost pokračovat dále ve studiu na vyšších dívčích školách. V Hradci Králové byla taková škola založena roku 1869.¹⁹⁸ K dívčí škole v Hradci Králové byla také přidělena dětská opatrovna. Ta ve městě fungovala již od roku 1837 a do této doby sídlila v budově hlavní školy. Opatrovnu navštěvovali děti do šesti let a výuka zde probíhala pouze v češtině.¹⁹⁹

¹⁹⁵ ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 266 – 269.

¹⁹⁶ CENGR, *Hradecké školství*, s. 90.

¹⁹⁷ LENDEROVÁ, *Královehradecká hlavní škola*, s. 36; SOLAŘ, *Dějepis*, s. 578.

¹⁹⁸ DIVIŠOVÁ, *Encyklopedie*, s. 384.

¹⁹⁹ LENDEROVÁ, *Královehradecká hlavní škola*, s. 32 – 33.

Hradec Králové ovšem nebyl jediným městem, které věnovalo dívčímu vzdělávání pozornost. Od poloviny 19. století se i jiná velká města rozhodla zakládat vyšší dívčí školy, jelikož si uvědomovala, že v souvislosti se změnami ve společnosti je nutno poskytnout ženám možnost získat vyšší vzdělání. Například od 60. let 19. století vnikaly vyšší dívčí také v Plzni, Praze, Brně, Plzni, Českých Budějovicích, Táboře a Chrudimi.²⁰⁰

5.1 Obecná dívčí škola

5.1.1 Založení školy a průběh školního roku

Jak již bylo řečeno výše, v polovině 19. století se pomalu začala objevovat myšlenka na oddělení chlapecké a dívčí výuky a zřízení samostatné dívčí školy. Návrh byl předložen nově zvolenému městskému zastupitelstvu 1. srpna 1851. To rozhodlo, že se má prozatím výuka na dosavadní hlavní škole rozdělit podle pohlaví do samostatných tříd a souhlasilo do budoucna vybudovat samostatnou dívčí školu. Ta byla otevřena od školního roku 1852/1853 jako prozatím trojtřídní.²⁰¹ Zpočátku škola neměla svojí vlastní budovu, město jí proto poskytlo prostory v domě č. 62. V přízemí tohoto domu byla umístěna opatrovna. Místnosti školy byly vybaveny na náklady města Hradce Králové s tím, že veškerý nábytek zůstane v městském vlastnictví a škola ho bude mít pouze propůjčený. Mimo to se město zavázalo nést i všechny ostatní náklady na udržování a správu školy. Na topení slíbilo dávat z městských lesů každý rok dvacet čtyři sáhů dřeva. Na školní pomůcky a knihovnu přispívalo město ročně 65 zlatých.²⁰²

Na škole měli působit dva učitelé a dva podučitelé pro výuku hlavním předmětům. Mimo to zde bylo místo i pro tzv. učitelku industriální, která měla dívky vyučovat ručním pracím, především šití. O obsazování učitelských míst rozhodovalo město. Zájemci o učitelské místo se museli nejprve prokázat řádným vysvědčením, že jsou způsobilí vykonávat práci učitele. Kromě toho museli umět česky, neboť vyučovacím jazykem měla být výhradně čeština. Německy se mohly dívky učit až ve vyšších třídách, ale pouze jako nepovinnému předmětu pokud si to rodiče přáli. Roční plat pak činil 400 zlatých pro prvního učitele a 330 pro učitele druhého. Plat učitelky ručních prací byl 130 zlatých ročně. K tomu dostávali ještě

²⁰⁰ LENDEROVÁ, *Z dějin*, s. 207.

²⁰¹ SOKA Hradec Králové, *Obecná škola dívčí prof. Drtiny*, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1851 – 1938, s. 2 – 3.

²⁰² SOKA Hradec Králové, *Obecná škola dívčí prof. Drtiny*, inv. č. 445, kart. č. 1, Zřizovací listina dívčí obecné školy 1867.

služební byt v budově školy nebo příspěvek na bydlení pokud, se rozhodli bydlet jinde. Platy učitelů měly být vypláceny z fondu matice školní. Pokud ovšem finance z fondu nebudou stačit, doplatí zbytek město. Žákyně platily roční školné, které činilo v první a druhé třídě 2 zlaté, ve třetí třídě 3 zlaté a ve čtvrté třídě 4 zlaté ročně. Školné vybírala obec, která poté peníze ukládala do fondu matice školské. Dívky z chudších poměrů mohly být od placení školného osvobozeny.²⁰³

Ředitelem dívčí školy se stal dosavadní ředitel hlavní a reálné školy František Schoffer. První učitelský sbor tvořili František Malý, František Kment a Václav Styblík. Katechetou byl Josef Leksa, který byl zároveň městským kaplanem. Škola v tomto složení nefungovala dlouho. Již v roce 1854 byl ze školy propuštěn učitel F. Malý pro svůj údajný mravnostní poklesek s jednou žačkou, za který byl dokonce na tři měsíce uvězněn.²⁰⁴ Po tomto skandálu se obecní zastupitelstvo rozhodlo svěřit výuku raději školským sestrám de Notre Dame. Tento řád vznikl již na konci 16. století, ale do Čech přišel teprve v polovině 19. století. Založil zde kongregaci Chudých Školských sester de Notre Dame, která měla mateřinec v Horažďovicích. Činnost Školských sester se zaměřovala převážně na výuku a výchovu dětí.²⁰⁵ Návrh na změnu vyučujících byl projednán a jednohlasně přijat na jednání zastupitelstva dne 24. listopadu 1855. Od tohoto roku měla být také dívčí škola rozšířena ještě o čtvrtou třídu. Ostatní mužští učitelé z dívčí školy byli přeřazeni na jiné ústavy. Novou ředitelkou školy se stala S. M. Calasancie.²⁰⁶

Každý školní rok začínal a končil společnou bohoslužbou. Dívky také musely chodit ke zpovědi a třikrát k svatému přijímání, v říjnu, květnu a červenci. Mimo to se konaly služby Boží každou neděli a svátek. V průběhu roku se slavily i významné dny spojené s panovnickým rodem, kdy byly taktéž vykonávány služby Boží. Holdovací slavnosti na počest panovníka se konaly na každé škole. Patřilo to k zvyklostem té doby. Školy tím ukazovaly loajální postoj k osobě panovníka. Takto to bylo ve společnosti nastaveno a každý to chápal jako samozřejmost.

Školní rok trval od druhé poloviny září do půlky července. Základní osnova školního roku byla každý rok víceméně stejná, pokud do ní nezasáhly některé další události, jako byly například epidemie nemocí, jelikož z důvodu zabránění šíření nákazy se školy zavíraly, nebo

²⁰³ SOKA Hradec Králové, Obecná škola dívčí prof. Drtiny, inv. č. 445, kart. č. 1, Zřizovací listina dívčí obecné školy 1867.

²⁰⁴ SOKA Hradec Králové, Obecná škola dívčí prof. Drtiny, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1851 – 1938, s. 3 – 5.

²⁰⁵ KORITENSKÁ, Pavla. *Cesta dívek za vzděláním: dívčí školství v Hradci Králové a okolí od konce 60. let 19. století do 1. poloviny 20. století*. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2013, s. 47.

²⁰⁶ SOKA Hradec Králové, Obecná škola dívčí prof. Drtiny, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1851 – 1938, s. 5 – 6, 10.

byly dětem prodlužovány prázdniny. Například ve školním roce 1888/1889 zastihla školu epidemie neštovic. C. k. okresní hejtmanství v reakci na to nařídilo povinné přeočkování všech žaček, aby se nákaza dál nešířila. Musely být také vydezinfikovány všechny učebny. Ve čtvrté třídě musela být dokonce výuka na 14 dní přerušena.²⁰⁷ Několikrát do roka navštěvoval školu c. k. okresní školní inspektor. Při svých návštěvách se postupně účastnil výuky ve všech třídách. Kromě toho kontroloval i veškeré úřední knihy a práce žákyň. Na závěr své návštěvy sdělil učitelskému sboru výsledky své inspekce, které byly většinou vždy kladné, alespoň podle záznamů ve školní kronice. Po vzniku Československa již školní rok začínal a končil tak, jak to známe dnes, tedy na začátku září a na konci června.

Počet dívek na škole neustále stoupal. V roce 1884 navštěvovalo školu 310 žákyň. Od školního roku 1891/1892 již jejich počet stoupl na 395. V roce 1906 musela být dokonce zřízena při páté třídě pobočka. Většina žaček pocházela z Hradce Králové a nejbližšího okolí, pouze pár jich bylo přespolních, které musely do školy dojíždět. Na podporu chudých žaček vznikaly při škole různé fondy. Také některé významné osobnosti přispívaly na školní pomůcky pro dívky z nemajetných rodin. Podporovatelů bylo během celého sledovaného období mnoho. Kromě peněz dostávaly žačky i učebnice, sešity, šaty, obuv, apod. I žákyně samotné se zapojovaly do péče o chudé, pořádaly mezi sebou sbírky a výtěžek z nich pak věnovaly ve prospěch opuštěných dětí.²⁰⁸

Na konci každého školního roku byla pořádána výstava, na které mohly žačky prezentovat své výtvary z předmětu ručních prací. V roce 1894 byla škola vyzvána, aby se zúčastnila se svými výtvary hospodářsko-průmyslové a národopisné krajské výstavy v Hradci Králové. Dívky zde prezentovaly svá slohová cvičení, výkresy a výrobky ručních prací, například ručně vyrobené punčochy, kabátky, šaty, ubrusy, košile, atd. Škola byla za své výrobky vyznamenána zlatou medailí.²⁰⁹ Skrze pořádané výstavy se mohla škola prezentovat navenek. Výstavy měly ukázat, co všechno se mohou dívky na škole naučit. Poukazovaly na dobrou úroveň školy, která umí dívkám zajistit co nejlepší vzdělání i co se praktické stránky týče, čímž mohla škola získat zájem budoucích studentek.

Rodiče se mohli o prospěchu svých dětí dozvědět ze schůzek s učitelkami a katechetou. Dozvěděli se na nich informace o chování dívek, o jejich prospěchu, mohli také nahlédnout i do sešitů, aby viděli, jak se jejich dětem daří. O prospěchu a chování dívek mohli být rodiče zpravováni i písemně pokud si to přáli. V roce 1930 vzniklo rodičovské sdružení.

²⁰⁷ SOkA Hradec Králové, Obecná škola dívčí prof. Drtiny, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1851 – 1938, s. 78 – 79.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 59, 92, 213, 227.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 115, 116, 124.

Byl ustanoven patnáctičlenný výbor, v němž zasedali i učitelé a tento výbor pak řešil otázky týkající se fungování školy.²¹⁰

V průběhu školního roku se dívky zúčastnily několika výchovných přednášek na různá témata. Na jaře a na podzim konaly se na škole vycházky do přírody a do blízkého okolí, při nichž se dívky učily poznávat místní faunu a flóru. Pořádaly se i celodenní výlety do vzdálenějších oblastí. Jezdilo se například na Chlum, kde si žačky mohly prohlédnout pomník bitvy, která se zde odehrála v roce 1866. Vycházky byly organizovány tak, aby si dívky kromě rozptýlení od sezení ve školních lavicích, během výletů rozšířily své znalosti a v praxi poznaly to, o čem se učily v hodinách.²¹¹

5.1.2 Obecná škola od 60. let 19. století do roku 1938

Školské sestry začaly vyučovat na dívčí škole od roku 1858. Zpočátku se musely vypořádat i s negativními ohlasy na své působení na zdejší dívčí škole. Sestry byly obviňovány z toho, že kladou přílišný důraz na německý jazyk a dívky poněmčují. Závěrečné zkoušky, které dívky musely skládat na konci každého roku, ovšem ukázaly, že se jednalo pouze o pomluvy. Po těchto počátečních neshodách si sestry získávaly ve městě díky své práci stále větší popularitu. V roce 1862 se škola zúčastnila se svými výtvary světové výstavy v Londýně. Pro reprezentaci rakouského školství poslala škola do Londýna půdorys školní budovy, zprávy o zařízení a učebních osnovách a především práce dívek, jako například výkresy, výrobky z předmětu ručních prací a slohová cvičení.²¹²

Výuka na dívčí škole byla na čas přerušena válkou s Pruskem v roce 1866. Je zajímavé sledovat z obsahu školní kroniky, jak bylo na válku pohlíženo ze strany Hradečanů. Kronika byla obrazem školy, takže zápisy musely odpovídat dobovému diskursu, který oslavoval osobu panovníka jako hlavu státu, který už sice nebyl chápán jako panovník z Boží vůle, přesto zůstal nejváženější osobou v monarchii. Zápisem do kroniky škola ukazovala, že je loajální k osobě panovníka, což se projevilo i ve zprávách o válce s Pruskem: „*nepokojný totiž a hrabivý soused severní, [...], vypověděl válku tichému beránku císařství rakouského.*“²¹³ 15. června byly všechny školy uzavřeny a učitelský sbor dívčí školy odjel z města a vrátil se až po třech měsících.²¹⁴

²¹⁰ Tamtéž, s. 260, 354.

²¹¹ Tamtéž, s. 245.

²¹² Tamtéž, s. 13, 16, 17 – 18.

²¹³ Tamtéž, s. 23 – 24.

²¹⁴ Tamtéž, s. 24.

Významná změna se udála v roce 1870 v souvislosti s tzv. Hasnerovou školskou reformou, kdy byly ustanoveny obecné a měšťanské školy. Z dívčí školy v Hradci Králové se stala obecná škola dívčí, ke které byla připojena škola měšťanská, o níž bude pojednáno později. Dozor nad školou vykonávala místní školní rada, ale učitelkami zůstaly nadále školské sestry. 19. března 1880 vydala zemská školní rada ustanovení, ve kterém prohlašuje obecnou dívčí školu za veřejnou o čtyřech třídách. Školním sestrám byl vyměřen plat podle zákona a byly jim vydány ustanovovací dekrety. Mimo to mohly na škole začít učit i světské učitelky. Od školního roku 1885/1886 byla obecná dívčí škola rozšířena ještě o třídu pátou. V roce 1898 se škola dočkala své nové budovy, která byla postavena na Pospíšilově třídě. Od 1. ledna 1904 pak byl hradecký školní okres spojen s královéhradeckým venkovským okresem.²¹⁵

Na začátku 20. století se chod školy nijak významně nezměnil. Nadále se konaly v průběhu roku různé slavnosti na počest panovníka, školu navštěvoval školní inspektor, na konci školního roku se pořádaly výlety a konaly se závěrečné zkoušky. Do poklidného fungování školy zasáhla až první světová válka. Po vyhlášení mobilizace byly školní budovy nejen dívčí obecné školy zabrány pro vojenské účely. Po celou dobu prázdnin v roce 1914 sídlilo v obecné dívčí škole vojsko. V září potom byla tato budova přeměněna na vojenskou nemocnici. Dívčí škola se musela spokojit s náhradními místnostmi pro výuku v penzionátu císaře Františka Josefa I., který patřil Školským sestrám de Notre Dame. Počet místností ale neodpovídal potřebám školy, muselo tedy být zavedeno půldenní vyučování, aby se prostřídal všechny třídy. Po zavedení těchto opatření se přeci jen podařilo zachovat výuku všech předmětů, kromě tělocviku. Školní rada v průběhu roku pravidelně upozorňovala na nutnost šetřit v těchto letech úrodou na zahradách i na polích a nařizovala dětem, aby se vyvarovaly jejího ničení. Jinak školní rok probíhal víceméně jako dříve. Dokonce se konala 2. prosince školní slavnost na oslavu výročí šedesáti šesti let panovníka na trůně. Studenti si uvědomovali přítomnost války, i přesto, že se našemu území přímé boje vyhnuly. Válečná atmosféra byla cítit všude. Mnoho lidí muselo odejít na frontu a nezřídka to byli i příslušníci rodin studentů. Aby děti alespoň něčím přispěly k překonání této doby, pořádaly při různých příležitostech mezi sebou peněžní sbírky na válečné účely, například ve prospěch Červeného kříže. Žákyně, které se osvědčily ve službách pomocné válečné péče, byly poté odměňovány pamětním listem. Kromě peněz posílaly dívky vojákům i hmotnou podporu, například

²¹⁵ SOkA Hradec Králové, Obecná škola dívčí prof. Drtiny, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1851 – 1938, s. 29, 49, 65, 147, 199; SOkA Hradec Králové, Obecná škola dívčí prof. Drtiny, inv. č. 445, kart. č. 1, Zřizovací listina dívčí obecné školy 1867.

čokoládu, doutníky, sirky, mýdlo, ručníky, či ručně pletené teplé ponožky. I učitelský sbor se podílel na dobročinné činnosti a věnoval pro potřebné každý rok války vždy jedno procento ze svých příjmů.²¹⁶

Po celou dobu války byly také povzbuzovány vlastenecké city žactva k císaři jako hlavě mocnářství. Na konci každé mše se měla zpívat první sloka rakouské hymny: „*aby se utužovalo rakousko-vlastenecké smýšlení v mládeži školní a posilovala upřímná oddanost ku vznešené osobě Jeho c. a k. Apoštolského Veličenstva nejmilostivějšího císaře a krále Františka Josefa I.*“²¹⁷ Mimo jiné bylo vydáno i nařízení o nebezpečné návštěvě kinematografů, děti mohly chodit do kina jen na schválené filmy. Ospravedlňováno to bylo tím, že se dbá na to, aby se dětem nekazily dobré mravy. Dívky byly také upozorňovány na zákaz poškozování drah a telegrafů, což bylo v této době chápáno jako zločin podléhající vojenskému soudu i pokud by se jednalo o nezletilého. Kvůli válce vážlo zásobování a byl nedostatek některých surovin. Hospodářství bylo kontrolováno státem a podřízeno potřebám fronty. Z toho důvodu se v zimě mimo jiné nedostávalo uhlí, kvůli čemuž někdy musely být prodlouženy vánoční prázdniny. Na začátku školního roku 1918/1919 stále v budově dívčí obecné školy přetrvávalo vojsko. Po skončení války vojáci sice prostory opustili, přesto se zde výuka konat ještě nemohla. Bylo potřeba všechny místnosti důkladně vyčistit a opravit. Z toho důvodu i v tomto roce prozatím probíhala zkrácená výuka v penzionátu Školských sester de Notre Dame.²¹⁸

Je ale zajímavé sledovat, jaké změny se staly v roce 1918 po rozpadu habsburské monarchie a vzniku republiky. Společně se změnou režimu, došlo i ke změně diskursu. Zatímco ještě v srpnu roku 1918 se konaly bohoslužby za zesnulého císaře Františka Josefa I., již v listopadu se situace ve společnosti úplně obrátila. První osobou ve státě již nebyl panovník, nýbrž prezident, ke kterému odted' směřovaly holdovací projevy školních slavností. Kromě výročí narození T. G. Masaryka se vzpomínalo i na další slavné osobnosti spojené s národním uvědoměním. Osoba císaře jako nejváženější osoby byla zapomenuta. Podobně tomu bylo i s oslavami na jeho počest.

Školní rok od této doby již začínal prvního září a končil na konci června. Obecná dívčí škola se roku 1920 mohla vrátit zpět do své budovy. Jelikož ale ne všechny učebny byly opravené, muselo se v některých třídách nadále vyučovat střídavě dopoledne a odpoledne. Část výuky probíhala i v dalších městských budovách, například v ústavě pro hluchoněmé

²¹⁶ SOkA Hradec Králové, Obecná škola dívčí prof. Drtiny, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1851 – 1938, s. 263, 268, 265, 270 – 271.

²¹⁷ Tamtéž, s. 277.

²¹⁸ Tamtéž, s. 277, 295.

nebo na radnici. Mimo to správa školy přešla do světských rukou. Také učitelský sbor se začal proměňovat. Postupně se začínal zvětšovat počet světských učitelek na škole. Od roku 1927 se změnil název školy na *Obecnou školu dívčí II. obvodu*. Bylo to z důvodu rozdělení školní obce královéhradecké na celkem tři školní obvody, přičemž dívčí obecná škola spadala pod obvod druhý společně s částí Slezského předměstí. V roce 1935 podala místní školní rada návrh na přejmenování dosavadní Obecné dívčí školy II. obvodu. Ministerstvo škol a národní osvěty tomuto návrhu vyhovělo, a tak od školního roku 1935/1936 byl název *Obecná škola dívčí prof. Drtiny v Hradci Králové*, který byl ale za dob okupace opět změněn.²¹⁹

Obecná škola tvořila základní pilíř dívčího vzdělávání ve městě. Dívky zde získaly základní vědomosti a znalosti, které pak mohly rozvíjet na dalších stupních škol. Téměř od začátku spadala škola pod dozor Školských sester, čemuž odpovídala i její organizace. Ačkoli se škola po roce 1918 stále více zesvětšťovala, udržely se sestry v učitelském sboru ještě téměř dalších dvacet let. I přes potíže, které měla škola po vypuknutí první světové války s prostorem pro výuku, přečkala toto období relativně bez obtíží. Po vzniku Československa došlo k menším organizačním změnám, ale fungování školy se to příliš nedotklo. Struktura školního roku zůstávala více méně stejná. Větší zásah do jejího fungování znamenalo až vypuknutí druhé světové války.

5.2 Měšťanská škola v Hradci Králové

Od 60. let 19. století začaly v Českých zemích vznikat veřejné vyšší dívčí školy, které měly poskytnout dívkám ucelenější vzdělání a rozšířit jejich znalosti z obecných škol. Společnost si začala uvědomovat, že i ženy a dívky by měly mít možnost získat širší vzdělání, které by pak mohly využít v dalším životě. První vyšší dívčí nevznikla kupodivu v Praze, nýbrž v Plzni již roku 1860. Další pak na sebe nenechaly dlouho čekat. Po Plzni se připojila v roce 1863 Praha, dále například Brno, Tábor, České Budějovice a Chrudim.²²⁰ Hradec Králové, město, které rozvoj školství podporovalo, začalo po vzoru jiných měst také usilovat o založení vyšší dívčí. Byl zřízen zvláštní stálý odbor pro školské potřeby při městském zastupitelstvu, jehož členy byli profesor Václav Janděčka, J.U.C. Jan Lorenc, obchodník Jan Richtr, ředitel reálky František Ulrich a varhanář Bedřich Andrs. Na zasedání konaném 31. srpna 1869 se jednohlasně shodli na založení vyšší dívčí školy o třech třídách. Zároveň bylo

²¹⁹ Na počest profesora Františka Drtiny (1861 – 1925); SOkA Hradec Králové, Obecná škola dívčí prof. Drtiny, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1851 – 1938, s. 303, 331, 390.

²²⁰ LENDEROVÁ, *Z dějin*, s. 207.

rozhodnuto, že náklady na to vynaložené ponese obec, pokud to bude potřeba.²²¹ Na pokrytí počátečních nákladů získala škola i příslib spořitelny, která přispěla 1400 zlatých. Pro začátek dostala škola dům č. 127 na Malém náměstí. Jelikož se ale nejprve musely vyřídit všechny formality a vymezení školy vůči dosavadní dívčí škole, začalo se vyučovat až 15. listopadu 1869. Ředitelem se stal Kristián Stefan. Jako externí síly působili na vyšší dívčí učitelé z dalších hradeckých škol. V prvním roce existence školy ji navštěvovalo 18 dívek.²²² Pro přijetí musely dívky nejprve složit přijímací zkoušky, které se skládaly z českého jazyka a matematiky. Pro přijetí do dalších ročníků se dívky musely prokázat vysvědčením z první třídy na kterékoliv jiné vyšší dívčí škole, nebo mít dostatek znalostí na úrovni prvního ročníku, ze kterých byly přezkoušeny při přijímacím řízení.²²³ Dívky musely také platit školné, které činilo 4 zlaté za jedno pololetí. K tomu se muselo platit ještě zápisné na začátku každého školního roku. Dívky nově přichozí platily 2 zlaté, ostatní 1 zlatý. Vyučovat se mělo dopoledne i odpoledne celkem 28 hodin týdně.²²⁴ Do školy se chodilo šest dní v týdnu, kromě soboty. Prázdniny a volno během svátků byly stejné jako na všech ostatních školách ve městě.²²⁵ Rozvržení vyučovacích hodin je vidět v následující tabulce.

Tabulka č. 1: Učební osnova a počty hodin týdně

Předměty	I. třída	II. třída	Předměty	III. třída
Náboženství	2	2	Náboženství a základy vychovatelství	2
Český jazyk	3	3	Český jazyk a literatura	3
Německý jazyk	4	4	Německý jazyk a literatura	3
Francouzský jazyk	3	3	Francouzský jazyk	4
Dějepis a Zeměpis	2	2	Dějepis a zeměpis	2
Přírodopis a Fyzika	2	2	Fyzika a lučba	2

²²¹ *Roční zpráva o veřejné obecní vyšší dívčí škole v Hradci Králové*. V Hradci Králové: Tiskem Ladislava Pospíšila v Hradci Králové, 1870, s. 6.

²²² KORITENSKÁ, *Cesta*, s. 11.

²²³ *Roční zpráva o veřejné obecní vyšší dívčí škole v Hradci Králové*. V Hradci Králové: Tiskem Ladislava Pospíšila v Hradci Králové, 1870, s. 10.

²²⁴ SOKA Hradec Králové, Měšťanská škola – dívčí prof. Drtiny a základní devítiletá škola Hradec Králové – Pospíšilova třída 1869 – 1980, inv. č. 460, kart. č. 2, Organizace školy a vyučování 1869 – 1966.

²²⁵ *Roční zpráva o veřejné obecní vyšší dívčí škole v Hradci Králové*. V Hradci Králové: Tiskem Ladislava Pospíšila v Hradci Králové, 1870, s. 10.

Počty	2	2	Počty	1
Kreslení a krasopis	3	3	Domáci hospodárství a účetnictví	1
Zpěv	2	2	Kreslení	2
Ženské práce	5	5	Zpěv	1
			Ženské práce	5

(dle *Roční zpráva o veřejné obecní vyšší dívčí škole v Hradci Králové*. V Hradci Králové: Tiskem Ladislava Pospíšila v Hradci Králové, 1870, s. 9 – 10.)

Jak je vidět v tabulce, nejvíce hodin týdně připadlo na výuku jazyků. První dvě třídy měly stejný rozvrh hodin. Třetí třída měla sice o dvě hodiny týdně méně, ale přibyl jí předmět navíc, a to domácí práce a hospodářství. Tento předmět měl dívky připravit na praktický život a pro možné budoucí povolání. Ve všech třídách se také kladl důraz na výuku ženských ručních prací, které měly nejvíce hodin týdně. Patřilo to k soudobému názoru na ženské vzdělávání vůbec, který stále ještě řadil ženu spíše do privátní sféry, kde se má věnovat domácnosti a svůj volný čas trávit nějakou nenáročnou činností. Ženské ruční práce patřily mezi základní vyučovací předměty již od konce 18. století. I přesto, že v druhé polovině 19. století se již společnost začala smířovat s pracující ženou, mohly ženy nejlépe získat zaměstnání právě v těch oborech, ve kterých měly nejvíce zkušeností, což byla role vychovatelky, učitelky nebo v textilním průmyslu. Ve všech třech třídách se měl také vyučovat tělocvik, pokud si to rodiče dívek nepřály jinak a z tělocviku je neomluvili.

Školní rok začínal jako na jiných školách na konci září a končil v druhé půli července. Samozřejmě se slavily významná jubilea panovníka, popřípadě smuteční slavnosti při úmrtí některého člena rodu. Služby Boží byly konány na počátku a konci školního roku. Během roku přistupovaly žákyně i ke zpovědi a svatému přijímání. Dělo se tak většinou v listopadu, březnu a červnu. Jako jiné školy, i měšťanskou dívčí školu navštěvoval každý rok školní inspektor. Nemám pro to sice jasný důkaz v pramenech, ale jistě návštěva probíhala jako na školách v dnešní době. Pokud měl přijet inspektor, chod školy se vždy alespoň trochu změnil. Vše muselo fungovat. Učitelé se museli chovat jinak, ukázat se v co nejlepším světle. Že jsou dobrou institucí, na které je všechno v pořádku a která má dobré výsledky, i když tomu tak být nemuselo, ale nesmělo se to dát znát. Nikde jsme nenašla, že by se psalo, že inspektor nebyl spokojený, většinou byl vždy se situací na škole a výukou potěšen. Před zakončením výuky se také vystavovaly práce žáček a konala se závěrečná slavnost, na které dívky zpívaly a recitovaly. Na slavnost byly také zvány významné osobnosti spojené se školou, například c.

k. okresní školní rada, a rodičové dívek. Cílem slavností bylo mimo jiné prezentovat školu veřejnosti a představit práci dívek.²²⁶

Škola se také starala o dívky ze sociálně slabších poměrů. Chudým žákyním škola půjčovala učebnice. Mimo to dostávaly dívky sešity od firmy Eichmann a spol. Další školní pomůcky byly kupovány z peněz c. k. okresní školní rady. Od školního roku 1903/1904 dostávalo 200 dívek lístky na bezplatné obědy v obecní kuchyni. Místní zubaři se také zapojovali do péče o chudé žačky a nabízely jim buď zcela zdarma či za sníženou cenu vyšetření a spravení jejich chrupu. A více jak polovina dívek byla osvobozena od placení školného.²²⁷

Na základě Hasnerova zákona povolila c. k. zemská školní rada vytvořit z Hradce Králové samostatný školní okres s tou podmínkou, že město založí vedle obecné školy ještě školu měšťanskou. Tak došlo k přeměně vyšší dívčí na dívčí měšťanskou školu. Ředitelem zůstal i nadále Kristián Stefan, který byl jmenován do funkce výnosem c. k. zemské školní rady ze dne 5. listopadu 1872. Ve školním roce 1872/1873 byla otevřena i třetí třída měšťanské školy, čímž se škola stala úplnou.²²⁸

V roce 1884 byly provedeny změny v osnově pro měšťanské školy. Aby dívky lépe zvládaly učivo měšťanské školy, potřebovaly mít dostatečné znalosti z předchozích let. Žádalo se tedy, aby při obecné škole byla zřízena pátá třída, která by dostatečné znalosti zajistila. Obecná škola nakonec byla o pátou třídu rozšířena od školního roku 1885/1886. Kromě toho se plánovalo zřídit při škole jednorozhodný pokračovací kurz pro starší dívky, kde by se učily němčině a ručním pracím. Absolventy kurzu by se potom mohly ucházet o práci vychovatelek a ošetřovatelek. Na založení kurzu si škola ale musela ještě nějakou dobu počkat. Rozvržení a obsah učiva v ostatních předmětech měl zůstat stejný. Kromě toho si učitelé stěžovali na nedostatky v učebnicích, ve kterých nebyl dostatek informací o českých zemích, dějinách a literatuře. Žádali tedy, aby byly vydány nové učebnice, kde by to bylo napraveno. Zda byla jejich žádost vyslyšena, se ale bohužel v pramenech neuvádí.²²⁹

Počet žákyní na škole neustále stoupal. V roce 1880 navštěvovalo školu 59 dívek, v roce 1885 jich bylo již 102 a o deset let později dokonce 209. Byl to jistě i důsledek zboření hradeb, kdy se rozšířil prostor města a postupně se zvětšoval i počet obyvatel. Místnost pro první třídu již nestačila tak velkému počtu zájemkyň, takže musela být zřízena při první třídě

²²⁶ SOKA Hradec Králové, Měšťanská škola – dívčí prof. Drtiny a základní devítiletá škola Hradec Králové – Pospíšilova třída 1869 – 1980, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1870 – 1939, s. 37.

²²⁷ Tamtéž, s. 65, 89, 127, 95.

²²⁸ Tamtéž, s. 12.

²²⁹ Tamtéž, s. 28 – 30.

pobočka. Ta byla schválena vynesemím c. k. zemské školní rady ze dne 31. července 1891. V pobočce se ale učilo zatím pouze na zkoušku od 20. dubna do 15. července 1891. Až roku 1892 výnosem c. k. školní rady ze dne 17. září byla otevřena pobočka při první třídě natrvalo, pokud to bylo potřeba. Budova č. 127 již ale pro potřeby školy nestačila. Žákyň na škole neustále přibývalo, takže se začalo uvažovat o stavbě nové školní budovy. Návrh se projednával na schůzi obecního zastupitelstva konané 6. července 1895. Jednohlasně se shodli, že v nejbližší době bude postavena nová budova pro obecné a měšťanské školy dívčí i chlapecké. Náklady na stavbu neslo město, přičemž část financí byla vzata z fondu školního. Stavět se začalo 6. srpna 1896.²³⁰ Pro novou budovu bylo vybráno místo na Pospíšilově třídě. Projekt vytvořili Tomáš Suhrada a Václav Bahník. Západní křídlo bylo určené pro chlapecké školy a ve východním bylo 17 učeben přičleněno dívčí obecné a měšťanské škole a škole mateřské. Střední část byla společná, nacházela se tam kaple a tělocvična. Mimo to se ve škole nacházely sborovny pro učitele, kabinety a byt ředitele. Stavba byla dokončena v roce 1898, takže výuka v novém školním roce 1898/1899 již mohla začít v nových prostorách.²³¹

V roce 1910 schválilo c. k. ministerstvo kultu a vyučování vzorné učebné osnovy, podle kterých se mělo nově na chlapeckých a dívčích měšťanských školách vyučovat. Na dívčí škole přibýly nové nepovinné předměty, konkrétně výuka vaření a psaní na psacím stroji. Náklady spojené se zahájením výuky těchto předmětů na sebe vzala městská obec. Na zřízení školní kuchyně a pořízení psacího stroje vyčlenilo město z rozpočtu celkem 600 K. Vyučovat psaní na stroji se začalo v říjnu roku 1912. Kromě jednoho stroje zakoupeného místní školní radou, pořídila škola ještě dalších osm, na které byly vzaty peníze z dotací místní školní rady a z příspěvků žákyň. Nová školní kuchyně byla zřízena v bývalém domě měšťanské dívčí školy č. 127 na Malém náměstí. Učitelkou vaření se stala Anna Kejřová, majitelka soukromé kuchařské školy v Hradci Králové.²³²

Od školního roku 1912/1913 již nebylo možno umístit všechny třídy obecných a měšťanských škol do jedné budovy. Počty dětí na obou školách neustále stoupaly. Místní školní rada tedy navrhla městskému zastupitelstvu, aby byla postavena ještě jedna školní budova, do které by byly umístěny pobočky obecné a měšťanské školy dívčí. Z těchto poboček by potom postupem času vznikla samostatná škola s vlastní správou. Úvahy o nové budově však byly přerušeny nadcházejícími událostmi. Po vypuknutí války byla budova na Pospíšilově třídě stejně jako některé jiné budovy ve městě použita pro potřeby války. Již 27.

²³⁰ Tamtéž, s. 23, 31, 65, 36, 56, 61, 65.

²³¹ KORITENSKÁ, *Cesta*, s. 12.

²³² SOKA Hradec Králové, Měšťanská škola – dívčí prof. Drtiny a základní devítiletá škola Hradec Králové – Pospíšilova třída 1869 – 1980, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1870 – 1939, s. 117, 126, 131.

července 1914 zde bylo ubytováno vojsko 18. pěšího pluku, který čítal přes tisíc mužů. Veškerý školní nábytek musel být odklizen a dočasně uložen ve školní kapli a tělocvičně, později se vše muselo přestěhovat na půdu, jelikož i tyto prostory zabralo vojsko. Velké třídy sloužily jako ložnice pro mužstvo, v menších místnostech pak byly kanceláře a sklady.²³³ Že se vojáci ke své nové ubytovně nechovali moc hezky, může sloužit zápis ze školní kroniky, který poměrně otevřeně popisuje, jak to ve škole vypadalo: „*Hlučno bylo v této době ve škole a celá budova od rána do noci otřásala se při čilém pobíhání mužstva.[...] Za těchto poměrů bylo těžko udržeti v budově bývalou čistotu a pořádek; mnohé místnosti hrubým způsobem znečištěny a zejména záchody až hnusně znešvařeny.*“²³⁴ Když v průběhu srpna vojáci odešli, budova se začala připravovat na nový školní rok. Vyučovat se mělo začít 1. října v západním křídle budovy prozatím v deseti učebnách, kde by se střídali chlapci s dívkami. Zbytek budovy měl nadále sloužit vojenským účelům. Než se však stihly děti vrátit do školy, byl vydán rozkaz, aby se celá budova zabrala pro vojenskou nemocnici. Na jaře roku 1915 byla škola proměněna na útulek rekonvalescentů. V témže roce byla pro potřeby vojáků zavedena do školní budovy elektřina a pitná voda. Teprve za války se tak podařilo realizovat to, o co se již dlouho škola snažila. Aby mohla výuka nadále probíhat i v letech války, bylo nutné najít náhradní prostory. Dvě učebny byly získány v nově postaveném Husově domě č. 121 a jedna v zasedací síni městského zastupitelstva. Část výuky probíhala také ve školní kuchyni v domě č. 127. Předstíň domu byla pak využívána jako ubytovna pro přespolní žákyně. Kvůli nedostatku učeben musela být zavedena polodenní výuka. Také počet vyučovacích hodin týdně musel být zmenšen a tělocvik zrušen úplně.²³⁵

I měšťanská škola se stejně jako jiné, podílela na válečné pomoci. Učitelský sbor odváděl každý rok jedno procento ze služného na okresní válečnou úřadovnu. Žákyně byly nabádány k šetření potravinami, pěstování užitečných plodin na zahradách a k ochranným opatřením proti choleře, tyfu a neštovicím. Při hodinách ručních prací byly pro vojsko vyráběny oděvy, které pak byly posílány na frontu. O Vánocích posílaly dívky vojákům balíčky s čokoládou, tabákem, cigaretami a dalšími potřebnými věcmi. Kromě hmotných darů sbíraly dívky mezi sebou peníze, které posílaly na humanitní účely. Během válečných let se i nadále myslelo na chudé a potřebné žáky. 21. června 1917 byla otevřena školní válečná kuchyň, ve které se mohla stravovat mládež místních obecních a měšťanských škol za malý

²³³ Tamtéž, s. 130 – 131, 141.

²³⁴ Tamtéž, s. 141.

²³⁵ Tamtéž, s. 141, 149, 151.

poplatek, chudé děti měly obědy zdarma. Na podzim byla tato školní kuchyně včleněna do obecní válečné kuchyně. Podpory a dary byly dívkám stále vypláceny i v tomto čase.²³⁶

Počátek školního roku 1918/1919 probíhal jako jinde ve znamení oslav konce války a nově vzniklé republiky. Kromě oslav 29. října, byl prohlášen za svátek také 8. listopad, jako upomínka na Bílou horu. Na měšťanské škole se v tento den konala slavnost v zimní zahradě Grand hotelu, kam byly shromážděny všechny žáčky a učitelský sbor. Úvodního slova se ujal sám ředitel, který hovořil o osvobození. Poté se všichni přesunuli na Velké náměstí, kde již byl dav lidí a společně se zpívaly národní písně. 11. listopadu konala se učitelská schůze, na které byly představeny nové vyučovací směrnice. 30. října 1918 také opustili vojáci školní budovy na Pospíšilově třídě. Před navrácením žáků do původních místností, musely být provedeny důkladné opravy a čištění. Oprava se týkala podlah, stěn, dveří, oken, záchodů i školního nábytku. Místnosti musely být také zbaveny hmyzu, který se sem za pobytu vojáků stahoval. Vyučovat se ve vlastní budově začalo na podzim roku 1919. V tomto roce nastoupil na školu prozatím také největší počet žákyň, celkem 495.²³⁷

V roce 1923 byl při měšťanské dívčí škole zřízen plánovaný jednorozční učební kurz, který měl prohlubovat vědomosti získané během tříletého studia na měšťance a připravit dívky na praktický život. Jednorozční kurz vznikl po schválení návrhu městské školní rady na schůzi konané dne 26. června 1922. Ta rozhodla, že od školního roku 1922/1923 má probíhat společný kurz chlapců a dívek na chlapecké měšťanské škole a od dalšího školního roku měl vzniknout již samostatný kurz při škole dívčí. Veškerý náklad na zřízení kurzu nesla školní obec. Část nákladů byla uhrazena za školného a z případných darů. Vyučovalo se zde předmětům odpovídajícím učivu vyšších škol, na kterých mohly dívky pokračovat ve studiu, což byly například učitelské ústavy, vyšší obchodní školy, či gymnázium. Přijata mohla být dívka, která se prokázala vysvědčením ze třetí třídy školy měšťanské. Jelikož byl kurz s měšťankou spojen, vyučovali zde stejní učitelé a podléhal i stejným školním úřadům. Vrchní dozor nad kurzem měl ředitel dívčí měšťanské školy.²³⁸

Výnosem zemské školní rady ze dne 13. října 1927 byla dívčí měšťanská škola rozdělena na dvě samostatné školy v prvním a druhém obvodu. Byl také změněn název školy na *Měšťanskou školu dívčí II. obvodu*. Obě školy zůstaly ještě jeden rok na Pospíšilově třídě, než byla pro školu prvního obvodu postavena budova nová na pravém břehu Labe (pozdější Masarykovy obecné a měšťanské školy). Ta byla otevřena od školního roku 1928/1929, díky

²³⁶ Tamtéž, s. 148, 165.

²³⁷ Tamtéž, s. 170 – 171, 174, 175, 178.

²³⁸ SOKA Hradec Králové, Měšťanská škola – dívčí prof. Drtiny a základní devítiletá škola Hradec Králové – Pospíšilova třída 1869 – 1980, inv. č. 460, kart. č. 2, Organizace školy a vyučování 1869 – 1966.

čemuž poklesl počet žákyň na Pospíšilově třídě a vyřešil se tak neustálý problém s nedostatkem místa. Na Pospíšilově zůstalo šest tříd a jeden učební kurz. Od školního roku 1935/1936 se opět změnil název školy na *Měšťanskou školu dívčí prof. Drtiny v Hradci Králové*.²³⁹

Vyšší dívčí a později měšťanská škola byla významným stupínkem v systému dívčího vzdělávání. Umožňovala dívkám rozšířit elementární znalosti z obecných škol a usnadnit jim přestup na střední školu, popřípadě je připravovala na vstup do praktického života. Škola měla dobrou pověst i vysokou výchovnou úroveň. Důkazem toho, že o studium byl v Hradci Králové velký zájem, může svědčit neustále stoupající počet žákyň, který se po první světové válce vyšplhal téměř na 500 dívek.

5.3 Masarykovy obecné a měšťanské školy

Na počátku 20. století se rozvoj Hradce Králové začal zrychlovat. Díky novému stavebnímu ruchu, který byl umožněn zbořením hradeb, se začal Hradec také více zalidňovat. Do škol přicházelo stále více dětí a dosavadní školní budovy již takovému zájmu nestačily. Úvahy o stavbě nových budov byly na čas přerušeny první světovou válkou, ale po vzniku republiky se tato otázka opět dostala do popředí. Realizovat takový projekt ovšem nebylo snadné. Nejprve bylo nutné sehnat dostatek financí, a proto se se stavbou začalo až na konci 20. let. V roce 1927 bylo město rozděleno na tři školní obvody, přičemž levý břeh Labe spadal do obvodu prvního, pro nějž se místní školní rada rozhodla postavit samostatné obecní a měšťanské školy, čímž by ulevily přeplněné škole na Pospíšilově třídě. Do druhého obvodu připadly stávající obecné a měšťanské školy právě na Pospíšilově třídě a v třetím obvodu byla obecná škola ve Věkoších. Se souhlasem místní školní rady byla v polovině 20. let vypsána soutěž o nejlepší projekt nových školních budov. Z celkových pěti účastníků vyhrál návrh Josefa Gočára.²⁴⁰

²³⁹ SOKA Hradec Králové, Měšťanská škola – dívčí prof. Drtiny a základní devítiletá škola Hradec Králové – Pospíšilova třída 1869 – 1980, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1870 – 1939, s. 201, 207; KORITENSKÁ, *Cesta*, s. 14.

²⁴⁰ SOKA Hradec Králové, Měšťanská škola – dívčí I. obvodu Hradec Králové – V Lipkách 1927 – 1948, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1927 – 1948, s. 1 – 2.

5.3.1 Obecná škola

V prvních letech svého fungování měla obecná dívčí škola I. obvodu společnou správu se školou chlapeckou. Jelikož se budova pro nové školy teprve stavěla, vyučovalo se první rok částečně v budově Rašínova gymnázia a částečně v budovách na Pospíšilově třídě. Obecná škola měla být pětitřídní, prozatím byly ale otevřeny pouze třídy dvě s tím, že další se budou zřizovat postupně každý další rok, dokud nebude škola kompletní. O tom, že nové školy byly opravdu potřeba, svědčí fakt, že se do prvních dvou ročníků přihlásilo celkem 128 dívek. Při první třídě musela být pro velký počet žaček zřízena pobočka.²⁴¹

Školní rok 1928/1929 již mohla škola začít ve své nové budově. Slavnostní otevření školy se konalo 23. října 1928 za přítomnosti ministra vyučování Milana Hodži. V prosinci téhož roku byl změněn název školy na *Obecnou školu presidenta Masaryka*, na počest prezidenta republiky, který v květnu 1929 navštívil Hradec Králové a v souvislosti s tím i zdejší školy. V roce 1928 se sice začalo vyučovat v nové budově, bohužel byl ale dostaven pouze trakt pro chlapeckou a mateřskou školu, takže obecná dívčí škola musela fungovat v provizorních třídách chlapecké školy, dokud nebude postavena i ta část budovy pro ni určená. Nebylo ani postaveno plánované hřiště s letní tělocvičnou a školní zahrada.²⁴²

V polovině října roku 1930 došlo na základě výnosu ze dne 4. října 1930 k rozdělení dosavadní společné správy škol. Ředitelkou obecné dívčí školy se stala Vilma Štádlarová. O tři roky později ji vystřídala Anna Sedláčková. Počet dívek na škole neustále stoupal. Z počátečních 128 žákyň se jejich počet během pěti let vyšplhal na 407 dívek a každým rokem jich přibývalo. Většina dívek byla z Hradce Králové a blízkého okolí. Školu ale také navštěvovaly dívky například německé nebo ruské národnosti.²⁴³

Průběh školního roku byl podobný jako v ostatních hradeckých školách, jak již bylo popsáno výše. Během školního roku se konaly různé slavnosti na oslavu významných osobností a událostí republiky, konaly se vycházky a výlety do okolí i do vzdálenějších měst a v posledním týdnu školního roku byla pořádána výstava ručních prací žákyň, kde se mohly veřejnosti pochlubit svými výrobky. Mimo to se škola věnovala i sociální péči. Od roku 1930 byla pro děti z chudých rodin pořádána mléčná akce. Peníze na to byly poskytnuty z fondu městské rady pro nezaměstnané. Každý rok prohlížel dívky školní lékař MUDr. Gaisler a zubař MUDr. Matkovský. Žačky také mezi sebou sbíraly odložené oděvy a obuv, kterými

²⁴¹ SOKA Hradec Králové, Obecná škola – dívčí I. obvodu Hradec Králové – V Lipkách 1927 – 1953, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1927 – 1950, s. 3 – 4.

²⁴² Tamtéž, s. 6, 7, 8.

²⁴³ Tamtéž, s. 27, 44, 41.

obdarovávaly své chudé spolužačky, popřípadě je posílaly do jiných škol. Na péči o dívky se podílelo i rodičovské sdružení, které se ujalo pořádání mléčných akcí. Dalším podporovatelem byl například Československý Červený kříž, Dorost Čsl. Č. K., rodiče dětí, různé hradecké firmy a samozřejmě městská rada, která poskytovala finance i hmotné dary.²⁴⁴ Chod školy byl jako na jiných školách poznamenán německou okupací a následně druhou světovou válkou. Škola musela opustit své prostory a opět putovat po různých budovách ve městě až do konce války.

5.3.2 Měšťanská škola

V prvním roce svého fungování bylo povoleno otevřít pouze první třídu měšťanské dívčí školy s tím, že s dalšími roky se budou ostatní třídy postupně připojovat. Zatímním ředitelem byl jmenován František Andrlé. Stejně jako obecná škola, byla i měšťanka ve školním roce 1927/1928 umístěna v budově na Pospíšilově třídě, jelikož jejich vlastní ještě nebyla dostavěna. Zápis do první třídy se konal na konci června. Zájemkyň bylo mnoho. Přihlásilo se celkem 82 žákyn, kvůli čemuž bylo zažádáno o otevření pobočky při první třídě. Ta byla zatímně povolena výnosem zemské školní rady z 15. září 1927. Vyučovat se začalo tak jak to známe dnes, 1. září. Pro potřeby měšťanky byl z nedostatku místa přeměněn v učebnu byt ředitele. V roce 1928 byla slavnostně otevřena nová školní budova pro školy I. obvodu. K té příležitosti se konala 23. října slavnost, jíž se účastnil i ministr školství a národní osvěty Milan Hodža.²⁴⁵ Bohužel část budovy určená pro dívčí školy nebyla dostavěna, proto se musela i měšťanka spokojit s náhradními prostory v chlapecké části.

Kromě povinných předmětů se na měšťanské škole vyučovalo i cizím jazykům, které si mohly dívky zvolit jako nepovinné předměty, konkrétně se jednalo o jazyk německý a francouzský. Dívky také pravidelně pořádaly různé besídky a akademie pro rodiče, přičemž výnos z těchto akcí byl využit na podporu potřebných. Žákyně byly také členkami Dorostu Československého Červeného kříže a staly se chráněnkami dvou menších škol v Pavlově Studnici a Křížanově, kterým pravidelně posílaly věcné dary, oblečení, obuv, hračky a také finanční podporu. Na počest desetiletého výročí vzniku republiky byl uspořádán pro děti dětský den. Ten byl zahájen slavnostním průvodem všech žáků i jejich učitelů a zúčastnili se ho i okresní školní inspektor a členové místní školní rady. Dívky nacvičily mnohá vystoupení,

²⁴⁴ Tamtéž, s. 32, 53 – 54, 60 – 62, 72.

²⁴⁵ SOKA Hradec Králové, Měšťanská škola – dívčí I. obvodu Hradec Králové – V Lipkách 1927 – 1948, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1927 – 1948, s. 2, 18.

kteřá předvedla po příchodu na letní cvičiště místního Sokola. Slavnost měla velký úspěch a bylo o ní psáno i v místním tisku. Mimo to byl při ní vybrán značný obnos peněz, který byl určen školám v Hradci Králové.²⁴⁶

Od školního roku 1929/1930 byly již otevřeny tři třídy s celkovým počtem 173 dívek. V roce 1930 podala místní školní rada žádost na zřízení jednoročního učebního kurzu při zdejší měšťanské škole I. obvodu, ve kterém by si dívky rozšířily své znalosti získané za tři roky studia na měšťance, a připravil by je na praktická povolání. Zemská školní rada povolila zřízení kurzu výnosem ze dne 12. srpna 1930. Bohužel však škola musela řešit problém s nedostatkem místa pro neustále stoupající počet žákyň. Dostavba dívčího traktu školy se stále nekonala, a tak místní školní rada rozhodla o dočasné přestěhování školy do pronajatého Husova domu, než se budova dostaví. Ovšem to se už do vypuknutí druhé světové války nepodařilo.²⁴⁷ Rozvoj školy byl opět zabrzděn německou okupací.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 3, 21, 4, 7.

²⁴⁷ SOkA Hradec Králové, Měšťanská škola – dívčí I. obvodu Hradec Králové – V Lipkách 1927 – 1948, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1927 – 1948, s. 25, 35; SOkA Hradec Králové, Měšťanská škola – dívčí I. obvodu Hradec Králové – V Lipkách 1927 – 1948, inventář, 1986, s. 2164.

6. Hradecké dívčí gymnázium

6.1 Založení a první léta školy

Na konci 19. století se začala více řešit otázka vyššího vzdělání žen a možnost jejich přístupu na univerzitu. Předtím, než ale mohly začít ženy o univerzitě vůbec uvažovat, bylo nutné vyřešit jejich středoškolské vzdělání a získání maturity, aby se vůbec mohly o studium na vysokých školách ucházet. V našich zemích bylo jistě přelomovým krokem založení dívčího gymnázia Minerva, i přestože až do roku 1907 musely absolventky skládat maturitu na chlapeckém gymnáziu, protože škola do tohoto roku neměla ještě právo maturity. Od této doby ale měly již ženy ke studiu na vysokých školách blízko. Nejprve směly navštěvovat univerzity jako hospitantky, na počátku 20. století na některých fakultách již jako řádné posluchačky. Ačkoli byla část veřejnosti stále proti vyššímu vzdělávání dívek, protože to považovala za zbytečné, počet středních škol s možností maturity v Rakousku – Uhersku stále stoupal.

V roce 1897 byl vypracován plán šestiletých dívčích lyceí, na kterých by mohly dívky získat podobné znalosti jako chlapci na gymnáziu, ale nemohlo se z nich pokračovat na univerzitu. V českých zemích to stejně ještě nebylo možné. Na počátku 20. století byla založena lycea například v Brně (1901), Českých Budějovicích (1903), Chrudimi (1906) nebo v Praze na Vinohradech (1908). V roce 1906 na návrh chrudimského profesora z reálného gymnázia byl při Ústředním spolku českých profesorů v Praze založen *Odbor pro dívčí vzdělání*.²⁴⁸ Ten se měl zabývat organizací dívčího vzdělávání. Jeho předsedou byl František Drtina. Drtina byl profesorem na pražské univerzitě, zabýval se otázkami výchovy a vzdělání a podporoval dívčí vzdělávání. V letech 1907 – 1910 se stal poslancem říšské rady za Hradecký kraj.²⁴⁹ Na základě jednání Odboru s radními města Hradce Králové byl ještě téhož roku založen *Spolek pro zřízení dívčího lycea v Hradci Králové*.²⁵⁰ Město podalo žádost o povolení ke zřízení hradeckého dívčího lycea k Zemské školní radě, která žádost kladně vyřídila. Tak mohlo být již 11. září 1907 otevřeno *Městské dívčí lyceum v Hradci králové*. Ředitelem byl ustanoven Oktavián Wagner. Město se rozhodlo zpočátku podporovat chod

²⁴⁸ PTÁČEK, Josef. Středoškolské vzdělávání dívek v Hradci Králové v minulosti (1899 – 1961). In: *Příspěvky k dějinám královéhradeckého středního školství. Sborník referátů z konference konané u příležitosti 10. výročí založení Biskupského gymnázia B. Balbína v Hradci Králové dne 6. 6. 2002*. Hradec Králové: Balustráda, 2003, s. 104.

²⁴⁹ DIVIŠOVÁ, *Encyklopedie*, s. 384.

²⁵⁰ KORITENSKÁ, *Cesta*, s. 17.

školy ročními subvencemi ve výši 4000 K. Výplata učitelů pak byla vyplácena z účtu lyceijního spolku. Aby byla zajištěna pravidelná výplata učitelů, byla škola v roce 1908 převzata zásluhou starosty města dr. Františka Ulricha do městské správy. V reakci na oslavy šedesátiletého panování císaře Františka Josefa I. se lyceum přejmenovalo od roku 1908 na *Jubilejní městské dívčí lyceum císaře a krále Františka Josefa I. v Hradci Králové*.²⁵¹

Téhož roku byl také vydán organizační státu lycea, který určoval náplň výuky a účel za kterým byla tato škola zřízena. Dívčím se zde mělo především dostat vyššího vzdělání, než jaké jim poskytovaly obecné a měšťanské školy. V popředí měla stát výuka moderní literatury a cizích jazyků. Zároveň mělo lyceum připravit absolventky na možnost samostatného povolání.²⁵² Za tímto účelem vypracoval ředitel školy návrh, aby byly k lyceu připojeny dvouleté pedagogické doplňovací kurzy, které umožňovaly věnovat se po ukončení školy dráze učitelky. Důvodem ke zřízení tohoto kurzu mělo být především to, že se v celém kraji žádný podobný dívčí kurz nenacházel. Pokud se některá z žen chtěla stát učitelkou, musela doposud skládat zkoušky na chlapeckém pedagogiu.²⁵³

Než byly dívky na lyceum přijaté, musely nejprve složit přijímací zkoušky. K těm si musely přinést křestní (rodný) list, poslední vysvědčení (pokud se jednalo o jinou školu střední, musely dívky doložit i klauzuli na odchod, která jim byla dána na předchozí škole) a pokud více než rok předtím do školy nechodily, musely mít i tzv. vysvědčení zachovalosti. Povinností bylo také zaplatit zápisné ve výši 16 K. Zkoušky se skládaly z písemné a ústní části. Nejprve probíhaly písemné testy z češtiny a matematiky. Poté přišel na řadu ústní pohovor z obou předmětů a navíc ještě z náboženství. Pokud chtěla některá dívka přestoupit z jiné školy do nejvyšších ročníků, přibýly mezi zkoušené předměty ještě němčina, francouzština a kreslení, fyzika, přírodopis, zeměpis a dějepis.²⁵⁴

První školní rok začal 19. září. Na počátku každého školního roku byly vykonány nejprve služby Boží v seminárním kostele. Na počest panovníka byla také zazpívána rakouská státní hymna. Samotné vyučování započalo až 23. září. V roce 1907 byly otevřeny pouze dvě třídy. Do první třídy bylo přijato 29 a do třídy čtvrté 57 žáků. Od školního roku 1908/1909

²⁵¹ HOBZEK, Bohumil. Dvacet pět let dívčí střední školy v Hradci Králové 1907 – 1932. In: *24. výroční zpráva městského dívčího reálného gymnázia v Hradci Králové za školní rok 1931 – 32*. Hradec Králové: Jaroslav Oma, 1932, s. 4.

²⁵² SOKA Hradec Králové, Dívčí gymnasium Hradec Králové 1907 – 1950, inv. č. 455, kart. č. 32, Organizační statut 1911.

²⁵³ WAGNER, Oktavián. O lycejních kursech doplňovacích. In: *Výroční zpráva jubil. městského dívčího lycea císaře a krále Františka Josefa I. v Hradci Králové za školní rok 1908 – 09*. Hradec Králové: Tiskli bratři Peřinové, 1909, s. 4.

²⁵⁴ SOKA Hradec Králové, Dívčí gymnasium Hradec Králové 1907 – 1950, inv. č. 330, karton č. 3, Protokoly přijímacích zkoušek do I. tříd a tříd vyšších 1910 – 1911.

se již otevřelo všech šest tříd. V tomto roce bylo ke studiu přijato celkem 151 dívek a šest jich ještě během roku přistoupilo. Na hradecké lyceum nepřicházely studovat pouze místní dívky, hlásilo se sem i mnoho dívek z celých Čech, hned v prvním roce jich bylo z celkového počtu 112. Výjimkou nebyly ani zahraniční studentky například z Dolních Rakous, Haliče nebo Ruska. Rozvrh hodin se pak skládal z dvanácti povinných předmětů, k nimž se přidaly nepovinné hodiny, mezi které patřil zpěv, tělocvik, latina, ruční práce a domácí hospodářství, těsnopis a angličtina.²⁵⁵ Jak vypadalo rozvržení učiva je vidět v tabulce níže.

Tabulka č. 2: Učební osnova a počty hodin týdně

Předměty	I. třída	II. třída	III. třída	IV. třída	V. třída	VI. třída
Náboženství	2	2	2	2	1	1
Český jazyk	5	5	5	4	4	4
Německý jazyk	5	4	4	4	4	4
Francouzský jazyk	-	-	-	4	4	4
Zeměpis	2	2	2	2	2	1
Dějepis	-	2	2	2	2	3
Matematika a měřictví	3	3	2	2	2	3
Přírodopis	2	2	2	3	2	-
Přírodozpyt	-	-	2	3	2	2
Vychovatelství	-	-	-	-	2	2
Kreslení	3	3	3	3	2	3
Krasopis	2	1	-	-	-	-

(dle *Výroční zpráva jubil. městského dívčího lycea císaře a krále Františka Josefa I. v Hradci Králové za školní rok 1908 – 09*. Hradec Králové: Tiskli bratři Peřinové, 1909, s. 17.)

Z tabulky je vidět, že předměty se již moc neliší od těch na chlapeckém gymnáziu. Dívky tedy mohly dosáhnout stejného vzdělání jako chlapci. Nejvíce se kladl důraz na výuku českého a německého jazyka, matematiky a kreslení. Těmto čtyřem předmětům připadlo týdně nejvíce hodin. Důležité také stále zůstávalo náboženství, které se vyučovalo ve všech

²⁵⁵ *Výroční zpráva jubil. městského dívčího lycea císaře a krále Františka Josefa I. v Hradci Králové za školní rok 1908 – 09*. Hradec Králové: Tiskli bratři Peřinové, 1909, s. 49, 44, 17.

třídách, na rozdíl například od přírodopisu nebo přírodopisu (tedy fyziky). Zajímavým předmětem je v posledních dvou ročnících vychovatelství, to bylo určeno především pro ty dívky, které se po ukončení studia na lyceu chtěly dále věnovat dráze učitelky nebo vychovatelky.

První maturitní zkoušky skládaly dívky na lyceu ve školním roce 1909/1910. Mohly se konat buď v řádném termínu a to ke konci školního roku, nebo v náhradním termínu, který byl na konci prvního pololetí, většinou v únoru. V roce 1910 se konaly maturity od 7. do 12. července. Byly tedy rozděleny do několika dnů. Skládalo je celkem 38 dívek, z nichž pouze dvě neuspěly. S vyznamenáním jich odmaturovalo jedenáct. Členy maturitní komise pak byli zkoušející učitelé v čele s ředitelem školy, předsedou komise byl c. k. zemský školní inspektor, který dohlížel na správný průběh zkoušek. Maturitní zkouška se rozdělovala na písemnou a ústní část. Písemná se skládala z testů z českého, německého a francouzského jazyka. Pokud dívky zvládly písemnou část, mohly se dostavit ke zkoušce ústní. Tam byly dívky zkoušeny z českého jazyka, zeměpisu a dějepisu, fyziky a dále si mohly vybrat mezi němčinou a francouzštinou. Každý předmět zkoušel ten učitel, který ho vyučoval během školního roku. Z maturitních protokolů, které se nám dochovaly, můžeme zjistit i to, jaké byly zkušební otázky. Z češtiny například rozvoj duchovních písní a jejich rozdělení, z dějepisu co znamená rok 1526 pro české a rakouské země, z fyziky Archimédův zákon, apod. Po ústních zkouškách se sešla maturitní komise, která rozhodla o výsledcích. Do maturitních protokolů pak bylo zapsáno, s jakým výsledkem dívka složila či nesložila maturitní zkoušku. Mohla být označena buď za dospělou všemi hlasy, dospělou většinou hlasů nebo reprobována na půl roku, pokud se jí zkoušky nepovedly.²⁵⁶

6.2 Změny v organizační struktuře

Přestože rozsah vzdělání na dívčích lyceích byl podobný tomu na chlapeckých školách, byly absolventky nespokojené se svým budoucím uplatněním. První maturity byly na hradeckém lyceu vykonány již v roce 1909/1910, přesto tento druh školy nepřipravoval dívky pro budoucí studium na univerzitě. Proto byly v roce 1911 přidány do učebné osnovy dva nové předměty, a to logaritmování a základy rovinné trigonometrie, které měly usnadnit přechod z dívčího lycea do sedmé třídy chlapeckého gymnázia, ze kterých pak mohly získat přístup na vysokou školu a lepší uplatnění. Od školního roku 1912/1913 vydalo ministerstvo

²⁵⁶ SOKA Hradec Králové, Dívčí gymnasium Hradec Králové 1907 – 1950, inv. č. 285, kniha č. 280, Maturitní protokoly 1909 – 1910.

vyučování nový organizační statut pro dívčí lyceum, který k nižším čtyřem lyceálním třídám umožnil připojit další čtyři třídy typu reformně reálného. Díky tomu pak mohlo vzniknout dívčí reformní reálné gymnázium. V praxi to znamenalo, že dívky po absolvování nižšího stupně lycea si mohly buď zvolit pokračovat v dalších dvou navazujících lyceálních třídách, nebo nastoupit do čtyř tříd reformně reálného gymnázia. To jim umožňovalo pokračovat přímo na vysokou školu a nemusely již přestupovat na chlapecké školy. Dívčí lyceum si ale ani po reformě nevedlo příliš dobře. Snižoval se počet žákyně a zvyšovala se potřeba praktického vzdělávání dívek. Z toho důvodu nový ředitel školy Alois Vaňura připojil k lyceu ještě tříletou *Vyšší školu pro ženská povolání hospodářská v Hradci Králové*. Byla první školou tohoto typu u nás. Dívčkám tak přibyla další možnost, kam přestoupit po dokončení nižšího lycea. Z úsporných důvodů byly vyšší lyceální třídy otevírány pouze ob rok.²⁵⁷

Do chodu školy pak zasáhlo vypuknutí první světové války. Veřejné a školní budovy byly opět jako v letech přecházejících, využity pro potřeby vojska. Budovy lycea byly ale naštěstí zabrány pouze v době prázdnin, takže se od nového školního roku mohlo začít vyučovat. Náplň a rozsah výuky ale musely být pozměněny, kvůli odchodu některých učitelů do války. Byly tak sníženy počty hodin a v průběhu válečných let otevírány pouze některé třídy. Škola měla k dispozici jen omezený prostor, což mělo za následek to, že vyučování v některých třídách muselo být rozděleno na dopolední a odpolední.²⁵⁸ Žákyně i učitelé se podíleli na poskytování válečné pomoci. Učitelský sbor se rozhodl odvádět po celou dobu války 1% ze svého služného na válečné účely. I dívky mezi sebou pořádaly různé sbírky. Uspořádaly například sbírku pro Červený kříž, která vynesla 78 K 60 h. Kromě peněz nosily dívky do školy oblečení, cigarety, knihy, čokoládu a další dárky, které pak posílaly vojákům.²⁵⁹ Od školního roku 1916/1917 se opět změnil název školy. Od teď neslo název *Jubilejní městské dívčí lyceum s vyššími třídami reformně reálně gymnaziálními v Hradci Králové*.²⁶⁰ Na podzim roku 1918 se na škole konala školní slavnost na počest založení Československé republiky. 8. listopadu spolu s výročím bitvy na Bílé hoře se sešly všechny žačky ve velké síni školy, kde probíhal slavnostní program, a zazpívala se národní hymna.

²⁵⁷ KORITENSKÁ, *Cesta*, s. 18 – 19; PTÁČEK, *Středoškolské vzdělávání*, s. 105.

²⁵⁸ HOBZEK, *Dvacet pět let*, s. 6.

²⁵⁹ *Sedmá výroční zpráva jubilejního městského dívčího lycea cis. a krále Frant. Josefa I. s právem veřejnosti a reciprocit v Hradci Králové za školní rok 1914 – 15*. V Hradci Králové: Nákladem městského dívčího lycea tiskl Jaroslav Oma, 1915, s. 36.

²⁶⁰ KORITENSKÁ, *Cesta*, s. 19.

Následně byly vybrány peníze, které byly poslány pozůstalým po československých legionářích.²⁶¹

6.3 Dívčí gymnázium po vzniku ČSR

Po vzniku republiky se zájem o studium na dívčím gymnáziu značně zvýšil. Kvůli velkému počtu studentek musela škola využívat místnosti v dalších institucích ve městě. Dosavadní prostory školy již nestačily, musely se tedy hledat volné místnosti i jinde. Od školního roku 1919/1920 byla pro tyto účely vybrána zasedací místnost v bývalé radnici na Velkém náměstí čp. 1.²⁶² Z výnosu ministerstva školství a národní osvěty ze dne 18. prosince 1919 byl profesorský sbor převzat do státních služeb. Městu tak odpadla povinnost vyplácet nadále platy učitelů z městské pokladny. Ministerstvo školství se také rozhodlo, snížit počet typů středních škol, aby se systém stal přehlednější. Lyceální studia měla být do budoucna zrušena. V reakci na to se od školního roku 1921/1922 mění také hradecká škola na *Městské dívčí reformní reálné gymnázium v Hradci Králové*. Učebná osnova měla být stejná jako na chlapeckých ústavech. Byl to jeden z důsledků snah nové republiky o dosažení stejného práva na vzdělání pro muže i ženy. Vyšší třídy gymnázia fungovala nadále jako před tím, jen nižší stupeň bývalé lyceální školy se měl do budoucna řídit podle osnov reálky. V roce 1922 se konaly dvojí maturitní zkoušky, poslední lyceální a druhé reformně reálné gymnazijní.²⁶³

Nová forma gymnázia s sebou přinesla i změny v přijímacím řízení. Od teď byly pouze ze dvou předmětů, a to češtiny a matematiky. Dívky nadále musely platit zápisné, které činilo 10 korun. Kromě toho se pak platilo školné ve výši 200 korun za jedno pololetí. Studium tedy nebylo lacinou záležitostí. Existovaly však podpůrné fondy pro chudé žákyně a úlevy.²⁶⁴ Škola měla pro tyto účely zřízen podpůrný fond, kam mohl přispívat kdokoli, kdo chtěl dívkám pomoci. V roce 1921/1922 přispělo například město Hradec Králové do fondu 300 Kč, peníze dávali i někteří rodiče dětí, v tomto roce celkem 1569,70 Kč. Peníze pak byly použity na nákup knih pro chudé žáčky, na obědy pro Studentský domov a na příspěvky nemajetným žákyním na vycházky a výlety.²⁶⁵

²⁶¹ *Jedenáctá výroční zpráva městského dívčího lycea a vyššího ref. reál. gymnasia s právem veřejnosti a reciprocit v Hradci Králové za školní rok 1918 – 19*. V Hradci Králové: Nákladem městského dívčího lycea, 1919, s. 17.

²⁶² DIVIŠOVÁ, *Encyklopedie*, s. 332.

²⁶³ HOBZEK, *Dvacet pět let*, s. 7 – 8.

²⁶⁴ KORITENSKÁ, *Cesta*, s. 20.

²⁶⁵ *Čtrnáctá výroční zpráva městského dívčího reformního reálného gymnasia v Hradci Králové za školní rok 1921 – 22*. V Hradci Králové: Vytiskli Stein a Jelínek, 1922, s. 6.

Zásahy do učebných osnov a navýšení počtu filologických předmětů však ukázal nedostatky tohoto typu školy. Reformní reálné gymnázium se ukázalo pro dívky, které chtěly pokračovat na vysoké školy jako nevhodné. V roce 1927 provedené změny v učebných osnovách měly za následek snížení počtu hodin latiny. Absolventky reformně reálných gymnázií pokud chtěly studovat na filozofické fakultě, musely skládat doplňovací zkoušky na klasickém gymnáziu. Učitelský sbor se na to rozhodl reagovat podáním memoranda královéhradecké městské radě dne 25. listopadu 1927, kde doporučoval, aby bylo reformní reálné gymnázium změněno pouze na dívčí reálné gymnázium. Jako hlavní důvody pro svůj požadavek učitelé uvedli právě omezení studia na vysoké škole a přetěžování dívek na vyšším stupni, které je příliš zaměřené na techniku. Memorandu bylo městskou radou přijato kladně a hned příští rok vydalo ministerstvo školství a národní osvěty 16. dubna 1928 vynesení, kde vyhovuje žádosti o proměně na dívčí reálné gymnázium, od první třídy školního roku 1928/1929. Škola tedy opět změnila svůj název, tentokrát na *Městské dívčí reálné gymnasium v Hradci Králové*.²⁶⁶

Škola nadále musela řešit problémy s prostorem. Stávající budova již potřebám školy nevyhovovala, jelikož se ústav neustále rozrůstal a dívky musely přecházet mezi několika budovami ve městě. Požadavkům na novou školní budovu město stále nevyhovělo. Pouze od školního roku 1931/1932 získala svoji vlastní budovu dívčí škola pro ženská povolání, čímž se uvolnily některé prostory pro gymnázium. Dívčí gymnázium ale muselo až do konce 30. let využívat pouze prostory v původní budově a v dalších pěti městských institucích a tělocvičnu obchodní akademie. Dívčí gymnázium fungovalo až do konce 30. let bez větších změn. Zásah do chodu školy znamenalo až zřízení protektorátu Čechy a Morava, kdy na školu museli být kvůli okupaci přijímáni i chlapci.²⁶⁷

6.4 Náplň výuky a průběh školního roku

Průběh školního roku se po celou sledovanou dobu na gymnáziu příliš neměnil. Výjimkou byly nečekané události, které zasáhly buď do dění v celé monarchii, což byl případ první světové války, nebo mohly mít dopad pouze na školu samotnou, což byly například epidemie některých nemocí, které žáčky postihly, a kvůli kterým musela být výuka na čas přerušena. Školní rok obvykle začínal v druhé půlce září mší svatou konanou v kostele, po které byla zpívána rakouská hymna pro posílení loajality k habsburské monarchii. Končilo se

²⁶⁶ HOBZEK, Dvacet pět let, s. 10.

²⁶⁷ KORITENSKÁ, *Cesta*, s. 21.

v první půli července rozdáním končených vysvědčení. Pravidelné služby boží se konaly také každou neděli a svátek. Během roku se také pořádalo několik slavností na počest panovnické rodiny. Nejdůležitější byly oslavy narozenin a jmenin panovníka, jichž se musel zúčastnit celý ústav. Za zemřelou císařovnu Alžbětu konaly se každoročně smuteční bohoslužby. Několikrát za rok se také konaly školní inspekce vykonávané zemskými školními inspektory. Většinou vždy s uspokojivým výsledkem.²⁶⁸

Každoročně vydávaly školské úřady nařízení, kterými se škola musela řídit. Týkaly se většinou menších změn v učební osnově nebo učebnic, které mají být pro výuku použity. V nařízeních se ale objevovaly i předpisy týkající se správného chování dívek. Aby učitelé poučili žáčky, jak se mají chovat a že jsou i mimo školu vázány školními předpisy, za jejichž porušení by mohly být potrestány.²⁶⁹ Škola dbala nejen o duševní, ale také o tělesný vývoj svých žaček. Aby neseděly pouze v lavicích, směly se o přestávkách procházet po chodbě nebo pokud to dovolilo počasí, i po školním dvoře. Učebny byly také větrány a zametány. Jelikož byl tělocvik zpočátku pouze nepovinným předmětem, dbala škola na pohyb žaček jinými způsoby. Konaly se například pravidelné vycházky do přírody, které měly i poučný charakter. Výlety mohly být buď pěšky do okolních vesnic, ale i do vzdálenějších měst, kam už musely cestovat dopravním prostředkem. V zimě pak dívky chodily bruslit na místní kluziště. Škola také měla svého školního lékaře, který po celý rok docházel na pravidelné prohlídky a očkování.²⁷⁰

Žákyně musely navštěvovat všechny povinné předměty. Osvobození mohly dostat pouze na hodiny kreslení a tělocvik, musely však donést potvrzení od svého lékaře. Bylo také doporučeno, aby si zvolily některý z nepovinných předmětů, čímž by si rozšířily své znalosti. Zároveň si jich ale neměly přidávat mnoho, aby nebyly přetěžované. Rodiče byli o prospěchu svých dětí informováni pravidelnými zprávami, pokud si to přáli.²⁷¹

O fungování školy byly každoročně vydávány výroční zprávy. V nich se mohl zájemce dozvědět, jak škola ten rok hospodařila, kolik peněz bylo vydáno na školní pomůcky a na podporu chudých žákyň. Nebo naopak kolik škola dostala peněz od dobrodinců, kteří se rozhodli školu podporovat. Mimo to se ve výročních zprávách zveřejňovaly učební osnovy pro každý rok, témata, která dívky zpracovávaly ve svých pracích i úspěchy u závěrečných

²⁶⁸ *Výroční zpráva jubil. městského dívčího lycea císaře a krále Františka Josefa I. v Hradci Králové za školní rok 1909 – 10.* Hradec Králové: Tiskli bratři Peřinové, 1910, s. 17.

²⁶⁹ *Pátá zpráva výroční jub. měst. dívčího lycea cíc. a kr. Františka Josefa I. v Hradci Králové za školní rok 1912 – 13.* V Hradci Králové: Tiskl Jaroslav Oma, s. 47.

²⁷⁰ *Čtvrtá výroční zpráva jubilejního městského dívčího lycea císaře a krále Františka Josefa I. v Hradci Králové za školní rok 1911 – 12.* V Hradci Králové: Tiskli bratři Peřinové, 1912, s. 49 – 50.

²⁷¹ *Šestá výroční zpráva jubilejního městského dívčího lycea císaře a krále Františka Josefa I. v Hradci Králové za školní rok 1913 – 14.* V Hradci Králové: Tiskli Bratři Peřinové, 1914, s. 66 – 67.

zkoušek. Každá výroční zpráva obsahovala i seznam studentek a jejich vyučujících a statistické údaje o žáčkách.

Dívčí hradecké lyceum a pozdější gymnázium tvořily důležitý článek ve vzdělávacím systému hradeckého školství. Nabízelo vysokou úroveň středního vzdělání a umožňovalo dívkám realizovat se v dalším životě. Mohly navštěvovat hospodářské kurzy a stát se vychovatelkami či ošetřovatelkami. Ač se jeho název, náplň výuky a organizační struktura v průběhu let měnila, zájem o studium byl stále veliký, až do jeho zrušení v polovině 20. století.

Na počátku 20. století pak měly dívky možnost studovat i na chlapeckých školách, nejprve jako hospitantky, později i jako řádné studentky. Na hradeckém klasickém gymnáziu začala poprvé studovat dívka privatistka v roce 1906. Postupem času jich přibývalo, avšak z celkového počtu dětí na gymnáziu to bylo malé procento. Teprve od roku 1919 se z dívek mohly stát řádné studentky, díky ministerskému výnosu, který povoloval, aby na chlapecké gymnázium byly přijaty také dívky, pokud bude dívčí střední škola plná. Další chlapeckou školou, kam mohly přicházet studovat i dívky, byla reálka (škola s převážně praktickým zaměřením v technických oborech). Zájem dívek studovat na této škole však nebyl takový, jako v případě gymnázia.²⁷²

²⁷² KORITENSKÁ, Pavla. Dívčí vzdělávání v Hradci Králové: Studentky na chlapeckých středních školách – Klasické gymnázium a reálka v Hradci Králové. *Scan*. 2014, ročník 24, č. 4, s. 22 – 23.

7. Vyšší škola pro ženská povolání hospodářská

Na počátku 20. století měly již ženy více možností, jak si rozšířit své vzdělání. Postupně vznikala dívčí gymnázia, reálky a další střední školy, díky kterým se mohly dostat i na některé vysoké školy, které přijímaly dívky, nebo jim umožňovaly získat dobré zaměstnání. Přesto se ještě společnost nedokázala tolik vyrovnat s představou vysokoškolsky vzdělaných žen a stále zůstávaly v očích veřejnosti spíše jako hospodyně a ženy v domácnosti. A tak začaly vznikat i odborné dívčí školy, které měly připravit dívku pro její budoucí roli paní domu, nebo na jiná praktická povolání. Myšlenka vzniku hospodyňské školy s praktickým zaměřením se však objevila již v 19. století, jak je uvedeno v kapitolách výše. K rozvoji dívčího odborného vzdělání přispěl organizační statut, který vydalo ministerstvo kultu a vyučování v roce 1912, v němž stálo, že k dívčímu lyceu smějí být připojeny i odborné kurzy, které by měly dívkám rozšířit jejich praktické dovednosti a připravit je na praktický život. Hradec Králové byl jedním z prvních měst, který o toto rozšíření dívčího lycea zažádal.²⁷³

Město již na jaře roku 1913 žádalo o rozšíření praktického vzdělávání dívek založením průmyslové a kuchařsko-hospodyňské školy. Mezitím byl ale ministerstvem veřejných prací vypracován jiný statut na založení vyšších škol pro ženská povolání hospodářská, který tehdejší starosta města František Ulrich shledal jako lepší typ školy, který by doplnil dosavadní dívčí školství ve městě. Na základě porady konané 17. července 1913 poslalo obecní zastupitelstvo k pražskému c. k. místodržitelství žádost o povolení založení městské vyšší školy pro ženská povolání hospodářská, nejlépe aby již mohla od školního roku 1913 – 1914 začít fungovat. Tato škola měla doplnit vyšší dívčí školství v Hradci Králové v oblasti praktické výuky pro budoucí rodinný život i případné zaměstnání v oborech ryze ženských, jako byly vychovatelky, opatrovatelky a ošetřovatelky. Zároveň město souhlasilo s tím, že veškeré náklady na zřízení a chod školy vezme na sebe. Žádost byla odeslána 2. srpna a již 4. září dostala městská rada kladnou odpověď, takže se mohlo od tohoto školního roku začít vyučovat. Správou školy byl pověřen dosavadní ředitel dívčího lycea Alois Vaňura. Organizace školy odpovídala osnovám vypracovaným c. k. ministerstvem veřejných prací. Učebnou osnovu vypracovala Renata Tyršová (1854 – 1937, kunsthistorička, etnografka, manželka Miroslava Tyrše). Škola měla být umístěna do volných tříd v budově dívčího lycea a pro výuku vaření ve třetí třídě měla být do budoucna zřízena školní kuchyně. Praktické

²⁷³ KORITENSKÁ, *Cesta*, s. 25.

předměty vyučovaly odborné učitelky, které se musely prokázat dostatečnou kvalifikací. Ostatním předmětům měli vyučovat učitelé a učitelky dívčího lycea s aprobací pro střední školy. Dozor nad školou měl vykonávat zvláštní školní odbor, který byl tvořen jedním zástupcem školní rady, jenž byl zároveň předsedou tohoto odboru, další čtyři členové byli voleni obecním zastupitelstvem a zbytek rady byl doplněn osobnostmi, které přispívaly ročně alespoň 200 K na fungování školy. Úkolem výboru bylo zjednávat prostředky k vydržování ústavu, opatřit potřebné místnosti pro výuku, starat se o ubytování přespolečných dívek, získávat finance na koupi potřebných školních pomůcek a školních knih. Zároveň udílel stipendia a podpory, udržoval styky s příslušnými kruhy, schvaloval a předkládal rozpočet, podával zprávy a výkazy nadřízeným institucím, vypisoval konkurz na ředitele a učitele školy a udílel dovolenou.²⁷⁴

Účelem školy bylo poskytnout dívkám takové vzdělání, aby mohly zastávat různá hospodářsko-administrativní povolání, jako byly například ošetřovatelky v nemocnicích, lázních, vychovatelky v sirotčincích, chudobincích, útulcích, v ústavech pro hluchoněmé a pro slepce, nebo v ozdravovnách a penzionátech. Škola měla tři ročníky. V prvním roce svého fungování byla otevřena pouze první třída, následující dvě měly být otevřeny v dalších letech. Aby mohla být dívka přijata na tuto školu, musela se nejprve prokázat vysvědčením ze třetí třídy střední nebo měšťanské školy. Zároveň jí muselo být nejméně čtrnáct let, respektive patnáct, pokud chtěla přestoupit do vyššího ročníku. V organizačním statutu bylo zároveň stanoveno, že do jedné třídy nesmí být přijato více než 32 uchazeček, jelikož by bylo obtížné vyučovat najednou více dívek všem praktickým předmětům. Pokud by bylo více zájemkyň, musela by být při třídě zřízena další pobočka. Při zápisu do školy musely dívky zaplatit příspěvek na školní pomůcky 10 K. Mimo to se také platilo na začátku každého pololetí školné 50 K. Výši příspěvků a školného určovala městská rada a schvalovalo ho c. k. místodržitelství. Školní rok trval deset měsíců. Vyučovalo se ve všední dny dopoledne i odpoledne, kromě soboty odpoledne.²⁷⁵

Jak již bylo řečeno, vyšší škola pro ženská povolání hospodářská měla tři postupné ročníky. Kromě nich byly při škole zřízeny ještě večerní kurzy pro ženy a dívky, které si nemohly dovolit studovat na škole. Byly to kurzy šití prádla, praní a žehlení, kurz hospodyňsko-kuchařský a kurz vychovatelský, zdravotněvědný a domácího hospodářství. Učebná osnova sestávala z všeobecně vzdělávacích předmětů, které byly na každé škole a

²⁷⁴ SOKA Hradec Králové, Městské odborné školy pro ženská povolání Hradec Králové, inv. č. 539, karton č. 20, Organizační osnovy VŠH, jednání o zřízení školy 1913 – 1914.

²⁷⁵ SOKA Hradec Králové, Městské odborné školy pro ženská povolání Hradec Králové, inv. č. 539, karton č. 20, Organizační osnovy VŠH, jednání o zřízení školy 1913 – 1914.

dále z předmětů odborných. Mezi nepovinné předměty pak patřil francouzský jazyk, těsnopis, psaní na stroji a ozdobné ruční práce.²⁷⁶ Přehled předmětů a vyučovacích hodin týdně je vidět v následující tabulce.

Tabulka č. 3: Učební osnova a počty hodin týdně

Předměty	I. ročník	II. ročník	III. ročník
Český jazyk	3	2	-
Německý jazyk	2	3	-
Zeměpis	2	-	-
Dějiny vzdělanosti	2	2	-
Počty a rozečty	2	2	1
Účetnictví	-	-	2
Občanská nauka	1	1	-
Národní hospodářství	-	-	1
Užitá přírodověda	1	2	-
Nauka o látkách	1	1	-
Nauka o potravinách	-	-	1
Domácí hospodářství	-	-	1
Zdravověda	-	1	1
Vychovatelství	-	-	2
Šití prádla a kreslení střihů	15	-	-
Šití šatů a kreslení střihů	-	15	4
Vaření a stolničení	-	-	12
Praní, žehlení a hospodářská cvičení	-	-	4
Výtvarné práce	-	-	2
Praktická činnost v mateřské škole a v dětské opatrovně	-	-	4
Kreslení	2	2	-
Nauka o provozování	-	-	1
Tělocvik	1	1	-

²⁷⁶ První výroční zpráva městské vyšší školy pro ženská povolání hospodářská s právem veřejnosti v Hradci Králové za školní rok 1913 – 14. V Hradci Králové: Tiskem Jaroslava Omy, 1914, s. 3 – 4.

Zpěv	1	1	-
------	---	---	---

(dle *První výroční zpráva městské vyšší školy pro ženská povolání hospodářská s právem veřejnosti v Hradci Králové za školní rok 1913 – 14*. V Hradci Králové: Tiskem Jaroslava Omy, 1914, s. 5)

Z tabulky jde dobře vidět, že největší pozornost byla týdně věnována samozřejmě praktickým předmětům. Především šití prádla a šatů v prvních dvou třídách a vychovatelství a praktickým znalostem pro budoucí odborná zaměstnání v posledním ročníku. První ročník ještě svými předměty navazoval na předchozí střední nebo měšťanské školy, většina předmětů se shodovala. Avšak poslední ročník byl již zaměřen čistě na přípravu pro praktický život, jak je vidět i z charakteru vyučovacích hodin, kde je nejvíce věnována pozornost vaření a stolničení, dále účetnictví, praní a žehlení, nauce o provozování a také praxi v mateřské škole či opatrovně a úplně se odstoupilo od výuky jazyků, matematiky nebo zeměpisu.

V roce 1913 bylo zapsáno do první třídy 14 žákyň. Zápis se konal 15. září a v následujících dvou dnech proběhly přijímací zkoušky. Školní rok byl zahájen 18. září 1913.²⁷⁷ Škola neměla své vlastní prostory, vyučovalo se částečně v místnostech dívčího lycea a částečně v ústavu pro hluchoněmé děti v Rudolfinu. K zahradním pracím posloužila školní zahrada. Když se od roku 1915 otevřel třetí ročník, kde se vyučovalo i vaření, musely se najít vhodné prostory ke zřízení školní kuchyně. Pro tento účel byla nakonec propůjčena škole kuchyně dívčí měšťanky. Ta byla kvůli tomu rozšířena o jídelnu, prádelnu, sklep a spíž.²⁷⁸

Počátek války ohrozil pravidelné vyučování na zdejší škole. Dosavadní prostory v Rudolfinu byly postoupeny reálce, a tak se musela hospodářská škola přestěhovat do dalších tříd dívčího lycea. I přes omezené možnosti výuky se snažili učitelé pokračovat ve výuce jako jindy. Během roku se konaly hudební dýchánky, kde se mohly žákyně seznámit s díly velkých skladatelů. Na konci roku se pak pořádaly výstavy dívčích ručních prací, kde se mohly žákyně pochlubit svými výtvary. Výstava měla zároveň i navnadit budoucí zájemkyně o studium, jelikož ukazovala, co vše se zde mohou dívky naučit pro praktický život. Během roku také podnikaly dívky výlety, například do Prahy, Českého ráje nebo do Orlických hor. Ozvěnám války se ovšem nedalo vyhnout. I když se boje přímo českých zemí nedotkly, byli na frontu odváděni učitelé i příslušníci rodin dívek. Škola se tedy rozhodla, že se stejně jako jiné hradecké školy bude podílet na válečné péči. Učitelé souhlasili s odvodem jednoho

²⁷⁷ *První výroční zpráva městské vyšší školy pro ženská povolání hospodářská s právem veřejnosti v Hradci Králové za školní rok 1913 – 14*. V Hradci Králové: Tiskem Jaroslava Omy, 1914, s. 3 – 4.

²⁷⁸ SOKA Hradec Králové, Městské odborné školy pro ženská povolání Hradec Králové, inv. č. 1, kniha č. 1, Školní kronika 1913 – 1935, s. 4, 5.

procenta ze svého služného na válečné účely. Sbíralo se oblečení, prádlo, kovy, prodávaly se pohlednice a odznaky a vybrané peníze pak byly použity také na válečné účely.²⁷⁹ Dívky kromě toho sušily a zavařovaly ovoce, které posílaly do vojenské nemocnice. Škola také pořádala kurz šití prádla a kreslení stříhů pro rodinné příslušnice padlých nebo narukovaných vojínů. Konal se od 15. dubna do 4. července 1917. Kurzu se zúčastnilo celkem 32 žen, mezi nimiž byly manželky, dcery a další příbuzné vojáků. Výuka v kurzu probíhala třikrát do týdne a celkem bylo zhotoveno 104 kusů oblečení.²⁸⁰

Po vzniku republiky se stejně jako na ostatních školách změnilo nahlížení na rakouskou monarchii. Předně se to projevilo v konání školních slavností, kdy: „*odporné loyální slavnosti přestaly a na jejich místě vykonány různé oslavy národní*“²⁸¹ Místo významných jubileí panovníka se odted' slavily narozeniny prezidenta Masaryka a dalších významných osobností jak ze současnosti, tak i z minulosti. Každý rok se teď slavilo výročí narození Jana Amose Komenského, Mistra Jana Husa, ale také památka Milana Rastislava Štefánika, atd. V roce 1918 pokračovala ještě pomocná válečná péče, která byla ovšem poskytována na národní a humanitní účely. Dívky posílaly příspěvky na Československý Červený kříž, Ústřední matici školskou, Československou zemskou komisi pro péči o mládež a na nadaci České srdce.²⁸²

Po skončení války vzrostl zájem dívek o studium na vyšší škole pro ženská povolání hospodářská, proto se vedení školy rozhodlo zřídit ještě *Roční školu pro domácí hospodářství*. Návrh byl předložen obecnímu zastupitelstvu a kladně vyřízen, takže již počátkem školního roku 1919 – 1920 se mohlo na škole začít vyučovat. O tom, jaký byl o ni zájem, může svědčit to, že se do prvního ročníku přihlásilo hned 36 dívek, šest sice během roku vystoupilo, přesto ze zbývajících třiceti celkem 23 prošlo s výborným prospěchem. Učebna této jednorocní školy byla umístěna v Rudolfinu.²⁸³

²⁷⁹ SOKA Hradec Králové, Městské odborné školy pro ženská povolání Hradec Králové, inv. č. 1, kniha č. 1, Školní kronika 1913 – 1935, s. 4, 6.

²⁸⁰ Čtvrtá výroční zpráva městské vyšší školy pro ženská povolání hospodářská s právem veřejnosti v Hradci Králové za školní rok 1916 – 17. V Hradci Králové: Tiskem Jaroslava Omy, 1917, s. 23.

²⁸¹ SOKA Hradec Králové, Městské odborné školy pro ženská povolání Hradec Králové, inv. č. 1, kniha č. 1, Školní kronika 1913 – 1935, s. 8.

²⁸² Tamtéž, s. 8.

²⁸³ Tamtéž, s. 9.

7.1 Změny v organizační struktuře

Od školního roku 1920 – 1921 vešly v platnost změny v organizačních a učebních osnovách, které byly schváleny ministerstvem školství a národní osvěty 5. ledna 1921. Změny se týkaly dosavadní roční školy pro domácí hospodářství, která byla přeměněna na roční školu rodinnou. K oběma dosavadním školám byla ještě přiřčena *Lidová škola pokračovací*. Znamenalo to tedy, že odteď patřily mezi odborné dívčí školy v Hradci Králové tyto tři ústavy: tříletá vyšší škola pro ženská povolání hospodářská, roční škola rodinná a lidová škola pokračovací, která pořádala lidové doplňovací kurzy.²⁸⁴ Učební osnova nových dvou typů odborných dívčích škol je ukázána v následujících tabulkách.

Tabulka č. 4: Učební osnova a počty hodin týdně roční odborné školy rodinné

Předměty	I. pololetí	II. pololetí
Čeština a vlastivěda	3	3
Vychovatelství	-	2
Zdravověda	2	-
Občanská nauka	-	2
Počty	2	2
Nauka o potravinách	2	-
Šití prádla a nauka o látkách	12	-
Šití šatů a modistství	-	12
Vaření	10	10
Nauka o vedení domácnosti	2	-
Hospodářská cvičení	2	4
Péče o dítě	2	2
Tělocvik	1	1
Zpěv	1	1

(dle *Devátá výroční zpráva městské vyšší školy pro ženská povolání hospodářská a roční odborné školy rodinné v Hradci Králové za školní rok 1921 – 22*. V Hradci Králové: Vytiskl Jaroslav Oma, 1922, s. 4)

²⁸⁴ Tamtéž, s. 11.

Jak je vidět, výuka a rozvržení předmětů na roční škole se příliš nelišily od školy pro ženskou povolání hospodářská. Největší důraz je kladen na praktické předměty, jako jsou šití a vaření. Tato škola měla rozšiřovat vědomosti, které by potom žena mohla využít při vedení své vlastní domácnosti.

Tabulka č. 5: Učební osnova a počty hodin lidové dívčí školy pokračovací

Roční škola	I. třída	Dvouletá škola	I. třída	II. třída
Počty	16	Počty	24	16
Ošetřování dětí	24	Zdravověda	16	-
Domácí práce	20	Vychovatelství a péče o dítě	-	24
Šití	60	Zaměstnání dětí	16	-
Vaření	60	Domácí práce	24	-
		Praní a žehlení	-	40
		Šití	100	-
		Vaření	-	100

(dle *Devátá výroční zpráva městské vyšší školy pro ženskou povolání hospodářská a roční odborné školy rodinné v Hradci Králové za školní rok 1921 – 22*. V Hradci Králové: Vytiskl Jaroslav Oma, 1922, s. 4)

Lidové školy a doplňovací kurzy byly již zaměřeny čistě na praktickou výuku, na rozdíl od dvou předchozích škol se zde již nevyučují předměty obecně vzdělávací, jako byly například zeměpis, vlastivěda, jazyky, apod. Cílem je připravit ženu na praktický život v domácnosti a připravit ji na výchovu dětí. Mohly sem proto docházet i ženy, které již měly své rodiny a zaměstnání a které si zde pouze rozšířily své odborné znalosti potřebné pro vedení domácnosti.

V roce 1921 byl ještě ke škole připojen *Ústav pro vzdělávání učitelek domácích nauk*, kterému byla vyšší škola jakousi přípravkou, pokud by se dívky chtěly věnovat dále povolání učitelky nebo vychovatelky. Zřízení ústavu bylo povoleno vnesením ministerstva školství a národní osvěty ze dne 24. května 1921. Vyučovalo se ve dvou ročnících, které se otevíraly ob rok. Učit zde směli pouze odborní učitelé s dostatečným vzděláním, které schválila zemská školní rada. Absolventky dostávaly vysvědčení učitelské způsobilosti pro výuku domácích nauk na obecné škole. Po dvou letech praxe se mohly dívky podrobit dalším zkouškám, na

základě kterých se mohly stát učitelkami i na škole měšťanské. Správa školy byla společná s dívčími odbornými školami. Správcem ústavu byl Emil Suchoradský.²⁸⁵

V září 1923 byly odborné školy odděleny správou od ref. reálného gymnázia (bývalé dívčí lyceum) a byly od teď spravovány samostatně. Od školního roku 1924 – 1925 došlo ke změně v dozoru nad odbornými dívčími školami. Od založení školy na ně dohlížel školní odbor městského zastupitelstva. Ten v tomto roce nahradilo tzv. kuratorium odborných škol, které převzalo dohled nad hradeckým odborným dívčím školstvím. V něm zasedali zástupci města, ředitel školy Emil Suchoradský a za sbor učitelů učitelka Karla Hořejší. Na jaře roku 1925 rozhodlo ministerstvo školství a národní osvěty o reorganizaci vyšší školy pro ženská povolání hospodářská. Ve školním roce 1925 – 1926 již nebyl otevřen první ročník, zbylé dva měly být do dvou let také zrušeny. Místo toho byla otevřena dvouletá *Odborná škola pro ženská povolání*. Kuratorium podalo navíc žádost k ministerstvu školství, aby byla od školního roku 1927 – 1928 zřízena roční škola pro vychovatelky, která by doplňovala nově zřízenou školu pro ženská povolání. Ta byla odsouhlasena jako jediná svého typu v republice 12. března 1926.²⁸⁶

Jelikož počet žákyň na škole neustále stoupal, během deseti let své existence se zvýšil počet dívek z původních 14 na 132, bylo potřeba najít další vhodné místnosti k výuce, dokud nebude mít škola svoji vlastní budovu. Za tímto účelem propůjčila zdejší koželužská škola odborným školám své tři místnosti a sborovnu. Zároveň se nadále vyučovalo ve starém Rudolfinu a školní kuchyně s jídelnou byly umístěny na Malém náměstí. Teprve v lednu roku 1931 se podařilo najít pro školu nové prostory a tak se celý ústav mohl přestěhovat do jedné budovy po bývalé průmyslové škole č. 274. Tyto nové prostory již plně vyhovovaly potřebám odborných škol, takže již nemusely využívat místnosti v budovách po celém městě. Školní jídelna, kuchyně a tělocvična sice byly zřízeny až během prázdnin, ale znamenalo to, že od školního roku 1931/1932 se již mohlo začít vyučovat pouze v jediné budově.²⁸⁷ Na podzim roku 1931 byly provedeny poslední stavební úpravy na budově, aby mohla dobře sloužit potřebám odborných škol. Byly odstraněny pozůstatky po průmyslové škole a bývalé dílny přeměněny na kuchyně, prádelny a komory. Byla sem zavedena pitná voda, plyn a elektrické vedení. Školní kuchyně byly celkem dvě a byly na svojí dobu poměrně moderně zařízeny. Jejich prostor byl rozdělen do čtyř kójí o 20m² s vlastní výbavou a nádobím. Sporáky byly

²⁸⁵ *Jedenáctá výroční zpráva dívčích odborných škol v Hradci Králové za školní rok 1923 – 24.* V Hradci Králové: Vytiskl Jaroslav Oma, 1924, s. 30 – 31.

²⁸⁶ SOKA Hradec Králové, Městské odborné školy pro ženská povolání Hradec Králové, inv. č. 1, kniha č. 1, Školní kronika 1913 – 1935, s. 35, 42, 52.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 35, 43, 102.

kombinované na uhlí a plyn. Ke kuchyni byla ještě připojena jídelna, spíž a přípravná pro učitelku vaření. Kromě kuchyně byla nově postavena i tělocvična, která byla vybudována z bývalé kovárny, pracovna pro výtvarné práce a temná komora pro vyvolávání fotografií zdejšího fotografického kroužku.²⁸⁸

Škola se kromě výuky v hodinách snažila na dívky výchovně působit i skrze další aktivity, které pro ně pravidelně pořádala. Jednalo se především o poučné přednášky na různá témata z domova i ze světa. Přednášelo se například o stavitelství, české krajině, ale také o Japonsku, Skandinávii, nebo o Středozeří. Každé povídání bylo doplněno o promítání diapozitivů, kterých vlastnila škola několik tisíc. Dále dívky společně navštěvovaly promítání v biografu, což mělo nejen charakter poučný, ale i zábavný a umožňovalo jim odreagovat se od běžné výuky ve škole. Každoroční součástí školního roku byly i pravidelné výlety nejen po Česku, ale i do zahraničí. Tak se dívkám podařilo se školou navštívit například Německo, Francii, Holandsko, Belgie nebo Anglii. K další mimoškolní činnosti dívek patřilo od školního roku 1927/1928 vydávání vlastního školního časopisu s názvem *Náš svět*. Byl vydáván jednou měsíčně. Dívky si ho samy řídily a obstarávaly do něj příspěvky. Časopis si brzy získal oblibu nejen mezi studentkami, ale i mezi učiteli a širší veřejností.²⁸⁹

Jelikož se muselo platit školné a další příspěvky na různé aktivity, které se během školního roku konaly, nemohla si každá rodina dovolit poslat dívku na tuto školu. Na začátku školné činilo 100 korun ročně, o dvacet let později se zvýšilo téměř o tři sta korun. Školné nebylo odpuštěno téměř žádné studentce, část školného byla odpuštěna pouze jedné čtvrtině, zbylé dívky musely platit plné školné.²⁹⁰ Samozřejmě na škole fungovaly různé podpůrné fondy, například fond Bohuslavy Pflugrové nebo fond Dorostu Československého Červeného kříže. Na potřeby žákyň přispíval také zemský správní výbor nebo Studentský domov, který nabízel dívkám levné obědy. I přes tyto podpory však studium bylo spíše pro dívky z vyšších středních vrstev.²⁹¹

Odborné školy doplňovaly dívčí hradecké školství praktickým směrem. Díky nim se mohly dívky, které nechtěly pokračovat ve studiu, věnovat různým povoláním na poli administrativně-hospodářském. Po absolvování školy měly mnoho možností jak se uplatnit, například jako vychovatelky, opatrovatelky, ale také úřednice či živnostenské inspektorky.

²⁸⁸ *Devatenáctá výroční zpráva dívčích odborných škol v Hradci Králové za školní rok 1931 – 32*. V Hradci Králové: Vytiskl Jaroslav Oma, 1932, s. 3 – 6.

²⁸⁹ SOKA Hradec Králové, Městské odborné školy pro ženská povolání Hradec Králové, inv. č. 1, kniha č. 1, Školní kronika 1913 – 1935, s. 77, 71, 79.

²⁹⁰ KORITENSKÁ, *Cesta*, s. 28.

²⁹¹ SOKA Hradec Králové, Městské odborné školy pro ženská povolání Hradec Králové, inv. č. 1, kniha č. 1, Školní kronika 1913 – 1935, s. 117, 125.

Kromě toho se v odborných školách mohly naučit řadu praktických dovedností, které po studiu uplatnily ve své domácnosti. Škola byla navíc přínosem i díky svým praktickým kurzům, ve kterých si mohly své znalosti rozšiřovat i dospělé ženy. Není tedy divu, že o studium bylo po celou dobu existence škol velký zájem nejen ze strany hradeckých dívek, ale i z jiných částí republiky.

8. Sociální původ dívek a jeho vliv na školní prospěch

Obecná škola byla povinná pro všechny dívky z různých sociálních skupin obyvatelstva. Navštěvovaly ji jak dívky z rodin chudých, tak z rodin bohatých. Cílem této kapitoly by mělo být nastínění toho, jaký vliv mělo prostředí, ze kterého dívka pocházela, na její školní prospěch.

Obecně lze předpokládat, že dívky z rodin lépe situovaných a vzdělanějších obyvatel města budou mít průměrně lepší známky. Je to dáno jednak tím, že tyto dívky měly díky svému původu lepší zázemí pro studium. Oproti dívkám z chudších rodin měly více volného času, který mohly věnovat učení. Mimo to dívku ovlivňovala sama rodina, v níž byla většinou více zakořeněna tradice vzdělanosti, než u některých rodin ze slabších sociálních vrstev. A dalším důležitým bodem byly také finance, díky kterým rodiče mohly pořídit všechny potřebné školní pomůcky, či dívkám zařídit doučování, pokud se jim ve škole přeci jen nedařilo a po absolvování obecné školy je poslat na další studia.

Na druhé straně dívky z chudších rodin nemusely mít vždy v okruhu svých blízkých podporu v oblasti vzdělávání. Musely pomáhat v domácnosti, popřípadě se starat o hospodářství či hlídat mladší sourozence. Kromě toho se očekávalo, že jakmile dokončí povinnou školní docházku, půjdou do služby, aby ulehčily finanční situaci své rodiny. Bylo tedy o dost těžší, aby děvčata z chudších poměrů mohla věnovat škole dostatek času a měla dobré známky. I přesto se však mezi oběma skupinami najde několik výjimek jak na jedné, tak na druhé straně, které do obecně předpokládaného stavu nezapadají.

Pro svůj výzkum jsem zvolila metodu sondy, přičemž jsem vybrala čtyři školní roky po deseti letech, na kterých chci porovnat, jak a zda vůbec se měnily vyučovací předměty, sociální složení dívek a prospěch podle povolání otce, popřípadě matky. Pro svůj výzkum jsem zvolila pět základních kategorií, do kterých jsem dívky zařadila, podle jejich sociálního původu. Konkrétně se jedná o kategorie dělnické prostředí, řemeslo, obchod, rodina s vyšším vzděláním a kategorie ostatní, do které jsem zařadila vdovy, sirotky a ty co pracovali v nějakém služném poměru či nešli zařadit do předchozích čtyř kategorií. Jako první školní rok pro svůj výzkum jsem vybrala rok 1898/99 z toho důvodu, jelikož se v archivu nedochovaly dřívější výkazy žákyň o studiu, tudíž nebylo možno získat informace o prospěchu a povolání otců žákyň z dřívějších let.

Pro další ukázkou toho, jaký vliv mělo okolí dívek na jejich prospěch ve škole, přidávám ještě tabulky průměrných známek dívek hradeckého gymnázia, které jsou uvedeny

v příloze této práce, přičemž budu srovnávat, jaké známky měly dívky z různých vrstev společnosti. V této kapitole budu také porovnávat to, jak se lišil poměr zastoupení dívek podle sociálního prostředí na obecné škole, na kterou chodila děvčata ze všech sociálních skupin a na gymnázium, které bylo spíše výběrovou školou, a ne každá rodina si mohla dovolit poslat svojí dceru na studia. Pro výzkum jsem použila hlavní katalogy gymnázia uložené ve státním okresním archivu Hradce Králové. Některé ročníky se bohužel nedochovaly, proto jsou v práci vynechané. Jelikož městské dívčí lyceum, ze kterého se poté stalo dívčí gymnázium, vzniklo až v roce 1907, budu porovnávat pouze roky 1908/09, 1918/19, 1928/29.

8.1 První třídy

Obecnou školu v Hradci Králové navštěvovaly především dívky z města a blízkého okolí. Do první třídy nastupovaly dívky většinou v šesti letech. Ale stejně jako v dnešní době, začaly některé chodit do školy o něco déle, v sedmi nebo dokonce osmi letech. Mohlo to být způsobeno například tím, že se rodina do Hradce přistěhovala, dívka začala chodit do školy někam jinam a po přestěhování začala znovu navštěvovat první třídu. Nebo třeba tím, že se narodila na konci roku a měla roční odklad nebo prostě ještě nebyly na školu připraveny.

Vyučovalo se osmi základním předmětům, které se až do 20. let 20. století příliš neměnily. V první řadě to bylo náboženství, dále to byl český jazyk, který se dělil na čtení a sloh. Mezi další předměty patřilo psaní, počty a nauka o tvarech měřických²⁹², kreslení, zpěv a tělocvik. Ve školním roce 1918/19 se počet předmětů snížil na šest, což bylo dáno doznívajícími důsledky první světové války, kdy se musel počet hodin snížit kvůli nedostatku prostorů, jelikož školní budova byla zabrána pro válečné účely. Ze stejných důvodů se nevyučovalo ani tělocvik a kreslení. Po vzniku Československé republiky, tedy konkrétně ve sledovaném roce 1928/29, se již vyučovací předměty trochu změnilly. Čtení, psaní, počty, zpěv, tělocvik a náboženství zůstaly zachovány. K nim pak přibýly ještě ruční práce výchovné, prvouka a občanská nauka.

Počet žákyň ve třídě se pohyboval vysoko nad 50 dívkami, což je pro dnešní dobu nepředstavitelné číslo. Ve školním roce 1898/99 jich bylo kolem 70. Přesné počty dívek se v průběhu školního roku měnily, což bylo dáno tím, že některé dívky ze školy vystoupily, onemocněly nebo dokonce zemřely, a jiné na školu nastoupily. V dalším sledovaném roce, tedy 1908/09, se již počet žákyň pohyboval kolem 80. Ve školním roce 1918/19 musela být

²⁹² = geometrie

dokonce při všech třídách zřízena pobočka, protože se počet dívek vyšplhal téměř ke stovce. Počty dívek ve třídě se relativně snížily po otevření nových obecných a měšťanských škol v roce 1927, takže první třídu navštěvovalo v roce 1928/29 uvozovkách pouze něco přes čtyřicet dívek.

Jak již bylo řečeno výše, navštěvovaly školu dívky z různých sociálních vrstev. Z dochovaných materiálů, konkrétně z třídních katalogů, se můžeme dozvědět, jaké povolání vykonávali rodiče dívek, většinou otcové, pouze v případě kdy otec zemřel, bylo uvedeno povolání nebo stav matky. Jaký byl poměr dívek ve třídě podle sociálního původu je vidět v následující tabulce.

Tabulka č. 6: Počet dívek v prvních třídách obecné školy podle sociálního původu

První třídy	1898/99	1908/09	1918/19		1928/29
			A	B	
Dělnické prostředí	4	12	6	10	9
Řemeslo	32	28	20	18	18
Obchod	5	7	3	3	1
Vyšší vzdělání	9	16	7	4	5
Ostatní	14	12	11	8	11

Z tabulky lze vyčíst, že největší zastoupení ve třídě měly dívky z rodin řemeslníků, tedy z chudších či nižších středních vrstev. Je to dáno i tím, že tato část populace byla ve společnosti po celé sledované období zastoupena jistě nejvíce. Méně dívek bylo z dělnických rodin, protože se průmysl v Hradci Králové začal více rozvíjet až po zbourání hradeb na konci 19. století, a tak ve městě po celé sledované období moc továren nebylo. Dívek z tzv. lepších rodin bylo ve třídě zastoupeno také méně, ale to bylo dáno celkovým složením obyvatel, kdy tato část společnosti vždy tvořila menšinu. Nejnižší zastoupení pak měly dívky z rodin obchodníků. Na druhou stranu nutno ovšem podotknout, že tyto dívky dosahovaly většinou velmi dobrého prospěchu, jak bude ještě ukázáno níže.

Dívky dostávaly vysvědčení o prospěchu čtyřikrát do roka, na konci každého čtvrtletí. Většinou to bylo na konci listopadu, v polovině února, na konci května a samozřejmě na závěr školního roku. Poslední vysvědčení také rozhodovalo o postupu dívky do dalšího ročníku, popřípadě o ukončení školní docházky v posledním ročníku. Dívky byly hodnoceny

známkami 1 – 5, tak jak to známe z dnešní doby. V třídních katalogích pak bylo zaznamenáno, zda je dívka způsobilá postoupit do dalšího ročníku. Pokud některá z dívek dostala na vysvědčení na konci školního roku z některého předmětu nedostatečnou, musela se podrobit o prázdninách opravné zkoušce. Když si při ní známku opravila, mohla pokračovat do dalšího ročníku, jinak musela třídu opakovat.

V následující tabulce jsou porovnány celkové průměry dívek prvních tříd za každý sledovaný rok podle jejich sociálního původu. Všechny průměry za každé čtvrtletí jsou pak uvedeny v příloze této práce.

Tabulka č. 7: Průměrné známky dívek prvních tříd obecné školy podle sociálního původu

Školní rok	1898/1899	1908/1909	1918/1919		1928/1929
Povolání otce(matky)			A	B	
Dělnické prostředí	1,95	2,3	1,8	1,8	1,5
Řemeslo	1,77	1,64	1,8	1,9	1,4
Obchodníci	1,48	1,6	1,1	2	1,3
Vyšší vzdělání	1,2	1,2	1,4	1,4	1,1
Pracující ve službě	1,88	-	1,6	1,1	-
Vdovy a sirotci	1,84	1,88	1,9	2,4	1,4

Jak se dalo předpokládat, celkově nejlepší známky měly dívky z rodin vzdělanějších měšťanů a lépe situovaných rodin, naopak hůře se učily dcery dělníků a řemeslníků. Bylo to dáno především vlivem sociálního prostředí, ve kterém se dívka pohybovala, jak je již zmíněno na začátku této kapitoly. Přesto nelze jednoznačně tvrdit, že když dívka pocházela z chudé rodiny, musela mít špatné známky. Při vypracovávání těchto statistik se objevilo mnoho případů, kdy například dcera povozníka, dělnice nebo pekaře měla lepší známky než dcera profesora. Takových případů bylo ale menší procento, takže nemohly příliš ovlivnit celkové výsledky, které ukazují, že sociální prostředí, ve kterém dívka vyrůstala, mělo vliv na její prospěch ve škole.

8.2 Druhé třídy

Do druhé třídy nastupovaly dívky po úspěšném ukončení třídy první, poté, co na konci školního roku dostaly vysvědčení, že jsou způsobilé postoupit do dalšího ročníku. Některé dívky musely dělat o prázdninách opravné zkoušky a ty, které neprošly, opakovaly první třídu. Z tohoto důvodu a také proto, že některé dívky ze školy odešly nebo onemocněly, klesl počet dívek v každé třídě přibližně o deset žaček. I přesto však počet dětí ve třídě převyšoval dnešní představy. V roce 1898/99 jich bylo 60, v roce 1908/09 se jejich počet pohyboval kolem 70, ve školním roce 1918/19 byla i pro druhou třídu zřízena pobočka, protože dívek v každé třídě bylo přes 40, a také v roce 1928/29 i přes otevření nových školních budov, musela být zřízena při druhé třídě pobočka, jelikož dívek se do druhé třídy přihlásilo téměř 80.

Počet vyučovacích předmětů se zvýšil o jeden, tudíž jich bylo celkem devět. Nadále se vyučovalo náboženství a český jazyk, který se rozděloval na čtení, mluvnici a pravopis. Další předměty byly psaní, počty a nauka o tvarech měřických, kreslení zpěv a tělocvik. Ani ve druhých třídách se vyučovací předměty v průběhu let příliš neměnily, pouze ve školním roce 1918/19 se nevyučoval tělocvik pro nedostatek prostorů. Až po vzniku republiky se organizace výuky změnila a změnily se také vyučovací předměty. Vyučovalo se občanské nauce, prvouce, čtení, mluvnici, počtům, kreslení, psaní, zpěvu, ručním pracím výchovným, ručním pracím ženským a nauce o domácím hospodářství, tělocviku a samozřejmě náboženství. Novinkou ovšem bylo, že některé dívky, které měly uvedeno ve svých školních záznamech, že jsou bez vyznání, již nemusely hodiny náboženství navštěvovat.

Sociální rozvrstvení dívek bylo stejně pestré jako v případě prvních tříd. Obecnou školu navštěvovaly dívky ze všech sociálních vrstev. Přesné počty jsou uvedeny v následující tabulce.

Tabulka č. 8: Počet dívek v druhých třídách obecné školy podle sociálního původu

Druhé třídy	1898/99	1908/09	1918/19		1928/29	
			A	B	A	B
Dělnické prostředí	2	4	5	6	13	4
Řemeslo	28	24	12	21	7	5
Obchod	6	6	5	2	0	5

Vyšší vzdělání	6	17	7	4	6	8
Ostatní	11	13	8	8	11	17

Jak je vidět, nejvíce byla ve třídě zastoupena děvčata z rodin řemeslníků, nebo rodičů, pracujících manuálně. Je zajímavé sledovat, jak se postupem času snižoval počet dívek z rodin obchodníků. V roce 1928/29, kdy druhou třídu navštěvovalo dohromady téměř 80 dívek, bylo obchodnické povolání zastoupeno pouze pětkrát. Na druhou stranu stoupl v roce 1928/29 počet dívek v kategorii ostatní, což lze vidět u všech ročníků. Je to dáno především tím, že se zvýšil počet otců, kteří byli zaměstnáni v armádě, což byl pozůstatek první světové války.

Jaký prospěch měly dívky ve škole v souvislosti s jejich sociálním původem lze vidět v následující tabulce.

Tabulka č. 9: Průměrné známky dívek druhých tříd obecné školy podle sociálního původu

Školní rok	1898/99	1908/09	1918/19		1928/29	
Povolání otce(matky)			A	B	A	B
Dělnické prostředí	2,15	1,9	2,5	2,5	2,6	2,1
Řemeslo	1,8	1,74	2	1,9	1,8	1,8
Obchodníci	1,3	1,4	1,3	1,1	-	1,7
Vyšší vzdělání	1,25	1,27	1,6	1,6	1,1	1,2
Pracující ve službě	1,7	1,65	2,1	2,4	1,9	1,4
Vdovy a sirotci	2,1	1,94	2,1	1,5	-	1,4

Nejhorší známky měly opět dívky z dělnického prostředí. Dívky z rodin rodičů pracujících ve služebném poměru nebo bez otce měly známky o něco lepší a nejlépe na tom byly opět dívky z rodin vzdělaných rodičů a z rodin obchodníků.

8.3 Třetí třídy

Stejně jako v případě druhých tříd, mohly postoupit do třetího ročníku teprve ty žákyně, které zdárně ukončily třídu předcházející a dostaly vysvědčení o způsobilosti k postupu do třetího ročníku. Celkově jejich počet nebyl tak veliký jako v případě tříd druhých. Ve školním roce 1898/99 se jich k zápisu dostavilo 62. V roce 1908/09 jich bylo 68 a ročník dokončilo 65. V roce 1918/19 byla opět zřízena při třetí třídě pobočka a žákyň bylo v tomto roce dohromady na začátku školního roku 93, na konci roku pak 99, jelikož více dívek na školu v průběhu školního roku přistoupilo, než z ní odešlo. A ve školním roce 1928/29 začalo do třetí třídy chodit 44 děvčat, přičemž čtyři ve školním roce přistoupily a dvě vystoupily.

Počet vyučovacích předmětů se oproti prvním dvěma třídám, navýšil o dalších pět. Vyučovalo se samozřejmě náboženství, v jazyce českém čtení, mluvnici, pravopisu a slohu. Dále psaní, počty a nauka o tvarech měřických, přírodopis a přírodopyt, zeměpis a dějepis, kreslení, zpěv, ženské ruční práce, tělocvik a německý jazyk. Ve školním roce 1918/19 vyučovalo navíc vlastivědě, která nahradila dějepis a zeměpis a z rozvrhu také vypadl přírodopis a tělocvik. A ve školním roce 1928/29 přibyla ještě občanská nauka, učení o domovině a ruční práce ženské s naukou o domácím hospodářství. Zároveň opět platilo, že dívky z rodin bez náboženského vyznání, nemusí navštěvovat hodiny náboženství.

Složení dívek ve třetích třídách podle sociálního původu lze vidět v následující tabulce.

Tabulka č. 10: Počet dívek ve třetích třídách obecné školy podle sociálního původu

Třetí třídy	1898/99	1908/09	1918/19		1928/29
			A	B	
Dělnické prostředí	7	2	5	11	5
Řemeslo	12	29	13	16	10
Obchod	3	4	1	4	4
Vyšší vzdělání	11	9	13	7	9
Ostatní	12	15	14	10	13

Také v případě třetích tříd byly nejvíce ve třídě zastoupeny dívky z rodin řemeslníků. Zároveň se oproti nižším třídám zvýšil i počet dívek, které měly otce s vyšším vzděláním a pocházely tedy z vyšších středních či vyšších vrstev společnosti. Naopak nejméně zastoupeny byly opět rodiny obchodníků.

Jak se vyvíjel prospěch dívek třetích tříd obecné školy ve sledovaném období po deseti letech lze vidět v následující tabulce.

Tabulka č. 11: Průměrné známky dívek třetích tříd obecné školy podle sociálního původu

Školní rok	1898/99	1908/09	1918/19		1928/29
Povolání otce(matky)			A	B	
Dělnické prostředí	1,9	2,3	2,1	2,2	2,3
Řemeslo	1,9	2,2	2,3	2,2	2,2
Obchodníci	1,5	1,5	1,5	1,9	1,9
Vyšší vzdělání	1,4	1,6	1,4	1,8	1,8
Pracující ve službě	1,8	1,6	-	-	1,9
Vdovy a sirotci	1,9	2,3	1,4	2,3	2,5

V případě třetích tříd se známky dívek z dělnického prostředí a známky dívek z rodin řemeslníků velmi podobají. Obě tyto skupiny měly nejhorší známkové hodnocení. Protože okolní prostředí mělo vliv na výchovu a prospěch dívek, dal se tento jev předpokládat. Zároveň se dá sledovat, že obecně se průměrné známky dívek ze všech sociálních skupin v průběhu sledovaných let spíše horšily. V roce 1918/19 to bylo dáno ztíženými podmínkami, ve kterých musela výuka během první světové války probíhat. V roce 1928/29 byly zase vyučovány jiné předměty než v roce 1898/99, což se také mohlo projevit na celkovém průměru známek, jelikož některé předměty se vyučovat přestaly a místo nich přibýly nové.

8.4 Čtvrté třídy

Po úspěšném ukončení předchozí třídy, mohly dívky postoupit do třídy čtvrté. Dívkám bylo většinou devět let, tak jako v dnešní době. Některé žákyně byly starší, což bylo dáno tím, že například musely některou z předchozích tříd opakovat a to nebylo nic neobvyklého, zejména u dívek z chudších poměrů, které nemohly věnovat učivu tolik času a síle. Počet dívek ve čtvrtých třídách se na počátku sledovaného období o něco snížil. Ve školním roce 1898/99 jich bylo v září zapsáno celkem 55 a v roce 1908/09 65. V roce 1918/19 se jejich počet celkem vyrovnal s předcházejícími třídami a opět jich bylo v obou pobočkách přes 90. Naopak poměrný nárůst dívek lze zaznamenat v roce 1928/29, kdy jich nastoupilo do čtvrté třídy téměř 60.

Ve čtvrtých třídách se vyučovalo stejným předmětům jako v případě tříd třetích, bylo jich tedy také čtrnáct a to konkrétně náboženství, čtení, mluvnice, pravopis, sloh, psaní, počty a nauka o tvarech měřických, přírodopis a přírodopyt, zeměpis a dějepis, kreslení, zpěv, ženské ruční práce, tělocvik a německý jazyk. V roce 1918/19 se opět nevyučoval tělocvik a místo dějepisu a zeměpisu měly dívky vlastivědu. V roce 1928/29 pak přibyla občanská nauka, učení o domovině a ruční práce ženské s naukou o domácím hospodářství. Dívky z rodin bez náboženského vyznání nemusely chodit na hodiny náboženství.

V následující tabulce je zobrazen podíl dívek ve třídě podle sociálního původu.

Tabulka č. 12: Počet dívek ve čtvrtých třídách obecné školy podle sociálního původu

Čtvrté třídy	1898/99	1908/09	1918/19		1928/29
			A	B	
Dělnické prostředí	6	5	2	8	5
Řemeslo	26	26	12	19	8
Obchod	4	2	3	4	4
Vyšší vzdělání	7	9	15	7	17
Ostatní	7	15	7	11	13

Ani v případě čtvrtých tříd se složení dívek ve třídě příliš nezměnilo. Nejvíce jich pocházelo z řemeslnického prostředí. Naopak nejméně jsou zastoupeny děvčata z rodin

dělníků a obchodníků. Poměrně velký nárůst se dá zaznamenat v roce 1928/29 u dívek z rodin vzdělaných rodičů, kteří zastávají nějaké významnější povolání, jako byl například učitel, lékař, advokát, či inženýr. Také v kategorii ostatní je zastoupeno nejvíce dívek za sledované období. Opět je to však dáno tím, že jsou do ní zařazeni otcové, kteří zastávali některé posty v armádě.

Prospěch dívek ve čtvrtých třídách se vyvíjel následovně.

Tabulka č. 13: Průměrné známky dívek čtvrtých tříd obecné školy podle sociálního původu

Školní rok	1898/99	1908/09	1918/19		1928/29
Povolání otce(matky)			A	B	
Dělnické prostředí	2,8	2,1	2,7	2,6	2,5
Řemeslo	1,8	2,1	1,8	2	1,9
Obchodníci	2,3	2,6	1,6	1,5	2,6
Vyšší vzdělání	1,2	1,5	1,5	1,7	1,6
Pracující ve službě	2,2	2	1,3	-	2,4
Vdovy a sirotci	1,8	2,1	1,9	1,8	1,6

Také v případě čtvrtých tříd patřily mezi nejlepší žákyně dívky z rodin vzdělanějších měšťanů. Dívky z rodin obchodníků mají oproti tomu horší známky, než v předchozích třídách. Nepřekvapí, že opět nejhůře na tom byly dívky z dělnického prostředí, které si po celé sledované období udržovaly průměr známek kolem 2,5.

8.5 Páté třídy

Pátá třída byla posledním ročníkem obecné školy. Po obdržení vysvědčení na konci školního roku mohly dívky pokračovat na některé další školy, které se jim v Hradci Králové nabízely. Aby však mohly dívky pokračovat ve studiích, čekala je nejprve pátá třída.

V páté třídě se dívky učily stejným předmětům jako ve třídě čtvrté, tedy náboženství, čtení, mluvnici, pravopisu, slohu, psaní, počtům a nauce o tvarech měřických, přírodopisu a přírodopytu, zeměpisu a dějepisu, kreslení, zpěvu, ženským ručním pracím, tělocviku a jazyku německému. V roce 1918/19 se opět nevyučovalo tělocviku a naopak přibyla vlastivěda a v roce 1928/29 občanská nauka, učení o domovině a ruční práce ženské s naukou o domácím hospodářství.

Počty dívek ve třídě se i v případě pátých tříd pohyboval kolem stejných čísel jako v případě předcházejících ročníků. V roce 1898/99 nastoupilo do páté třídy 61 děvčat. Během roku jich několik přistoupilo, takže jejich počet na konci školního roku byl 64. V roce 1908/09 se počet dívek navštěvujících pátou třídu prudce navýšil, takže musela být otevřena pobočka, jelikož se v září dostavilo k zápisu celkem 81 děvčat. V roce 1918/19 byly již tradičně otevřeny dvě třídy a celkem v nich bylo 98 dívek. V roce 1928/29 pak počet opět klesl a ve třídě bylo v uvozovkách pouze 60 žákyň. Po všechny sledované roky byly zastoupeny ve třídách opět dívky ze všech vrstev společnosti. Přesná čísla jsou uvedena v následující tabulce.

Tabulka č. 14: Počet dívek v pátých třídách obecné školy podle sociálního původu

Páté třídy	1898/99	1908/09		1918/19		1928/29
		A	B	A	B	
Dělnické prostředí	4	0	3	6	4	7
Řemeslo	40	13	15	17	17	14
Obchod	4	1	3	3	1	7
Vyšší vzdělání	5	7	4	7	7	19
ostatní	6	11	3	11	7	13

Nepřekvapí, že i v případě pátých tříd byly nejvíce ve třídě zastoupeny dívky z chudších řemeslnických poměrů. Spíše je zajímavý opětovný nárůst dívek z lépe situovaných rodin vzdělanějších měšťanů v roce 1928/29. Zřejmě se to dá přisoudit celkově změnám ve společnosti, které se po vzniku Československé republiky udály. Dá se říci, že kromě prvních tříd docházelo ve všech ostatních třídách v tomto roce ke snižování počtu lidí, žijících se řemeslem a naopak se začal zvyšovat počet lidí s vyšším vzděláním.

Tabulka č. 15: Průměrné známky dívek pátých tříd obecné školy podle sociálního původu

Školní rok	1898/99	1908/09		1918/19		1928/29
Povolání otce(matky)		A	B	A	B	
Dělnické prostředí	2,1	-	2,2	1,5	1,8	2,2
Řemeslo	2	2,3	2,4	1,8	2,2	2
Obchodníci	1,2	1,6	1,9	1,8	2,8	1,7
Vyšší vzdělání	1,7	2,5		1,9	2	1,7
Pracující ve službě	1,4	1,8	1,4	2,1	2,8	-
Vdovy a sirotci	1,2	1,7	2,5	1,5	2,7	2,9

Vývoj známek ve sledovaném období je v případě pátých tříd stejný jako v případě tříd nižších. Lepší známky měly většinou dívky z rodin obchodníků a rodičů s vyšším vzděláním. Naopak hůře na tom byly dívky z rodin řemeslníků, dělníků a z rodin neúplných, což mělo samozřejmě vliv na jejich studium. Přesto nelze jednoznačně tvrdit, že například všechny dívky z rodin řemeslníků mají špatné známky. Najdou se mezi nimi výjimky, které ovšem celkový průměr moc nezmění. Stejně je tomu tak v případě dívek z lepších rodin, které sice mají obecně známky lepší, ale i mezi nimi se najdou některé s horším průměrem, což se však v celkovém výpočtu ztratí.

8.6 Sociální původ dívek na dívčím gymnáziu a jeho vliv na školní prospěch

Abych ukázala, jaký vliv mohlo mít prostředí, ze kterého dívka pocházela, na její školní prospěch, uvádím pro porovnání také průměrné známky dívek z hradeckého dívčího gymnázia. Dívčí gymnázium bylo oproti obecné dívčí škole výběrovou školou a navštěvovaly ho pouze ty dívky, jejichž rodiče si mohly dovolit zaplatit školné, a které zvládly složit přijímací zkoušky. Kromě toho bylo dívčí gymnázium střední školou a dívky zde byly již starší, než na škole obecné.

Tabulka č. 16: Počet dívek v I. třídách gymnázia podle sociálního původu

I. třídy	1908/09	1918/19		1928/29
		A	B	
Dělnické prostředí	-	2	2	3
Řemeslo	6	13	17	3
Obchod	5	4	3	5
Vyšší zdělání	17	11	14	10
ostatní	2	7	12	2

Jak je vidět měly oproti obecné škole celkově větší zastoupení na gymnáziu dívky z lépe situovaných rodin, kde otcové dosáhli vyššího vzdělání a zastávali nějakou důležitou funkci ve městě, jako byl například soudce, lékař, profesor, učitel, či úředník. Je zajímavé, že v roce 1918/19 bylo ale naopak více dívek z rodin řemeslníků. Nejmenší zastoupení pak měly dívky z rodin obchodníků a z dělnického prostředí.

Tabulka č. 17: Průměrné známky dívek I. tříd gymnázia podle sociálního původu

Školní rok	1908/09	18/918/19		1928/29
		A	B	
Povolání otce(matky)				
Dělnické prostředí	-	2,6	1,1	2
Řemeslo	2,3	2,2	2,4	2,2
Obchodníci	1,8	1,8	1,2	1,9
Vyšší vzdělání	1,2	1,7	2	1,7
Pracující ve službě	-	-	-	-
Vdovy a sirotci	-	-	1,7	-

Jak se dalo očekávat, nejlepší známky měly dívky z rodin s vyšším vzděláním, i když v roce 1918/19 měly horší průměr, než například děvčata z rodin obchodníků. Na kolísavost známek měly vliv události, které se v té či oné době v zemi a ve městě odehrávaly a samozřejmě rozdílné počty dívek ve třídách z různých sociálních skupin.

Tabulka č. 18: Počet dívek v II. třídách gymnázia podle sociálního původu

II. třídy	1908/09	-	1928/29
Dělnické prostředí	-		8
Řemeslo	7		3
Obchod	5		5
Vyšší vzdělání	14		5
ostatní	6		2

V případě druhých tříd je vynechán ročník 1918/19, jelikož se potřebné materiály v archivu nedochovaly. V roce 1908/09 bylo zastoupení dívek ve třídě gymnázia podle očekávání. Nejvíce jich bylo z rodin vzdělanců, naopak vůbec nebyly přítomny dívky z rodin dělníků. Na druhé straně však v roce 1928/29 byly počty dívek ve třídě z různých sociálních skupin poměrně vyrovnané.

Tabulka č. 19: Průměrné známky dívek II. tříd gymnázia podle sociálního původu

Školní rok	1908/09	-	1928/29
Povolání otce(matky)			
Dělnické prostředí	-		2,2
Řemeslo	1,7		2,1
Obchodníci	2		2,6
Vyšší vzdělání	1,5		2,4
Pracující ve službě	-		-
Vdovy a sirotci	1,3		-

V prvním sledovaném roce byly známky dívek rozdílné. Podle očekávání, lépe na tom byla děvčata z lepších rodin, ale také dobré známky měly dívky z neúplných rodin. I zde mělo ovšem na známky vliv to, zda dívku poslala dál na studia vdova dělnice nebo vdova po úředníkovi. V každé rodině byla tradice vzdělanosti zakořeněna různou měrou a i v případě, kdy otec zemřel, stále mohl zbytek rodiny mít na prospěch dívek vliv. Naproti tomu známky v roce 1928/29 byly u všech dívek poměrně vyrovnané.

Tabulka č. 20: Počet dívek ve III. třídách gymnázia podle sociálního původu

III. třídy	-	1918/19	1928/29
------------	---	---------	---------

		A	B	
Dělnické prostředí		2	1	1
Řemeslo		6	5	8
Obchod		9	3	2
Vyšší vzdělání		18	19	11
Ostatní		5	11	6

Rok 1908/09 se opět v materiálech archivu nedochoval. U dalších ročníků měla ve třídě převahu děvčata z rodin vzdělanějších měšťanů, což se u výběrové školy dalo předpokládat.

Tabulka č. 21: Průměrné známky dívek III. tříd gymnázia podle sociálního původu

Školní rok	-	1918/19		1928/29
Povolání otce(matky)		A	B	
Dělnické prostředí		1,8	1,3	2,1
Řemeslo		1,9	1,8	2,6
Obchodníci		1,5	1,7	2,7
Vyšší vzdělání		1,6	1,6	1,9
Pracující ve službě		-	-	-
Vdovy a sirotci		-	1,7	-

V případě třetích tříd gymnázia jsou známky poměrně vyrovnané. O něco lépe na tom byly samozřejmě dívky z rodin vzdělanějších měšťanů. Jak je vidět vůbec nebyla zastoupena kategorie rodičů, pracujících v nějakém služném poměru, což je výsledek toho, že gymnázium opravdu byla výběrová škola, na které se jednak muselo platit školné a také skládat přijímací zkoušky, při čemž se očekávalo, že dívka bude mít dobrý prospěch již na obecné škole.

Tabulka č. 22: Počet dívek ve IV. třídách gymnázia podle sociálního původu

IV. třídy	1908/09	-	1928/29
-----------	---------	---	---------

Dělnické prostředí	-		-
Řemeslo	10		11
Obchod	3		3
Vyšší vzdělání	24		14
Ostatní	4		8

V případě čtvrtých tříd gymnázia se pro změnu nedochovaly záznamy o prospěchu ze školního roku 1918/19, tudíž se nedalo zjistit ani povolání rodičů. U ostatních dvou ročníků opět nepřekvapí, že nejvíce bylo ve třídě děvčat z lepších a vzdělanějších rodin, naopak úplně v tomto případě chybí dívky z rodin dělníků, což bylo dáno tím, jak už bylo několikrát zmíněno, že ne každá dívka mohla studovat na gymnáziu a nejlepší předpoklady pro to měly dívky z rodin s větší tradicí vzdělanosti.

Tabulka č. 23: Průměrné známky dívek IV. tříd gymnázia podle sociálního původu

Školní rok	1908/09	-	1928/29
Povolání otce(matky)			
Dělnické prostředí	-		-
Řemeslo	1,8		2,5
Obchodníci	1,9		2,6
Vyšší vzdělání	1,6		2
Pracující ve službě	-		-
Vdovy a sirotci	-		-

Průměrné známky ve čtvrtých třídách měly dívky z rodin řemeslníků a obchodníků podobné, o něco lépe na tom byly dívky z rodin vzdělanců. Celkově se v roce 1928/29 známky zhoršily ve všech sociálních skupinách.

Tabulka č. 24: Počet dívek v V. třídách gymnázia podle sociálního původu

V. třídy	1908/09		1918/19		1928/29
	A	B	L	G	
Dělnické prostředí	3	-	1	1	2
Řemeslo	5	2	8	3	-

Obchod	3	3	5	1	-
Vyšší vzdělání	8	11	4	10	8
Ostatní	3	4	8	5	2

Ani páté třídy gymnázia nejsou výjimkou. Opět nejvíce jsou zastoupeny dívky ze vzdělanějších rodin, oproti rodinám ze sociálně slabšího prostředí.

Tabulka č. 25: Průměrné známky dívek V. tříd gymnázia podle sociálního původu

Školní rok	1908/09		1918/19		1928/29
Povolání otce(matky)	A	B	L	G	
Dělnické prostředí	1,8	-	2	1,4	1,4
Řemeslo	1,6	1,5	1,4	1,7	-
Obchodníci	1,7	1,8	1,7	1,6	-
Vyšší vzdělání	1,3	1,6	1,5	1,4	2
Pracující ve službě	-	-	-	-	-
Vdovy a sirotci	1,4	1,7	-	1,5	-

V případě pátých tříd gymnázia opět není zastoupena kategorie rodičů pracujících ve služném poměru, což bylo dáno důvody popsány již výše. Celkově se dá říci, že známky jsou ve všech sociálních skupinách poměrně vyrovnané, někdy mají lepší známky dívky vzdělanců, v jiném roce zase dcery řemeslníků. V roce 1928/29 byly ve třídě zastoupeny pouze dívky ze dvou sledovaných kategorií a dokonce dívky z dělnického prostředí měly lepší průměr známek než dcery vzdělanců.

Z předchozích tabulek jde jasně vidět, že okolí a sociální prostředí, ze kterého dívka pochází, mělo vliv na její prospěch ve škole. Jak se dalo čekat, lepší známky měly dívky z rodin lépe situovaných a středoškolsky či vysokoškolsky vzdělaných měšťanů. Oproti tomu dívky z chudších poměrů, kde nebyla tradice vzdělanosti v rodině tolik zakořeněna, měly

známky o něco horší. Přesto nelze tvrdit, že všechny dívky z rodin dělníků či řemeslníků měly známky špatné a naopak dcery učitelů známky výborné. V každé skupině se našly výjimky, které ovšem v celkovém průměru nejsou vidět. Dalo by se očekávat, že vliv na prospěch dívek mohly mít i změny a události dějící se v zemi a ve městě, když například za první světové války byl počet vyučovacích hodin omezen a některé předměty se nevyučovaly vůbec. Přesto však, jak se ukázalo při výzkumu, se průměrné hodnoty známek ve válečných letech příliš nelišily od známek v jiném sledovaném období. Ve 20. letech zase stoupl na obecné škole počet rodičů, kteří měli jako své povolání uvedenou hodnost v armádě, což byl pozůstatek první světové války.

A jelikož obecná škola byla povinná pro všechny dívky bez ohledu na společenské postavení, byly v ní zastoupeny dívky ze všech sociálních vrstev. Při porovnávání situace s hradeckým gymnáziem, se potvrdilo, že jelikož bylo gymnázium výběrovou školou, na kterou se musely dělat přijímací zkoušky, a platilo se školné, tvořily na něm většinu studentek dívky z lépe situovaných rodin a z rodin vzdělanců. Ty také měly lepší průměrné známky. Srovnávat známky dívek na obecné škole a na gymnáziu ovšem nelze, jelikož gymnázium byla škola střední a měla jiné vyučovací předměty, přesto je zajímavé alespoň sledovat zastoupení jednotlivých sociálních skupin ve třídách obou typů škol, kdy u každé školy dominovala jiná sociální vrstva. V případě obecné školy to byly nižší a nižší střední vrstvy a v případě gymnázia naopak vyšší střední a vyšší vrstvy společnosti.

9. Učitelé a učitelky na hradeckých dívčích školách

9.1 Obecný přehled vývoje vzdělávání učitelů a učitelek v 19. století

Se zavedením nového školního řádu v roce 1775 se začala řešit také otázka dostatečného počtu učitelů pro nově vzniklé školy. Z toho důvodu byla již téhož roku zřízena při normální škole v Praze tzv. preparandie, která měla sloužit jako příprava pro budoucí učitele. V následujících letech byly podobné ústavy otevírány i při některých hlavních školách, například v roce 1777 i v Hradci Králové. V učitelských kurzech nešlo o získání nových vědomostí, ale spíše o prohloubení dosavadních znalostí z hlavní školy a především o osvojení pedagogických metod, které uchazeč získal jednak teoretickými výklady, jednak vlastními návštěvami na hodinách. Na závěr kurzu musel student složit zkoušku sestávající jak z teoretické, tak z praktické části. Po úspěšném složení závěrečné zkoušky obdržel student vysvědčení, že se může stát pomocným učitelem a později po získání praxe a absolvování další zkoušky i učitelem řádným. Délka kurzu se odvíjela podle toho, na kterém stupni škol chtěl dotyčný vyučovat. Pro učitelství na škole triviální stačil kurz tříměsíční, pro hlavní školu šestiměsíční a pro školu reálnou musel kandidát nejprve sám tuto školu absolvovat.²⁹³ Dosavadní několikaměsíční kurzy byly v roce 1848 změněny na jednoleté, od roku 1849 na dvouleté. První rok byla výuka spíše teoretická, naopak druhým rokem zájemci o povolání učitele již sami vyučovali a získávali praktické dovednosti. V roce 1870 vznikly čtyřleté učitelské ústavy, které končily maturitou.²⁹⁴

Povolání soukromé učitelky bylo jedním z prvních, ve kterém se mohla žena realizovat. Společně s ošetřovatelkou a vychovatelkou spadala i role učitelky mezi ty profese, které patřily k ženě, jelikož se v nich mohly uplatnit vrozené ženské vlastnosti, jako byl například ochranný a pečovatelský pud. Přesto se dlouho v této profesi pohybovali pouze muži. V lepších rodinách, kde si mohli dovolit soukromého učitele, se této role vždy zhostil muž, dcery pak vychovávala matka. Ženy se více uplatňovaly při výuce cizích jazyků, kdy byly do rodiny zvány dívky z okolních zemí, aby učily děti dalším jazykům. Na veřejných školách pak většinou vyučovaly vdovy a starší ženy.²⁹⁵ Pro vykonávání profese učitelky literárních předmětů na veřejné škole musely nejprve složit zkoušku před vrchním školním

²⁹³ ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 21, 22, 52.

²⁹⁴ ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 95, 99, 209.

²⁹⁵ LENDEROVÁ, *Žena*, s. 428.

dozorcem, na kterou se připravovaly samostatně. Po jejím absolvování mohly vykonávat roli pomocnice na dívčí škole.²⁹⁶

Již v roce 1849 ale začaly vznikat pedagogické kurzy i pro ženy, které se chtěly stát učitelkami. Takové kurzy měly být taktéž dvouleté a přihlásit se do nich směly dívky, kterým již bylo alespoň šestnáct let. První takové kurzy většinou vznikaly při nějaké náboženské kongregaci.²⁹⁷ Další vznikaly při dívčích školách, které dostaly povolení od ministerstva kultu a vyučování. První rok dvouletého studia byl, stejně jako na učitelských preparandách, věnován teorii, druhým rokem již dívky samy navštěvovaly hodiny a získávaly tak praxi. Aby mohly dívky nastoupit do učitelských kurzů, musely se podrobit zvláštní zkoušce, při které se prokázalo, že se její znalosti vyrovnají znalostem čtvrté třídy hlavní školy.²⁹⁸

Další pokrok ve vzdělávání učitelek přinesla tzv. Hasnerova reforma, která umožnila ženám vyučovat nejen na dívčích školách, ale také na školách smíšených a chlapeckých. V roce 1870 vzniklo v Praze dívčí pedagogium, které končilo maturitou. Pro přijetí musely zájemkyně nejprve složit přijímací zkoušky, zároveň jim muselo být alespoň patnáct let a musely mít dokončené základní vzdělání. Po absolvování pedagogia mohly dívky začít působit na některé škole nejprve jako podučitelky a po získání praxe se z nich staly učitelky řádné.²⁹⁹

Žena učitelka, stejně jako jiné ženy, které se rozhodly postavit na vlastní nohy a věnovat se nějaké profesi, to ve společnosti neměla zrovna lehké. V mužské společnosti, která ve škole převažovala, se jen těžko prosazovala a ani mezi ostatními ženami ve městě se netěšila přílišné oblibě. Dalo by se říci, že byla stále pod dozorem. Musela se tedy podle toho také chovat. Musela chodit decentně oblékaná, slušně vystupovat a nevzbuzovat žádné pohoršení.³⁰⁰ Měla se vyvarovat všech nečestných skutků, hájit své názory, ale na druhou stranu je nikomu nevnučovat a rozhodovat se podle svého rozumu a citu, jak uvádí ve svém článku v *Časopisu učitelek* Antonie Gebauerová.³⁰¹

Nejllepší šanci získat zaměstnání měly učitelky samozřejmě na dívčích školách, na smíšených nebo chlapeckých školách směly učit pouze nižší třídy. V mužském kolektivu chlapeckých škol ovšem neměly moc šancí se prosadit, volily tedy raději kariéru na některé z dívčích škol, kde byla možnost nějakého postupu. O něco lepší postavení získaly ženy

²⁹⁶ ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 52 – 53.

²⁹⁷ LENDEROVÁ, *Žena*, s. 428.

²⁹⁸ ŠAFRÁNEK, *Vývoj*, s. 100.

²⁹⁹ LENDEROVÁ, *Žena*, s. 429.

³⁰⁰ LENDEROVÁ, *Žena*, s. 430.

³⁰¹ GEBAUEROVÁ, Antonie. O působení učitelky mimo školu. *Časopis učitelek*. 1905, ročník 12 (21), č. 8, s. 118 – 119.

učitelky po vydání tzv. Malého školského zákona v roce 1922, kde bylo uvedeno, že na každé škole měl být učitelský sbor obsazen z poloviny muži a z poloviny ženami. Na druhou stranu však přišly učitelky o převahu na dívčích školách.³⁰²

O platu učitele a výši naturálií jemu přidělených rozhodovala od počátku 18. století až do Hasnerovy reformy tzv. školní fase. Jednalo se o jakousi smlouvu mezi učitelem a jeho nadřízenými, což byla zpravidla místní vrchnost. V případě Hradce Králové samotné město. Kromě platu učitele se zde uváděly i jeho povinnosti ke škole a k místnímu kostelu.³⁰³ Systém platů se změnil v roce 1870, kdy byl stanoven stálý plat, který se v případě učitelek měl rovnat osmdesáti procentům platu učitele. Byl tedy o poznání nižší a již na konci 19. století bojovaly ženy učitelky o jeho zrovnoprávnění. Toho se však dočkaly teprve v roce 1914, avšak byly zbaveny příspěvku na bydlení, který byl přidělen pouze ženatým učitelům.³⁰⁴ Díky těmto opatřením byly platy učitelek stále většinou o něco nižší než platy učitelů.

Další problematikou, spojenou s povoláním učitelky, byla otázka jejich celibátu. Pokud se žena chtěla stát učitelkou, mělo se ve společnosti za to, že by raději měla zachovávat celibát a neprovdát se, jelikož vdaná žena by již nestihla zastat všechny povinnosti, které měla v zaměstnání i v domácnosti. Pokud se učitelka provdala, musela požádat o povolení, aby mohla v povolání pokračovat.³⁰⁵ Na toto téma se ozývaly různé hlasy, které byly pro to, aby bylo učitelkám povoleno se vdávat, ale také ty negativní. Například v článku M. Libomírské otištěném v *Časopisu učitelek* se vyjádřila jedna nejmenovaná učitelka, která je pro povolení sňatků učitelek, na druhou stranu ovšem je také proti různým výhodám, které vdané učitelky měly. Vdaná učitelka žádala různá uvolnění, například když onemocněl manžel, požadovala za sebe suplování, nebo chtěla pouze dopolední úvazek, aby mohla odpoledne obstarávat svojí domácnost a děti, což znevýhodňovalo svobodné učitelky.³⁰⁶ I přes protesty žen byl nakonec celibát uzákoněn pro Moravu 24. července 1904.³⁰⁷ Pro Čechy dokonce o rok dříve. Zrušen byl teprve po vzniku Československé republiky v roce 1919.

³⁰² LENDEROVÁ, Žena, s. 433.

³⁰³ KNEBLÍK, Michal. Školní fase – prameny pro dějiny výchovy a vzdělávání v 18. století. *Cornova. Revue České společnosti pro výzkum 18. století a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. Praha: Česká společnost pro výzkum 18. století et al. 2011, č. 2, s. 40.

³⁰⁴ LENDEROVÁ, Žena, s. 433.

³⁰⁵ LIBOMÍRSKÁ, M. Coelibát učitelek. *Časopis učitelek*. 1904, ročník 11 (20), č. 20, s. 323 – 324.

³⁰⁶ LIBOMÍRSKÁ, M. Coelibát učitelek. *Časopis učitelek*. 1904, ročník 11 (20), č. 20, s. 323 – 324.

³⁰⁷ GEBAUEROVÁ, Antonie. O působení učitelky mimo školu: (pokrač.). *Časopis učitelek*. 1905, ročník 12 (21), č. 9, s. 135 – 136.

9.2 Učitelé a učitelky na dívčích školách v Hradci Králové

Poměr mužů a žen v učitelstevských sborech na hradeckých dívčích školách závisel na charakteru té konkrétní školy. Jak již bylo řečeno výše, ženy učitelky se více prosazovaly na veřejných dívčích školách, takže by se dalo očekávat, že tomu tak bylo i v Hradci Králové.

Až do 20. století byl učitelstevský sbor na dívčí obecné škole složen pouze z žen, což bylo dáno tím, že škola spadala pod dozor školských sester de Notre Dame. V době založení obecné dívčí školy zde sice vyučovali učitelé hlavní školy, ovšem po mravním poklesku učitele F. Malého na jedné z žákyň se školní představitelé rozhodli svěřit péči o dívky raději školským sestrám, aby se předešlo dalším podobným pokleskům.

Jiná situace byla na dívčí měšťanské škole. Již od jejího založení byl učitelstevský sbor složen převážně z mužů. Než byl ustanoven stálý učitelstevský sbor, vypomáhali zpočátku na měšťanské škole učitelé a profesori z ostatních hradeckých škol. První učitelstevský sbor byl složen celkem z deseti členů, osmi mužů a dvou žen. Jedna učitelka vyučovala francouzský jazyk, druhá ruční práce.³⁰⁸ Složení učitelstevského sboru se samozřejmě během celého sledovaného období různě proměňovalo, přibýlo i žen učitelek, stále zde měli ovšem převahu muži.

Na dívčím gymnáziu bylo složení učitelstevského sboru více různorodé než na měšťanské škole. Ředitelem gymnázia byl vždy muž. Za celé sledované období se od založení školy vystřídali na tomto postu pouze tři. Prvním ředitelem byl Oktavian Wagner, dalším Alois Vaňura a posledním Bohumil Hobzek. Škola měla během svého působení také dva dočasné správce, jedním byl Jaroslav Mikan a druhou byla Bohumila Pflugrová. Pflugrová byla jednou z mála žen, kterým se podařilo prosadit se v mužském prostředí a získat si takovou důvěru, že jí byl svěřen dohled nad celou školou. Počet mužů a žen v učitelstevském sboru byl zpočátku celkem vyrovnaný. Na začátku svého fungování bylo z celkových osmnácti členů sboru deset žen a osm mužů.³⁰⁹ V roce 1918/19 tvořilo učitelstevský sbor dvacet jedna členů, z čehož bylo dvanáct mužů a devět žen.³¹⁰ Vyrovnané počty v učitelstevském sboru byly ovlivněny první světovou válkou, kdy muži museli nastoupit do války, výjimkou nebyli ani někteří učitelé a profesori, takže jejich místa musely zastoupit ženy. V roce 1930/1931 se již procento mužů

³⁰⁸ SOKA Hradec Králové, Měšťanská škola – dívčí prof. Drtiny a základní devítiletá škola Hradec Králové – Pospíšilova třída 1869 – 1980, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1870 – 1939.

³⁰⁹ *Výroční zpráva jubil. měšťanského dívčího lycea císaře a krále Františka Josefa I. v Hradci Králové za školní rok 1908 – 09.* Hradec Králové: Tiskli bratři Peřinové, 1909, s. 15 – 16.

³¹⁰ *Jedenáctá výroční zpráva měšťanského dívčího lycea a vyššího ref. reál. gymnasia s právem veřejnosti a reciprocit v Hradci Králové za školní rok 1918 – 19.* V Hradci Králové: Nákladem měšťanského dívčího lycea, 1919, s. 5 – 8.

v učitelském sboru, podstatně zvýšilo. Z celkových dvaceti dvou členů bylo pouze šest žen.³¹¹ Je to sice již méně než v předešlých letech, ovšem pro srovnání, na chlapeckém gymnáziu se poprvé ženy učitelky objevují až ve 30. letech 20. století.

Na odborné škole pro ženská povolání hospodářská souviselo složení učitelského sboru s povahou školy. Jelikož byla zaměřena na odbornou výuku dívek pro jejich další život, ať už v zaměstnání nebo v domácnosti, byl tomu přizpůsoben i styl výuky a vyučovací předměty. Tudíž většinu učitelského sboru tvořily ženy, které zde vyučovaly hlavní předměty, jako bylo například šití, nauka o látkách, vaření, domácí hospodářství nebo nauka o potravinách a další ruční práce. Muži zde tudíž byly v menšině a vyučovali zde základním předmětům, kterým se vyučovalo i na všech ostatních školách v Hradci Králové, jako byly například počty, jazyky, dějiny vzdělanosti, zeměpis, kreslení, apod. Nelze ale říci, že by výuka předmětů na odborné škole byla striktně rozdělena. I mezi ženami se našly učitelky jazyků, počtů nebo kreslení a naopak někteří muži vyučovali ruční výchovné práce.

Jak již bylo řečeno, složení učitelského sboru se odvíjelo od povahy té konkrétní školy a bylo ovlivněno událostmi, které se v zemi a ve světě děly. V době první světové války se logicky zvýšil počet žen učitelek, jelikož někteří učitelé byli posláni na frontu a tak je za katedrou často nahradily ženy. Až na obecnou školu ovšem platilo, že na hradeckých dívčích školách vyučovaly jak muži, tak ženy. Dalo by se říci, že čím byl stupeň školy vyšší, tím více se také měnil učitelský sbor. Obecná škola byla z výše uvedených důvodů svěřena pouze ženám. Měšťanská škola byla naopak více pod dozorem mužů, kteří měli ve sboru převahu. Naopak poměr učitelů a učitelek na gymnáziu byl z počátku vyrovnaný, což ale bylo způsobeno právě válkou. Ovšem i poté měly ženy v učitelském sboru na gymnáziu své místo, sice o něco méně než dříve, ale na rozdíl od chlapeckého gymnázia, přece. Oproti tomu odborná škola pro ženská povolání hospodářská měla ve svém učitelském sboru především ženy, jelikož to odpovídalo charakteru školy. Dá se tedy říci, že ženy učitelky na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století měly v Hradci Králové možnost věnovat se své profesi. Sice většinou na dívčích školách, těch bylo ale v Hradci Králové, díky podpoře města s dlouhou tradicí vzdělanosti, více než na jiných místech.

Platové poměry mužů a žen na hradeckých dívčích školách se odvíjely od obecně platných předpisů. Jak je psáno výše, platy žen byly vždy o několik procent nižší. Situace se nezměnila ani po vzniku Československé republiky. Pro názorný příklad zde porovnávám měsíční platy žen a mužů na vyšší odborné škole pro ženská povolání hospodářská z roku

³¹¹ *Dvacátá třetí výroční zpráva městského dívčího reálného gymnasia v Hradci Králové za školní rok 1930 – 31.* V Hradci Králové: Nákladem vlastním, Knihtiskárna Jaroslava Omy v Hradci Králové, 1931, s. 38 – 39.

1924 a na dívčím gymnáziu z roku 1935. Tyto roky jsem zvolila z toho důvodu, jelikož se platební seznamy pro obě školy z dřívějších let v archivu nedochovaly. Platební seznamy dalších hradeckých dívčích škol se pro mnou sledované období v archivu také nedochovaly.

Tabulka č. 26: Srovnání platebních poměrů mužů a žen na vyšší škole pro ženská povolání hospodářská

Jméno	Příjmy	Odvody		Čistý obnos
	Hrubý příjem	Penzijní příspěvek	Daň z příjmu	
Marie Bayerová	1282.80,-	69.40,-	43.50,-	1169.90,-
Anna Hanělová	1323.60,-	73.44,-	43.50,-	1206.66,-
Karla Hořejší	980.60,-	49.40,-	32.67,-	898.53,-
Marie Jungová	1078.80,-	53.44,-	23.62,-	1001.74,-
Emil Suchoradský	2636.40,-	97.40,-	151.72,-	2367.28,-
Marie Tomsová	1061.20,-	57.44,-	27,-	976.76,-
Jiřina Vacková	328.80,-	69.40,-	43.50,-	1169.90,-
Emanuela Ruferová	980.60,-	49.40,-	27,-	904.20,-

(dle SOkA Hradec Králové, Městské odborné školy pro ženská povolání Hradec Králové, inv. č. 534, karton č. 17, Platební seznamy sboru 1924 – 1942.)

Z tabulky lze vidět, že většinu profesorského sboru tvořily v roce 1924 ženy. Jejich plat se skládal z několika položek. K hrubému příjmu se připočítávalo také služné a místní přírůstek. Naopak od platu se odečítal penzijní příspěvek a daň z příjmu. Jak je vidět, jediný mužský zástupce v učitelském sboru měl plat až o jeden tisíc korun větší, než učitelky. Bylo to dáno jednak tím, že muži obecně, jak už bylo řečeno, měli platy vyšší, jednak tím, že Emil Suchoradský byl ředitelem celého ústavu a ti měli plat vždy vyšší než ostatní učitelé.

Tabulka č. 27: Srovnání platebních poměrů mužů a žen na dívčím gymnáziu

Jméno	Hrubý příjem	Úhrn srážek	Čistý příjem
Hobzek (prof.)	4905,-	1161,-	3744.50,-
Freitag (prof.)	3875,-	866,-	3009,-
Hofírek (prof.)	3475,-	781,-	2694,-
Hrašová (prof.)	3125,-	844,-	2281,-
Hrnčír (prof.)	4725,-	866,-	3859,-
Charfreitag (prof.)	4725,-	866,-	3859,-
Klouček (prof.)	3623,-	789.50,-	2833.50,-
Mrázek (prof.)	3159,-	638,-	2521,-
Šír (prof.)	4725,-	866,-	3859,-
Špálová (prof.)	3486,-	620,-	2866,-
Wipler (prof.)	4125,-	707,-	3418,-
Košek (zat. prof.)	1498,-	159.50,-	1338.50,-
Volf (prof.)	4825,-	872,-	3953,-
Doležal (výp. uč.)	480,-	13.60,-	466.40,-
Lán (výp. uč.)	180,-	5.10,-	174.90,-
Krajčová (zat. prof.)	1440,-	239.30,-	1200.70,-
Staněk (výp. uč.)	1260,-	163.90,-	1096.10,-
Smetáková (vedl. uč.)	201.60,-	5.70,-	195.90,-
Součková (vedl. uč.)	604.80,-	11.05,-	593.75,-
Petera (aspirant)	570,-	48,-	522,-

(dle SOkA Hradec Králové, Dívčí gymnasium Hradec Králové 1907 – 1950, inv. č. 466, karta č. 33, Platební seznamy profesorů 1935 – 1950.)

Na dívčím gymnáziu v roce 1935 bylo v učitelském sboru zastoupeno více mužů než žen. Ti také měli o něco vyšší platy. Na výši platů mužů i žen se však podílelo několik faktorů, které výsledný čistý příjem ovlivňovaly. V první řadě záleželo na tom, zda dotyčný byl profesor, či profesorka, výpomocný učitel nebo pouhý aspirant. Velkou roli také hrál počet odučených hodin, který samozřejmě výpomocní učitelé měli menší, tudíž i jejich platy byly nižší. Kromě toho se také z platů strhávaly různé poplatky, jako například důchodová

daň, penzijní příspěvek, či nemocenské pojištění. Všechny tyto položky pak daly dohromady čistý příjem.

Závěr

Školství v dlouhém 19. století prodělalo mnoho změn. Ovšem nejdůležitější bylo to, že nad vzděláním již neměla monopol církev, ale dohled nad veřejným školstvím převzal stát. Díky školským reformám Marie Terezie se vzdělanost rozšířila i mezi široké vrstvy obyvatelstva. I přes to, že zpočátku ochota navštěvovat školu pravidelně, hlavně u nižších vrstev, nebyla vysoká, postupem času se zvyšoval počet obyvatelstva, který zvládal alespoň tři hlavní dovednosti, tedy psaní, čtení, počítání a základy katechismu. V průběhu 19. století se rozšířily možnosti dalšího vzdělání a také dozor nad pravidelnou školní docházkou, díky čemuž se všeobecná vzdělanost zvyšovala.

Dalším pozitivem, který nelze Marii Terezii upřít, je to, že z této nové vzdělávací struktury nevynechala ani dívky, na které se vzdělávací povinnost vztahovala také. Prakticky až do konce 18. století se vzdělávání dívek týkalo pouze těch z vyšších vrstev společnosti. Učily se doma, ale jejich znalosti byly omezené, mělo se za to, že pro budoucí život nemusí být tak vzdělané jako muži, vždyť jejich posláním je stát se matkou a paní domu a k tomu jim postačí praktické dovednosti, které je naučila jejich matka. Kromě domácího prostředí se na vzdělávání dívek podílely církevní řády. Přesto se vzdělání do konce 18. století dostalo jen malému procentu dívek. *Všeobecný školní řád* byl průlomovým krokem v oblasti dívčího vzdělávání. Školu od této doby musely navštěvovat všechny děti bez rozdílu pohlaví a i když rozsah nutných znalostí byl u dívek menší, přesto se musely na elementární úrovni učit stejným předmětům jako chlapci. Náplň šestileté výuky pak byla pro dívky rozložena do dvou let, takže školu většinou opouštěly po absolvování pouze dvou ročníků. Obecně se totiž mělo za to, že dívka se více učit nemusela, a raději se měla zapojit do chodu domácnosti nebo si hledat práci, aby pomohla v obživě rodiny.

V první polovině 19. století a s nástupem vlasteneckého cítění ve společnosti se ovšem názory na vzdělanou ženu začínají měnit. Začínají se prosazovat názory, že žena vlastenka má mít alespoň základní vzdělání a znalosti o českém národu, jelikož bude vychovávat budoucí vlastence. Začaly se také objevovat první osobnosti z řad mužů i žen, které se začaly soukromě výchově dívek a žen věnovat. První průkopnicí, snažící se dopřát dívkám širší vzdělání, byla například Bohuslava Rajská. Z dalších lze jmenovat například Magdalenu Dobromilu Rettigovou, která se věnovala vydávání knih pro dívky s výchovným podtextem, Honoratu Zapovou nebo Karla S. Amerlinga.

Druhá polovina 19. století pak byla dobou rozvoje prakticky zaměřeného vzdělání. Společnost si postupně začala zvykat na to, že se dívky chtějí dále vzdělávat. Mnohé ženy se také rozhodly postavit se na vlastní nohy a začít pracovat. Mám na mysli hlavně ty z vyšších středních vrstev, ženy z chudších poměrů pracovat často musely již předtím. Naopak od žen z vyšší společnosti se očekávalo, že se vdají, zůstanou v ústraní domova a živit je bude manžel. Většina společnosti pak ženy, které si musely samy si vydělávat, nechápala a kritizovala je. Přesto se našlo několik osobností, které naopak prosazovaly další vzdělávání žen, aby si rozšířily své praktické dovednosti a popřípadě mohly začít pracovat. Například Marie Riegrová-Palacká, Karolína Světlá, Eliška Krásnohorská a z mužské části společnosti Vojta Náprstek. Díky těmto a mnoha dalším osobnostem se postupně podařilo společnost přesvědčit, aby se na vzdělanou ženu přestala dívat skrz prsty, a naopak uznala její právo na širší vzdělání a možnost samostatně pracovat. Na přelomu 19. a 20. století se tak dívkám začaly otevírat nové možnosti. Vznikala první dívčí gymnázia, kde mohly získat maturitu a časem mohly navštěvovat i univerzitu, nejprve jako hospitantky, poté i jako řádné posluchačky. Na počátku 20. století již bylo vzdělávání žen samozřejmostí. Po vzniku Československé republiky se ženy začaly zapojovat i do politického života, díky čemuž se začaly vyrovnávat mužům čím dál víc.

Téměř po celé 19. století byl vývoj Hradce Králové ovlivněn pevností, kterou se město stalo již v druhé polovině 18. století. Na jedné straně to sice pro město znamenalo určitou ekonomickou stagnaci, na straně druhé ale umožnilo rozvoj kulturních aspektů a vznik královéhradecké vlastenecké družiny, jejíž členové také ovlivnili hradecké školství. Například V. V. Klicpera, J. Chmela, či J. H. Pospíšil, tiskař, který daroval školám výtisky svých knih.

Školství v Hradci Králové má dlouhou tradici vzdělanosti. Jako jedno z prvních měst již ve středověku umožnilo částečně vzdělání i dívkám, když povolilo, aby byla zřízena v 16. století literní škola pro dívky. Město si bylo vědomo, jaký přínos pro něj můžou mít školy a jejich podpora. Jednak vzdělání obyvatelé budou prospěšní pro rozvoj města a za druhé do města budou přicházet studenti z jiných krajů i zemí. Od poloviny 19. století se město začalo více věnovat i dívčímu vzdělávání. Byla založena obecná dívčí škola, ke které pak na konci 60. let přibyla ještě vyšší dívčí, ze které se později stala škola měšťanská. Obě školy byly založeny na městské náklady. Po celé sledované období se školy těšily velkému zájmu dívek. Nebylo neobvyklé, že v jedné třídě zasedlo padesát i více žákyň. Na dnešní dobu nepředstavitelné číslo. Často musely být zřizovány pobočky a hledala se možnost rozšíření školních budov, které by stačily takovému zájmu. Nakonec se podařilo vybudovat nové obecné a měšťanské školy až ve 20. letech 20. století. Město podporovalo i středoškolské

vzdělávání dívek a jako jedno z prvních otevřelo dívčí lyceum, z něhož se později stalo dívčí gymnázium. I na financování gymnázia se podílelo město. Díky tehdejšímu starostovi Františku Ulrichovi byla škola převzata do městské správy. Starosta Ulrich se velmi zajímal o hradecké školství a snažil se ho co nejvíce podporovat. Posledním typem dívčích škol v Hradci Králové, kterému se v práci věnuji, byla Vyšší škola pro ženská povolání hospodářská. Byla druhem školy, která se zaměřovala na výuku praktických dovedností pro dívky, které pak mohly využít buď v zaměstnání, nebo v domácnosti. Za tímto účelem byly ke škole časem přičleněny další vzdělávací kurzy, kam mohly chodit i dospělé ženy, aby si rozšířily své znalosti.

Hradecké dívčí školy měly štěstí, že město mělo dostatek osobností, které si uvědomovaly, že školství je pro budoucnost města důležité, a neváhaly ho podporovat. Velkou zásluhu na hradeckém školství nese starosta F. Ulrich. Zároveň se dá říci, že město dalo příležitost i ženám učitelkám, které zde měly možnosti věnovat se své profesi. Na dívčích školách měly ženy učitelky v učitelských sborech vždy zastoupení. Poměr mužů a žen na školách se pak odvíjel podle typu té konkrétní školy.

V práci jsem se také snažila ukázat, jaký vliv mohlo mít prostředí, ze kterého dívka pocházela na její prospěch. Jak se dalo tušit, výzkum ukázal, že sociální původ měl na školní výsledky vliv. Obecně platilo, že dívky z lépe situovaných rodin vyšších středních a vyšších vrstev, kde se předpokládalo, že rodiče, nebo alespoň otec, dosáhli vyššího vzdělání, měly známky lepší. Naopak děvčata z chudších poměrů, kde nebyla tradice vzdělanosti tolik zakořeněna, měly známky o něco horší. Samozřejmě u obou skupin se našly výjimky, kdy například dcera povozníka měla lepší známky než dcera učitele, ovšem v celkovém průměru se takové případy ztratily. Zaměřila jsem se i na sociální složení dívek ve třídě. Podle očekávání, nejvíce bylo dívek z rodin z nižších středních vrstev, což bylo dáno tím, že tato část populace byla v tehdejší společnosti nejvíce zastoupena. Na druhou stranu je zajímavé, že v době rozvoje města po zboření hradeb, mají mezi dívkami malé zastoupení žačky z dělnických rodin. Na to měl vliv menší rozvoj průmyslu v Hradci Králové, kdy kromě pár podniků ve městě zatím nebyly velké továrny. Menšinu ve třídách tvořily dívky z tzv. lepších vrstev, ale to bylo dáno celkovým složením obyvatel, kdy tato část společnosti vždy tvořila menšinu.

Dá se tedy říci, že dívčí školství v Hradci Králové bylo podporováno. Mělo dostatek příležitostí se vyvíjet a město poskytovalo prostředky na jeho rozvoj. Také počet dívčích škol byl oproti jiným městům poměrně veliký. Samozřejmě zde byly obecné a měšťanské školy, ale kromě toho město podporovalo i středoškolské vzdělávání dívek tím, že se

zasloužilo o vznik dívčího gymnázia a podporovalo také praktické vzdělávání, když dalo možnost dívkám navštěvovat vyšší školu pro ženská povolání hospodářská.

Resumé

The theme of this master's thesis is the development of girls' education in Hradec Králové with regard to the opportunities for girls' education in the 19. century. The work also deals with wider issues of educational structures in Hradec Králové, which had a long tradition in education and promoted the development of education in general. For this reason the thesis deals with the concise the development of the city and his education in the long 19th century to show what the nature was of the city and what impact the events (that became in the nearby area or directly in the city) had on his education. The main part of the thesis is focused on school of girls in Hradec Králové which developed here from the mid-19th century to the end of the First Republic. It was elementary school which was established as the first independent school of girl in the 50s of the 19 th century. Further it was town school, which was established the late 60s of the 19th century. Both of the schools had problems with plenty of female pupils. It was almost fifty pupils in one classroom. Therefor new elementary and town schools was established in 20s of the 20th century on the other side of the Elbe. On the example you can see that the city was interested in developing of education in the city. New schools was built in the vacant place after demolishing city fortifications. The city donated this area to Hradec schools. There were other schools of girls such as grammar school and higher school for female economic professions. The both were developed in the early 20th century. There was a great interest of girls not only from Hradec Králové.

Apart from these general chapters the thesis deals with the influence of social environment on school results of girl at the schools. For this purpose school results are compared at primary school and at grammar school in four school years for ten years. Complete overview of girl's marks according to job of parents (usually father) is presented in the tables in the appendix of the thesis. In conclusion I given brief consideration to gender representation among teachers and their salary conditions at schools of girls.

Seznam pramenů a literatury

I. Prameny

1) Archivní

SOkA Hradec Králové, Obecná škola dívčí prof. Drtiny, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1851 – 1938.

SOkA Hradec Králové, Obecná škola dívčí prof. Drtiny, inv. č. 445, kart. č. 1, Zřizovací listina dívčí obecné školy 1867.

SOkA Hradec Králové, Měšťanská škola – dívčí prof. Drtiny a základní devítiletá škola Hradec Králové – Pospíšilova třída 1869 – 1980, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1870 – 1939.

SOkA Hradec Králové, Měšťanská škola – dívčí prof. Drtiny a základní devítiletá škola Hradec Králové – Pospíšilova třída 1869 – 1980, inv. č. 460, kart. č. 2, Organizace školy a vyučování 1869 – 1966.

SOkA Hradec Králové, Obecná škola – dívčí I. obvodu Hradec Králové – V Lipkách 1927 – 1953, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1927 – 1950.

SOkA Hradec Králové, Měšťanská škola – dívčí I. obvodu Hradec Králové – V Lipkách 1927 – 1948, inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha 1927 – 1948.

SOkA Hradec Králové, Měšťanská škola – dívčí I. obvodu Hradec Králové – V Lipkách 1927 – 1948, inventář, 1986, s. 2164.

SOkA Hradec Králové, Dívčí gymnasium Hradec Králové 1907 – 1950, inv. č. 455, kart. č. 32, Organizační statut 1911.

SOkA Hradec Králové, Dívčí gymnasium Hradec Králové 1907 – 1950, inv. č. 330, karton č. 3, Protokoly přijímacích zkoušek do I. tříd a tříd vyšších 1910 – 1911.

SOkA Hradec Králové, Dívčí gymnasium Hradec Králové 1907 – 1950, inv. č. 285, kniha č. 280, Maturitní protokoly 1909 – 1910.

SOkA Hradec Králové, Dívčí gymnasium Hradec Králové 1907 – 1950, inv. č. 466, karton č. 33, Platební seznamy profesorů 1935 – 1950.

SOkA Hradec Králové, Městské odborné školy pro ženská povolání Hradec Králové, inv. č. 539, karton č. 20, Organizační osnovy VŠH, jednání o zřízení školy 1913 – 1914.

SOkA Hradec Králové, Městské odborné školy pro ženská povolání Hradec Králové, inv. č. 1, kniha č. 1, Školní kronika 1913 – 1935.

SOkA Hradec Králové, Městské odborné školy pro ženská povolání Hradec Králové, inv. č. 534, karton č. 17, Platební seznamy sboru 1924 – 1942.

2) Výroční zprávy škol

Roční zpráva o veřejné obecní vyšší dívčí škole v Hradci Králové. V Hradci Králové: Tiskem Ladislava Pospíšila v Hradci Králové, 1870.

Výroční zpráva jubil. městského dívčího lycea císaře a krále Františka Josefa I. v Hradci Králové za školní rok 1908 – 09. Hradec Králové: Tiskli bratři Peřinové, 1909.

Výroční zpráva jubil. městského dívčího lycea císaře a krále Františka Josefa I. v Hradci Králové za školní rok 1909 – 10. Hradec Králové: Tiskli bratři Peřinové, 1910.

Čtvrtá výroční zpráva jubilejního městského dívčího lycea císaře a krále Františka Josefa I. v Hradci Králové za školní rok 1911 – 12. V Hradci Králové: Tiskli bratři Peřinové, 1912.

Pátá zpráva výroční jub. měst. dívčího lycea cíc. a kr. Františka Josefa I. v Hradci Králové za školní rok 1912 – 13. V Hradci Králové: Tiskl Jaroslav Oma.

Šestá výroční zpráva jubilejního městského dívčího lycea císaře a krále Františka Josefa I. v Hradci Králové za školní rok 1913 – 14. V Hradci Králové: Tiskli Bratři Peřinové, 1914.

Sedmá výroční zpráva jubilejního městského dívčího lycea císaře a krále Frant. Josefa I. s právem veřejnosti a reciprocity v Hradci Králové za školní rok 1914 – 15. V Hradci Králové: Nákladem městského dívčího lycea tiskl Jaroslav Oma, 1915.

Jedenáctá výroční zpráva městského dívčího lycea a vyššího ref. reál. gymnasia s právem veřejnosti a reciprocity v Hradci Králové za školní rok 1918 – 19. V Hradci Králové: Nákladem městského dívčího lycea, 1919.

Čtrnáctá výroční zpráva městského dívčího reformního reálného gymnasia v Hradci Králové za školní rok 1921 – 22. V Hradci Králové: Vytiskli Stein a Jelínek, 1922.

Dvacátá třetí výroční zpráva městského dívčího reálného gymnasia v Hradci Králové za školní rok 1930 – 31. V Hradci Králové: Nákladem vlastním, Knihtiskárna Jaroslava Omy v Hradci Králové, 1931.

První výroční zpráva městské vyšší školy pro ženská povolání hospodářská s právem veřejnosti v Hradci Králové za školní rok 1913 – 14. V Hradci Králové: Tiskem Jaroslava Omy, 1914.

Čtvrtá výroční zpráva městské vyšší školy pro ženská povolání hospodářská s právem veřejnosti v Hradci Králové za školní rok 1916 – 17. V Hradci Králové: Tiskem Jaroslava Omy, 1917.

Devátá výroční zpráva městské vyšší školy pro ženská povolání hospodářská a roční odborné školy rodinné v Hradci Králové za školní rok 1921 – 22. V Hradci Králové: Vytiskl Jaroslav Oma, 1922.

Jedenáctá výroční zpráva dívčích odborných škol v Hradci Králové za školní rok 1923 – 24. V Hradci Králové: Vytiskl Jaroslav Oma, 1924.

Devatenáctá výroční zpráva dívčích odborných škol v Hradci Králové za školní rok 1931 – 32. V Hradci Králové: Vytiskl Jaroslav Oma, 1932.

HOBZEK, Bohumil. Dvacet pět let dívčí střední školy v Hradci Králové 1907 – 1932. In: 24. výroční zpráva městského dívčího reálného gymnázia v Hradci Králové za školní rok 1931 – 32. Hradec Králové: Jaroslav Oma, 1932, s. 3 – 16.

WAGNER, Oktavián. O lycejních kursech doplňovacích. In: *Výroční zpráva jubil. městského dívčího lycea císaře a krále Františka Josefa I. v Hradci Králové za školní rok 1908 – 09.* Hradec Králové: Tiskli bratři Peřinové, 1909, s. 3 – 5.

3) Vydané prameny

JUNGMANN, Josef. *Historie literatury české, aneb Saustawný přehled spisů českých, s krátkou historij národu, oswicenj a gazyka.* W Praze: Pjsmem Antonina Straširyvky, 1825.

RETTIGOVÁ, Magdalena Dobromila. *Mladá hospodyňka v domácnosti, jak sobě počínati má, aby své i manželovy spokojenosti došla.* Dárek dcerkám českoslovanským od Magdaleny Dobromily Rettigové. Praha, 1840.

SOLAŘ, Jeronym Jan Nepomucký. *Dějepis Hradce Králové nad Labem a biskupství hradeckého.* V Praze: J. J. Solař, 1868.

ŠVENDA, František. *Cžtwrtý Hliněnný Obraz Hystorye Králowstvj Českého a Pamětj Města Králowé Hradce nad Labem: to gest: Proměný Králowstvj Českého, w Wognách a*

ztenčenjMěsta Pewnostj ohraženého w běhu věku 18. sto lety. W Hradcy Králowé: Pjsemem Jana Frantisska Pospjssila, 1814.

TOMEK, Václav Vladivoj. *Paměti z mého života*. W Praze: w kommissi u F. Řivnáče, 1904 – 1905.

4) Dobový odborný tisk

GEBAUEROVÁ, Antonie. O působení učitelky mimo školu. *Časopis učitelek*. 1905, ročník 12 (21), č. 8, s. 118 – 119.

GEBAUEROVÁ, Antonie. O působení učitelky mimo školu: (pokrač.). *Časopis učitelek*. 1905, ročník 12 (21), č. 9, s. 135 – 136.

LIBOMÍRSKÁ, M. Coelibát učitelek. *Časopis učitelek*. 1904, ročník 11 (20), č. 20, s. 323 – 324.

II. Sekundární literatura

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-241-4.

BĚLINA, Pavel et al. *Dějiny zemí Koruny České II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 1992. ISBN 80-85192-30-6.

BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-494-7.

CACH, Josef a Josef VALENTA. *Výchova a vzdělání v českých dějinách III: 1848 – 1914*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-7066-143-7.

CENGR, F. Hradecké školství. In: *Osvěta lidu městu Hradci Králové k 28. říjnu 1922*. V Hradci Králové: Nákladem Osvěty lidu, 1922, s. 90 – 92.

DEYL, V. Školy v nynějším školním okrese královehradeckém v roce 1841. *Královehradecko*. 1940 – 1941, ročník 18, č. 2, s. 17 – 19.

DIVIŠOVÁ, Jaroslava et al. *Encyklopedie města Hradce Králové*. Hradec Králové: Garamon, 2011. ISBN 978-80-86472-52-2.

- DOBIÁS, Bohdan. Šestset let latinských škol v Hradci Králové. In: *Památník gymnásia v Hradci Králové, vydaný slavnostním výborem při jubileu roku 1936*. Hradec Králové, 1936, s. 9 – 34.
- DOMEČKA, L. Z dějin národního školství v Hradci Králové. *Královehradecko*. 1930, ročník 8, č. 2, s. 10 – 12.
- HANZAL, Josef. Jazyková otázka ve vývoji obrozenského školství. *Československý časopis historický*. 1968, ročník 16, č. 3, s. 317 – 340.
- HLAVAČKA, Milan. *Zlatý věk české samosprávy*. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862 – 1913. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-297-x.
- HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence: touha a skutečnost*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0809-6.
- CHOLASTA, Martin. Latinské školy v Hradci Králové. In: *Příspěvky k dějinám královehradeckého středního školství. Sborník referátů z konference konané u příležitosti 10. výročí založení Biskupského gymnázia B. Balbína v Hradci Králové dne 6. 6. 2002*. Hradec Králové, 2003, s. 4 – 36.
- JAKL, Jan. *Hradec Králové*. Praha: Paseka, 2005. ISBN 80-7185-723-8.
- KALÁB, Ludvík a Josef SIMON. *Památník Rašínova státního čsl. gymnasia v Hradci Králové, vydaný slavnostním výborem při jubileu roku 1936*. V Hradci Králové: Rašínovo státní čsl. gymnasium, 1936.
- KNEBLÍK, Michal. Školní fase – prameny pro dějiny výchovy a vzdělávání v 18. století. In: *Cornova. Revue České společnosti pro výzkum 18. století a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. Praha: Česká společnost pro výzkum 18. století et al. 2011, č. 2, s. 39 – 50.
- KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny české školy a pedagogiky v letech 1867 – 1914*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1968.
- KORITENSKÁ, Pavla. *Cesta dívek za vzděláním: dívčí školství v Hradci Králové a okolí od konce 60. let 19. století do 1. poloviny 20. století*. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2013. ISBN 978-80-85031-94-2.
- KORITENSKÁ, Pavla. Dívčí vzdělávání v Hradci Králové: Studentky na chlapeckých středních školách – Klasické gymnázium a reálka v Hradci Králové. *Scan*. 2014, ročník 24, č. 4, s. 22 – 23.

- LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1683-4.
- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá Fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5.
- LENDEROVÁ, Milena. *Královehradecká hlavní škola v letech 1776 – 1870. Příspěvek k dějinám školství a národního obrození*. Disertační práce. Hradec Králové, 1990.
- LENDEROVÁ, Milena et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové Noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1.
- MACKOVÁ, Marie. *Voršilky v Čechách do roku 1918*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2007. ISBN 978-80-7395-045-3.
- MIKULKA, Jaromír. *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*. Hradec Králové: Nadace Historica, 1995. ISBN 80-900048-9-x.
- NĚMEČEK, Jiří. Jezuitské gymnázium v Hradci Králové. In: *Příspěvky k dějinám královehradeckého středního školství. Sborník referátů z konference konané u příležitosti 10. výročí založení Biskupského gymnázia B. Balbína v Hradci Králové dne 6. 6. 2002*. Hradec Králové: Balustráda, 2003, s. 37 – 48.
- NEUDORFOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, 1999. ISBN 80-902622-2-8.
- PÁNKOVÁ, Markéta, František MOKRES a Alena MATYÁŠOVÁ. *Vzdělávání dívek v Čechách*. 2. vyd. V Praze: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2008. ISBN 978-80-86935-06-5.
- PERROT, Michelle, ed. a FRAISSE, Geneviève, ed. *A history of women in the West. Vol. 4, Emerging feminism from revolution to World War*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 2000. ISBN 9780674403666.
- PEŠEK, Josef. Hradec Králové a jeho gymnasium v době obrození a předbřeznové. In: *Památník gymnásia v Hradci Králové, vydáný slavnostním výborem při jubileu roku 1936*, Hradec Králové, 1936, s. 55 – 69.
- PEŠEK, Josef. *Královehradecká vlastenecká družina: královehradeckým buditelům doby přítomné*. Praha, 1910.

- PTÁČEK, Josef. Středoškolské vzdělávání dívek v Hradci Králové v minulosti (1899 – 1961). In: *Příspěvky k dějinám královéhradeckého středního školství. Sborník referátů z konference konané u příležitosti 10. výročí založení Biskupského gymnázia B. Balbína v Hradci Králové dne 6. 6. 2002.* Hradec Králové: Balustráda, 2003, s. 101 – 115.
- RICHTER, Miroslav a Eva SEMOTANOVÁ. *Historický atlas měst České republiky.* Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 1998. ISBN 80-85268-52-3.
- SECKÁ, Milena. *Americký klub dam: krůček k ženské vzdělanosti.* Praha: Národní muzeum, 2012. ISBN 978-80-7036-366-9.
- SIMON, Josef. Stručné dějiny gymnasia v Hradci Králové. In: *Památník gymnázia v Hradci Králové, vydaný slavnostním výborem při jubileu roku 1936.* Hradec Králové, 1936, s. 49 – 54.
- STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Výchova a vzdělávání dívek na cestě k moderní občanské společnosti: generové a sociální aspekty procesu socializace mládeže v období 1774 – 1868.* Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2013. ISBN 978-80-7395-511-3.
- ŠAFRÁNEK, Jan, *Vývoj soustavy obecného školství v království Českém od roku 1769 – 1895: příspěvek k dějinám českého vyučování.* Praha: F. Kytka, 1897.
- ŠTVERÁK Vladimír, *Pedagogická literatura na přelomu 18. a 19. století v Čechách.* Praha: Horizont, 1986.
- TICHÝ, František. Historický a stavební vývoj Hradce Král. In: *Osvěta lidu městu Hradci Králové k 28. říjnu 1922.* V Hradci Králové: Nákladem Osvěty lidu, 1922, s. 7 – 9.
- TOMAN, František. *Sto let výstavby a územního plánování města Hradce Králové.* Hradec Králové: Krajské muzeum východních Čech, 1985.
- TOMEK, Václav Vladivoj. *Z dějin Hradce Králové.* Hradec Králové: Balustráda, 1997. ISBN 80-901906-2-6.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Učební osnova a počty hodin týdně.....	55
Tabulka č. 2: Učební osnova a počty hodin týdně.....	67
Tabulka č. 3: Učební osnova a počty hodin týdně.....	76
Tabulka č. 4: Učební osnova a počty hodin týdně roční odborné školy rodinné.....	79
Tabulka č. 5: Učební osnova a počty hodin lidové dívčí školy pokračovací.....	80
Tabulka č. 6: Počet dívek v prvních třídách obecné školy podle sociálního původu.....	86
Tabulka č. 7: Průměrné známky dívek prvních tříd obecné školy podle sociálního původu...87	
Tabulka č. 8: Počet dívek v druhých třídách obecné školy podle sociálního původu.....	88
Tabulka č. 9: Průměrné známky dívek druhých tříd obecné školy podle sociálního původu ..93	
Tabulka č. 10: Počet dívek ve třetích třídách obecné školy podle sociálního původu.....	90
Tabulka č. 11: Průměrné známky dívek třetích tříd obecné školy podle sociálního původu...91	
Tabulka č. 12: Počet dívek ve čtvrtých třídách obecné školy podle sociálního původu.....	92
Tabulka č. 13: Průměrné známky dívek čtvrtých tříd obecné školy podle sociálního původu.93	
Tabulka č. 14: Počet dívek v pátých třídách obecné školy podle sociálního původu.....	94
Tabulka č. 15: Průměrné známky dívek pátých tříd obecné školy podle sociálního původu...95	
Tabulka č. 16: Počet dívek v I. třídách gymnázia podle sociálního původu.....	96
Tabulka č. 17: Průměrné známky dívek I. tříd gymnázia podle sociálního původu.....	96
Tabulka č. 18: Počet dívek v II. třídách gymnázia podle sociálního původu.....	97
Tabulka č. 19: Průměrné známky dívek II. tříd gymnázia podle sociálního původu.....	97
Tabulka č. 20: Počet dívek ve III. třídách gymnázia podle sociálního původu.....	97
Tabulka č. 21: Průměrné známky dívek III. tříd gymnázia podle sociálního původu.....	98
Tabulka č. 22: Počet dívek ve IV. třídách gymnázia podle sociálního původu.....	98
Tabulka č. 23: Průměrné známky dívek IV. tříd gymnázia podle sociálního původu.....	99
Tabulka č. 24: Počet dívek v V. třídách gymnázia podle sociálního původu.....	99
Tabulka č. 25: Průměrné známky dívek V. tříd gymnázia podle sociálního původu.....	100
Tabulka č. 26: Srovnání platebních poměrů mužů a žen na vyšší škole pro ženská povolání hospodářská.....	107

Tabulka č. 27: Srovnání platebních poměrů mužů a žen na dívčím gymnáziu.....108

Přílohy

Příloha A: Prospěch dívek podle povolání rodičů na dívčí obecné škole v Hradci Králové

Příloha B: Prospěch dívek podle povolání rodičů na dívčím gymnáziu v Hradci Králové

Příloha A:

Prospěch dívek podle povolání rodičů na dívčí obecné škole v Hradci Králové

I. třída, 1898/99	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
	I.	II.	III.	IV.	
Povolání otce (matky)					
krejčí	2,6	2,2	2,3	2,2	2,3
hostinský	1,2	1,5	1,7	1,6	1,5
sluha pol. druž. tisk.	2,8	2,6	2,6	2,7	2,6
vdova po lékaři	2,2	2,1	2	1,6	1,9
lesní	1,4	1,4	1,1	1	1,2
krejčí	2,3	1,8	2	1,8	1,9
zubní lékař	1,4	1,5	1,6	1,7	1,5
obuvník	2,5	2	1,6	1,4	1,8
obchodník	1,7	1,4	1,5	1,6	1,5
strojní zámečnick	2	1,8	2,3	2,6	2,1
truhlář	2	1,8	1,7	1,5	1,7
obchodník	1,2	1,3	1,4	1,5	1,3
hostinský	1,4	1,8	1,8	1,8	1,7
pomocný v cukrovaru	2,1	1,6	1,5	1,7	1,7
listonoš	2,3	2,6	2,7	2,7	2,5
hostinský	2,4	2,1	1,8	2,3	2,1
úředník strojírný	1,1	1,1	1,2	1,2	1,1
pradlena	3	2,4	2,8	2,6	2,7
stavitel pijan	3	2,6	2,8	3,2	2,9
správce věznice	1	1	1	1,1	1
mlynář	1	1	1,1	1,1	1
poštovní asistent	1,2	1,3	1,1	1,1	1,1
pekař	2,3	2,4	2,4	2,5	2,4
sesazovač harmonia	1,8	1,8	1,7	1,7	1,7
hostinský	1,3	1,3	1,1	1	1,1
perníkář	1,2	1,3	1,3	1,3	1,2
obuvník	2,6	2	2	2,1	2,1
kancelář. adjunkt u kraj. soudu	1,5	1,3	1,2	1,2	1,3
sluha okres. Soudu	2,6	2,5	2,6	2,7	2,6
klempíř	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3
kancelář. sluha při obec. úřadě	1,6	1,5	1,4	1,3	1,4
posluhovačka	1,3	1,4	1,2	1,1	1,2
povozník	1	2,1	2,1	2,4	1,4
obchodník	1,8	1,4	1,3	1,2	1,4
dělník	1,5	1,5	1,6	1,7	1,5
mlékař	1,1	1,2	1,2	1,1	1,1
krejčí	2,5	2,1	2	1,5	2

krejčí	2,8	3	3,1	3	2,9
mistr zámečnický	1,5	1,4	1,6	1,6	1,5
vlásenkář	2,1	1,8	1,6	1,8	1,8
c. k. poštovní pokladník	1	1,1	1,2	1,1	1,1
vdova po setníku	2,4	2,7	2,4	2,6	2,5
roznáščeč cukrovinek	1,3	1,3	1,5	1,4	1,3
pekař	1,6	1,5	1,4	1,2	1,4
pomocník truhlářský	2	1,8	1,8	2	1,9
c. k. vrchní geometr	1	1	1,3	1,1	1,1
mistr obuvnický	1,8	1,6	1,5	1,6	1,6
zahradník na Hrázce	2,2	2,2	2,5	2,7	2,4
kancelista při c. k. kraj. soudu	1,3	1,1	1	1	1,1
krejčí	1,1	1,3	1,2	1,4	1,2
obchodník	2	1,7	2,2	2	1,9
poštovní sluha	1,3	1,2	1,4	1,8	1,4
advokát	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1
podomovní obchodník	1,5	1,5	1,4	1	1,3
vdova	2	2	1,7	1,7	1,8
mistr obuvnický	1,7	2	2,4	2,8	2,2
neuveďeno	2	2	1,6	1,7	1,8
soustružník	1,6	1,6	1,7	2,1	1,7
posluhovačka	2,7	2,7	2,7	2,4	2,6
truhlář	2,7	2,8	2,7	3	2,8
varhanář	1,3	1,3	1,3	1,1	1,2
dělník	2,8	2,3	2,2	2,6	2,4
povozník	1,4	1	1,1	1	1,1
neuveďeno	1,1	1,3	1,3	1,2	1,2
	1,80625	1,739063	1,748438	1,767188	1,720313

I. třída, 1908/09	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
Povolání otce (matky)	I.	II.	III.	IV.	
	není uveďeno				
truhlářský pomocník		1,5	1,6	1,6	1,5
krejčí		1,2	1,2	1,2	1,2
sklepmistr		2,2	2,1	2,2	2,1
obchodník		1,5	1,3	1,3	1,3
štukátér		1,7	1,5	1,3	1,5
dělnice		2,1	1,8	2,1	2
advokátní sollicitátor		1,3	1,2	1	1,1
leštič v továrně		2	2	2	2
c. k. lesmistr		1	1	1	1

obchodník		1,2	1	1	1
kominický pomocník		2	1,7	1,8	1,8
košíkář		1,6	1,7	1,6	1,6
sladovník		1,2	1,2	1,2	1,2
advokát		1,2	1,1	1	1,1
c. k. důchodní		1,3	1,3	1,3	1,3
c. k. profesor pedagoia		1	1	1	1
c. k. pošt. Podúředník		2,7	2,7	2,6	2,6
natěrač v továrně Šulcově		2,8	2,2	2,2	2,4
hokynář		1,2	1,2	1,2	1,2
notářský úředník		1,1	1,1	1	1
dozorce při regulaci		1,5	1,2	1,3	1,3
pokryvač		1,7	1,1	1,1	1,3
vdova po želez. zřizenci		1,1	1,1	1,1	1,1
cukrář		1,7	1,5	1,6	1,6
truhlářský pomocník		2,6	2,8	3,1	2,8
zřízenec dráhy		3	2,6	2,3	2,6
dělník		2,6	2,1	1,6	2,1
vdova po kameníku		1,1	1,2	1,5	1,2
dělník		2,7	2,3	2,5	2,5
kočí		2,7	2,1	2	2,2
malíř		1,2	1	1,1	1,1
nástrojář		1	1	1	1
profesor obch. akademie		1,2	1,1	1	1,1
dělnice		4,1	4	3,8	3,9
hokynář		2,5	2,3	2	2,2
obchodník		2,6	2,8	2,7	2,7
stavitel		1,3	1,2	1,2	1,2
knihkupec		1,2	1	1	1
pomocník knihařský		2,6	2,2	2,2	2,3
dělník v pivovaru		1,7	1,3	1,5	1,5
c. k. listonoš		1,3	1,3	1,2	1,2
dělník		2,2	2,2	2,2	2,2
c. k. soudní tajemník		1,1	1,1	1,1	1,1
vdova po poštmistru		1,6	1,2	1,1	1,3
podomní obchodník		1,3	1,2	1,2	1,2
ředitel měšťanské školy dívčí		1	1	1	1
truhlář		1,1	1,1	1	1
hodinář		3,1	3,5	3,5	3,3
účetní poddůstojník		1,3	1,3	1,2	1,2
dělník		2,7	2,5	2,3	2,5

vrchní revident dráhy		1,2	1,2	1,2	1,2
pekař		1,2	1,2	1,2	1,2
sirotek		1,2	1	1	1
obuvník		1	1	1	1
zedník		2,3	2,1	2,1	2,1
berní správce		1	1	1	1
učitel obchod. školy chlapecké		1,1	1	1	1
krejčí		2,3	2,1	2	2,1
c. k. poštovní zřízenec		1,6	1,7	1,6	1,6
hoteliér		1,1	1	1	1
kovář		1,6	1,5	1,5	1,5
povozník		1,3	1,3	1,5	1,3
holič		1,3	1,1	1,1	1,1
dělník		1,5	1,2	1,1	1,2
c. k. profesor reálky		1,1	1	1	1
dělník		2,8	2,8	2,8	2,8
vdova - posluhovačka		3,2	3,2	3	3,1
vdova - hokynářka		2,8	3	3,2	3
vdova		3,2	3,3	3,5	3,3
správce živnostenské pokladny		1,3	1,2	1,1	1,2
sirotek		1,6	1,8	1,7	1,7
sirotek		1,5	1,3	1,3	1,3
hostinský		1,5	1,5	1,5	1,5
hostinský		3	2,1	2,1	2,4
vrchní berní správce		1,1	1	1	1
zámečník		1,2	1,2	1	1,1
		1,744737	1,631579	1,611842	1,635526

I. A třída, 1918/19	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
	I.	II.	III.	IV.	
Povolání otce (matky)	I.	II.	III.	IV.	
	není uvedeno				
pomocník truhlář		2,3	2,1	2,3	2,2
obuvník		2,1	2	1,5	1,8
c. k. šikovatel		2,3	2,3	1,8	2,1
revident st. drah		1	1,8	1,3	1,3
truhlářský dělník		1,1	1	1	1
hospodyně		1,8	1,6	1,3	1,5
truhlář		2,3	2,1	1,8	2

c. k. účetní poddůstojník		1,6	1,5	1,3	1,4
obchodník		1,5	1,3	1,1	1,3
cementář		2,5	2,5	2,5	2,5
hudební nástrojář		2,1	1,6	1,5	1,7
vdova po učiteli		2,1	2,3	2	2,1
vdova po truhláři		1	1	1	1
cejchmistr		1,1	1,1	1	1
krejčí		1,3	1,3	1,3	1,3
faktor knihtiskárny		1,8	1,6	1,3	1,5
továrník		1,3	1,1	1	1,1
strojník měst. elektrárny		2,5	2,1	2,1	2,2
inženýr strojírny		1,6	1,8	1,3	1,5
vdova po obuvníkově		2,5	2,5	2,3	2,4
pekař		2,8	3,1	2,6	2,8
zřízenec dráhy		1,8	1,6	1,6	1,6
obchodník		1,1	1,1	1,1	1,1
vdova posluhovačka		2	2	1,8	1,9
pokryvač		1,1	1,1	1,1	1,1
čalouník		1,6	1,6	1,3	1,5
dělník		2	1,8	1,8	1,8
úředník ústř. banky čes. spoř.		1,3	1	1	1,1
krejčí		1,1	1	1	1
krejčí		1,3	1,1	1	1,1
inženýr		1,8	1,5	1	1,4
obchodník		1	1	1	1
pekař		2,5	2,3	2,5	2,4
hudební nástrojář		2,1	1,8	1,8	1,9
c. k. berní správce		2,1	2	1,8	1,9
městský policejní komisař		1,5	1,3	1,3	1,3
dozorce vězňů		2,3	2,1	2,3	2,2
dělník		2,3	2,3	2,5	2,3
obuvník		3	3	3	3
c. k. berní sluha		2,5	2,1	2,3	2,3
drogista		1,6	1,3	1,1	1,3
hostinský		1,5	1	1	1,1
řezník		2	1,8	1,8	1,8
berní exekutor		1,8	2	1,8	1,8
textil. dělník		2	1,6	1,1	1,5
valců železa		2	2,1	2,1	2
poštovní asistent		1	1,1	1,3	1,1
		1,806383	1,708511	1,58936	1,66383

I. B třída, 1918/19	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
Povolání otce (matky)	I.	II.	III.	IV.	
	není uvedeno				
nádražní dělník		2,3	2,3	2,3	2,3
svrškař		2,5	2,1	2,1	2,2
tovární dělnice		1,3	1,3	1,5	1,3
zednický mistr		2,5	2,3	2,3	2,3
truhlářský dělník		2	1,8	1,8	1,8
kočí		2,3	2,1	2	2,1
kamnář		2,8	3	2,8	2,8
elektromontér		1,6	1,6	1,6	1,6
obchodník		1,3	1,1	1,1	1,1
tovární kovář		1,5	1,5	1,5	1,5
vdova po dělníku		2,3	2,3	2,3	2,3
elektrotechnik		2,1	2,1	2,1	2,1
řezník		1	1	1	1
číšník		1,6	1,6	1,5	1,5
obuvník		3,1	3,3	3,3	3,2
vdova po obch. cestujícím		2	2	2	2
úředník pojišťovny		1,1	1,1	1,1	1,1
prokurista zálož. úvěr. ústavu		1	1	1	1
klempíř		2,1	2,1	2,1	2,1
truhlář. pomocník ve strojírně		2,3	2,3	2,3	2,3
obchodník		3,1	3	2,8	2,9
c. k. vrchní zbraňmistr		2	2	2,1	2
krejčí		1,5	1,5	1,5	1,5
vdova po průvod. vlaku		2,5	2,5	2,5	2,5
natěrač		2	2	2	2
sluha spořitelny		1	1	1	1
prokurista v továrně		1	1	1	1
kočí		2,8	2,6	3,1	2,8
klempíř ve strojírně		1,5	1,6	1,6	1,5
kočí		1,5	1,5	1,6	1,5
zřízenec dráhy		2,1	2,1	2,1	2,1
zřízenec dráhy		3,1	3,1	3	3
zámečník		1,8	2	1,8	1,8
zedník		1,3	1,1	1,1	1,1
zedník		1,8	1,6	1,8	1,7
zedník		1,8	1,6	1,8	1,7
posluhovačka		1,1	1,1	1,1	1,1

švadlena		2	1,8	1,8	1,8
c. k. profesor reálky		1	1	1	1
zástupce pojišťovny		2,1	2,3	2,3	2,3
sladovnický		1	1	1	1
vrchní průvodčí vlaku		1,8	2	1,8	1,8
strojník		1,5	1,3	1,3	1,3
		1,860465	1,827907	1,832558	1,813953

I. třída, 1928/29	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
	I.	II.	III.	IV.	
Povolání otce (matky)					
	není uvedeno				
podplukovník		1	1	1	1
kanc. oficiant		1,1	1,1	1,2	1,1
dělnice		1	1,1	1	1
zámečník		1,2	1,2	1,2	1,2
lakýrník		1,1	1,1	1,1	1,1
rotmistr		1,5	1,3	1,3	1,3
soustružník		1,6	1,5	1,6	1,5
rolník		1,7	1,7	1,5	1,6
dělník		1,6	1,7	1,7	1,6
pokrývač		1,1	1,1	1,4	1,2
žel. zřízenec		1,4	1,3	1,4	1,3
holič		1	1	1,1	1
dělník		1,5	1,6	1,5	1,5
čalouník		1,6	1,6	1,5	1,5
kapitán		1,3	1,3	1,3	1,3
truhlář		1,6	1,6	1,4	1,5
profesor		1	1	1,2	1
vdova		1,4	1,4	1,4	1,4
parketář		1,4	1,4	1,2	1,3
řezník		1,2	1,2	1,2	1,2
profesor		1,4	1,3	1,3	1,3
průvodčí vlaku		1,1	1,1	1,1	1,1
obchodník		1,4	1,3	1,3	1,3
truhlář		1,3	1,4	1,5	1,4
vdova		1,2	1,3	1,4	1,3
zedník		1,6	1,8	1,8	1,7
stavitel		1	1	1	1
skladník		1,6	1,7	1,6	1,6
rotmistr		1	1	1	1

natěrač		2,5	2,2	2	2,2
dělník		1,7	1,8	2,1	1,8
truhlář		1,4	1,5	1,4	1,4
dělník		2	2,3	2,5	2,2
krejčí		1,1	1,1	1	1
pošt. úředník		1	1	1,2	1
hostinský		1	1	1,1	1
šofér		1,5	1,5	1,5	1,5
soustružník		1,5	1,5	1,4	1,4
vrchní oficiál		1	1	1,1	1
inž. řed. drah		1,3	1,1	1,1	1,1
strojník		1	1	1	1
truhlář		1,4	1,6	1,6	1,5
rotmistr		2,3	2,2	2,3	2,2
sklen. dělník		2,1	2	1,7	1,9
		1,379545	1,384091	1,390909	1,352273

II. třída, 1898/99	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
Povolání otce (matky)	I.	II.	III.	IV.	
krejčí	1,8	1,8	1,8	1,6	1,7
povozník	2,1	2	2	2,1	2
truhlář	1,6	1,5	1,4	1,4	1,4
městský kontrolor	2	1,8	1,7	1,5	1,7
krejčí	2,6	2,3	2,2	2,5	2,4
zubní technik	1,3	1,2	1,1	1,1	1,1
úřední sluha	1,4	1,3	1,2	1,1	1,2
hostinský	2,7	2,7	2,6	2,8	2,7
řezník	1,3	1,1	1,2	1,3	1,2
truhlář	1,6	1,2	1,2	1,3	1,3
vdova	2,4	2,3	2,1	2,5	2,3
nástrojař	2,7	2,8	2,7	2,8	2,7
sklenář	2,6	2,8	2,7	3,1	2,8
c. k. kancelista	1,6	1,2	1,2	1,3	1,3
advokátní písař	1,4	1,4	1,4	1,3	1,4
klempíř	1,5	1,3	1,3	1,3	1,3
poštovní sluha	1,7	1,7	1,7	1,9	1,7
neuveдено	1,6	1,8	1,5	1,5	1,6
pekař	2,2	2,2	2,1	2,2	2,1
c. k. sekretář krajského soudu	1,7	1,4	1,3	1,3	1,4
sesazovač pijan	2	1,9	1,9	2	1,9
kožešník	2,4	2,4	2,5	2,9	2,5
hostinský	2,5	2,4	2,3	2,1	2,3

obchodník dobyt看em	1,4	1,4	1,5	1,7	1,5
cestař	1,8	1,7	1,8	1,5	1,7
profesor na gymnázium	1	1	1,1	1	1
mistr obuvnický	2,4	2,1	2,2	2,1	2,2
trafikant	2,5	2,3	2,6	2,7	2,5
zedník	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
kupec	1,7	1,4	1,4	1,4	1,4
povozník	2,9	3	3	2,6	2,8
městský strážník	1,3	1,3	1,4	1,4	1,3
dozorce trestu	2,2	2,2	2,2	2,8	2,3
šikovatel	1,9	2	2	1,8	1,9
kloboučník	1,9	2	2	1,8	1,9
truhlář	1,3	1,1	1,1	1,5	1,2
rolník	2,7	2,2	2,1	2,2	2,3
pekař	1,3	1,4	1,2	1	1,2
spediteur	1,7	1,9	2,2	2,3	2
provazník	2,7	2,2	2,4	2,2	2,3
pekař	1,6	1,7	1,7	1,4	1,6
cestař	2,1	1,9	1,9	1,8	1,9
obchodník	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5
vdova	1,9	1,9	1,9	1,5	1,8
kupec	1,3	1,1	1,1	1	1,1
fiakrista	2	1,8	1,9	2,2	1,9
c. k. poštovní pokladník	1,5	1,3	1,2	1,2	1,3
dělník	2	1,6	1,4	1,4	1,6
hostinský	1,5	1,3	1,4	1,2	1,3
povozník	1,9	1,6	1,7	1,9	1,7
vdova	2,4	2,4	2,4	2,6	2,4
krejčí	1,3	1,2	1,1	1,1	1,1
obuvník	2,1	2	2	1,9	2
	1,88679	1,78113	1,7717	1,79245	1,77547

II. třída, 1908/09	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
Povolání otce (matky)	I.	II.	III.	IV.	
advokátní sollicitátor	1,3	1,2	1,1	1,2	1,2
výměnkářka	1,1	1	1,1	1,2	1,1
c. k. cvičný učitel	1,3	1,1	1	1,1	1,1
učitel	1	1	1	1	1
pekař	1,1	1,1	1	1	1
kamnář	2	1,6	1,8	1,8	1,8
vrchní konduktér sevz. dráhy	2,1	1,8	2,1	2,3	2
c. k. rada zemského soudu	1,1	1	1	1	1

obchodník	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
leštič kovů	1,8	1,8	2,5	2,7	2,2
řezník	2,7	2,7	3	3,3	2,9
krejčí	2,7	2,6	2,7	3	2,7
kovář	2,1	2	2,2	2,1	2,1
poštovní zřízenec	1,5	1,5	1,3	1,3	1,4
c. k. soudní sluha	2,1	1,5	1,6	1,6	1,7
c. k. profesor učitelského ústavu	1,1	1	1	1	1
strojník	1,3	1,2	1,2	1,3	1,2
evangelický farář	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
tajemník okresního zastup.	1,2	1,1	1,2	1,1	1,1
masér	1,6	1,6	1,6	1,8	1,6
sedlář a řemenář	1,3	1,3	1,1	1,3	1,2
vdova	1,7	1,7	1,7	1,8	1,7
stavitel	1	1	1	1	1
pekař	2,1	2	1,7	1,7	1,8
úředník dráhy	2,3	2,2	2,1	2,2	2,2
montér	1,6	1,7	2	2	1,8
majitel domu	1,6	1,5	2	1,8	1,7
obchodník	1,8	1,7	1,6	1,7	1,7
hostinský	2,8	2,8	2,7	3,2	2,8
ponocný	2,1	1,7	1,8	2	1,9
zlatník	1,6	1,3	1,3	1,6	1,4
typograf v tiskárně	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
vdova	2,3	1,8	2,5	2,6	2,3
truhlář	2	1,7	1,6	1,6	1,7
obuvník	1,7	1,8	1,7	1,7	1,7
vdova	1,3	1,2	1,3	1,5	1,3
podstarší v pivovaru	1,5	1,1	1,1	1,2	1,2
architekt, učitel c. k. odbor. školy	1,5	1,2	1,2	1,2	1,2
dámský krejčí	1,5	1,5	1,6	1,6	1,5
stavitel	1,6	1,5	1,5	1,6	1,5
vdova	2,5	2,1	2,2	2,2	2,2
učitel odborné školy	1,1	1	1	1	1,1
c. k. šikovatel	1,2	1,1	1	1,1	1,1
obchodník	1,3	1,2	1	1,2	1,1
účetní poddůstojník	2,3	2,1	2,3	2,3	2,2
obuvník	2	1,8	2	1,8	1,9
školník obchodní akademie	2,1	1,8	2	2	1,9
vdova	2,3	2	2,2	2,6	2,2
účetní obecné zastavárny	1,2	1	1	1,1	1

krejčí	1,6	1,5	1,6	1,6	1,6
hokynář	2	2	1,8	1,8	1,9
krejčí	2,3	2,1	2,2	2,3	2,2
obuvník	1	1	1	1,1	1
dlaždič	1,5	1,2	1,5	1,5	1,4
obchodník	1	1	1	1	1
malíř	1,7	1,7	1,8	2	1,8
c. k. soudní official	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1
průvodčí vlaku	1,7	1,5	1,8	1,6	1,6
nožíř	1,3	1,1	1	1	1,1
povozník	2,7	2,2	2,6	3	2,6
dělník	3,1	3	3	3,1	3
prof. obchodní akademie	1,5	1,2	1,2	1,3	1,3
lampař	1,8	1,6	1,8	2,1	1,8
obchodník	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7
	1,69531	1,55625	1,62031	1,69688	1,61719

II. A třída, 1918/19	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
	I.	II.	III.	IV.	
Povolání otce (matky)					
c. k. fin. komisař a berní ref.	1,5	1,6	1,6	1,5	1,5
učitel hudby	2,5	2,6	2,8	2,5	2,6
průvodčí vlaku	2,6	2,8	2,8	2,6	2,7
truhlář	3	3,2	3,5	3	3,1
zlatník	2,1	2,1	2	1,8	2
účetní					
poddůstojník	1,5	1,2	1,1	1	1,2
městský policejní strážník	2	1,7	1,5	1,2	1,6
c. k. poštovní oficiál	1	1	1	1	1
měst. dělník	2,8	3,1	3,2	3	3
měst. dělník	2,5	2,6	2,5	2,1	2,4
dělník	2,8	2,7	2,7	2,5	2,6
hostinský	2,2	2,1	2,1	1,8	2
obchodník	1,5	1,3	1,3	1,1	1,3
vdova po dělníku	2,3	2,2	2,2	2	2,1
nádražní zřízenec	1,6	1,8	1,3	1,1	1,4
c. k. šikovatel	2	2,3	2,2	1,8	2
obuvník	2	2	2	1,8	1,9
c. k. profesor reálky	1	1	1	1	1
policejní strážník	2,5	2	2,5	2,1	2,2
obuvník	2,7	2,7	2,8	2,6	2,7
rolník	1,6	1,7	1,7	1,5	1,6

strojník měst. elektrárny	2,2	2,2	2,5	2,3	2,3
obchodník železem	1,6	1,5	1,3	1,2	1,4
hokynář	2,2	2,3	2,1	2	2,1
obchodní příručí	1,2	1,2	1,1	1	1,1
bankovní úředník	1,3	1,2	1,2	1	1,1
obchodní cestující	1,5	1,3	1,2	1	1,2
školník obch. akademie	2	2	1,8	1,6	1,8
zbraňmistr	2	2,1	1,8	1,3	1,8
pomocník truhlář	1,5	1,6	1,3	1,2	1,4
truhlář	2,6	2,2	1,8	1,7	2
zámečník	2	1,8	1,7	1,5	1,7
čalouník	2,7	3	3	2,7	2,8
drogista	1,3	1,1	1	1	1,1
tovární účetní	1,6	1,5	1,6	1,2	1,4
klempíř	1,8	1,8	1,8	1,5	1,7
skladník elektrárny	1,6	1,8	2	1,8	1,8
	1,967568	1,954054	1,918919	1,702703	1,854054

II. B třída, 1918/19	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
	I.	II.	III.	IV.	
Povolání otce (matky)					
obuvník	3,1	3	2,8	2,6	2,8
krejčí	2,6	2,7	2,8	2,7	2,7
kamnář	3,3	3,3	3,2	3,1	3,2
kamnář	3,2	3,2	2,8	3,1	3
stavitel	1,3	1,1	1	1	1,1
truhlář	2,7	2,5	2,7	3	2,7
dělník	2,2	2	1,8	2,1	2
dozorce vězňů	1,5	1,2	1,1	1	1,2
pradlena	2,1	2	2,2	1,6	1,9
telefonní dozorce	2,2	2,1	2	1,7	2
fotograf	1,2	1,1	1	1	1
sirotek	1,2	1	1	1	1
perníkář	1,8	1,8	1,8	1,6	1,7
nástrojář	2	1,8	2	2	1,9
zámečník	2,3	2,1	2	2,1	2,1
výběrčí pojišťovny	2,8	2,6	2,5	2,5	2,6
kočí	2,2	2,1	2,1	2	2,1
sirotek	2,3	2,2	2,1	2	2,1
bednář	1,5	1,6	1,3	1,3	1,4
papírník	1,1	1,1	1,1	1	1
obch. příručí	1,1	1,1	1	1	1

zedník	2	2,2	2	1,8	2
truhlář	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1
posluhovačka	2,5	2,1	2,1	2,2	2,2
doktor chemie	2	1,8	1,8	1,8	1,8
dělnice	2,8	2,8	2,5	2,2	2,5
kočí	1,7	2,1	2,1	1,8	1,9
zřízenec pohřebního ústavu	2	1,6	1,6	1,6	1,7
účetní obchod.	1,5	1,2	1,1	1	1,2
profesor obchod. akademie	1,5	1,2	1,1	1,1	1,2
truhlář	2,1	2,2	2	1,8	2
řezník	2	2,1	2	2,1	2
dělník	3	3	3	2,6	2,9
truhlář	3,2	3,2	3,1	3	3,1
holič	2,2	2	1,7	1,6	1,8
posluhovačka	3,5	3,6	3,5	3,6	3,4
truhlář	1,5	1,2	1,1	1	1,2
c. k. pošt. asistent	1,6	1,5	1,3	1,1	1,3
tovární dělník	3,3	3,3	3,1	3,3	3,2
dělník	2,5	2,7	2,5	2,6	2,5
městský zahradník	1	1,1	1	1	1
	2,117073	2,041463	1,95122	1,895122	1,963415

II. A třída, 1928/29	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
	I.	II.	III.	IV.	
Povolání otce (matky)					
odborný učitel	1,2	1,4	1,1	1	1,1
slévač kovů	1,8	1,7	1,7	1,8	1,7
truhlář	1,6	1,5	1,5	1,4	1,5
natěrač	1,9	2	2	2	2
natěrač	1,6	1,8	1,6	1,4	1,6
vrch. stav. revident	1,1	1	1	1	1
stavitel	1,4	1,1	1	1	1,1
rotmistr	1,6	1,5	1,5	1,1	1,4
disponent družstva knihk.	1,5	1,1	1	1	1,1
dělnice	3	2,9	2,8	3	2,9
rotmistr	1,2	1,2	1,4	1,3	1,2
služebná	1,5	1,4	1	1,1	1,2
betonář	1,6	1,4	1,6	1,5	1,5
strojník	3,3	3,1	3	3,1	3,1
mistr truhlářský	1,3	1,5	1,5	1,4	1,4
lékárník	1	1	1	1	1
dělník u města	3,4	3,3	3,3	3,4	3,3
dělník u města	2,3	2	1,9	2	2

dělník	2,7	2,5	2,8	2,9	2,7
rotmistr	1,5	1,3	1	1,2	1,2
poštovní oficiál	1,2	1,3	1,1	1,1	1,1
dělník	2,8	2,8	2,5	2,6	2,6
strojník mechanik	1,8	1,6	1,4	1,6	1,6
truhlář	1,9	1,9	1,7	1,8	1,8
oficiál družstevního úřadu	1,2	1,1	1,1	1,2	1,2
stavbyvedoucí	1,3	1	1,1	1,1	1,1
čalouník	2,5	2	2,1	2,2	2,2
rotmistr	2	1,8	2,1	1,8	1,9
obuvník	2,5	2,6	2,6	2,6	2,6
nadporučík	1,3	1,2	1,1	1,3	1,2
major	1,9	1,7	1,6	1,6	1,7
tovární dělník	2,1	2	1,8	1,7	1,9
dělník	3,5	3,6	3,6	3,6	3,6
kovář	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3
rotmistr	2,3	1,8	1,8	1,8	1,9
nádražní zřízenec	2,6	2,5	2,5	2,4	2,5
dámský krejčí	1,9	1,9	1,8	1,9	1,9
	1,905405	1,805405	1,754054	1,762162	1,786486

II. B třída, 1928/29	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
	I.	II.	III.	IV.	
Povolání otce (matky)					
zámečnick	1,8	1,8	1,8	1,7	1,8
rotmistr v. v.	1,5	1,5	1,4	1,4	1,5
rotmistr	1,4	1,3	1,4	1,3	1,4
obchodník	1,1	1	1	1	1
obchodník	1,7	1,3	1,3	1,1	1,4
úředník řed. st. dr.	1	1	1	1	1
slévač	2,3	2,4	2,4	2,3	2,4
školník	1,6	1,2	1,2	1,3	1,3
úředník	1,9	1,8	1,8	1,6	1,8
rotmistr	2,1	2,1	1,9	1,5	1,9
pošt. zřízenec	1,5	1,3	1,4	1,3	1,4
skladník	1,4	1,2	1,3	1,2	1,3
zámečnick	1,3	1,3	1,2	1,2	1,3
malíř pokojů	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1
obch. příručí	1,1	1,1	1,1	1	1,1
kapitán	1	1	1	1	1
rotmistr	2	2,1	2	2	2
obchodník	1,7	1,8	1,8	1,8	1,8
podúředník	1,3	1,2	1,1	1,1	1,2
varhanář	2,3	2,3	2,4	2,6	2,4

soudní asistent	1,8	2,2	2	1,8	2
inženýr	1	1	1	1	1
vdova	1,5	1,3	1,3	1,3	1,4
kanc. příručí	1,2	1,2	1,3	1,3	1,3
kanc. výpravčí	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
účetní	1,1	1	1	1	1
dělník	2,7	2,5	2,5	2,5	2,6
výp. pošt. zřízenec	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8
obchodník	2,8	3	3,1	3,1	3
školník	1,2	1,2	1,1	1	1,1
vrchní účetní spořitelny	1,3	1,1	1,1	1,1	1,2
kapitán	1,8	1,8	1,8	1,6	1,8
žel. zřízenec	1,5	1,3	1,3	1,3	1,4
techn. úředník	1,4	1,6	1,5	1,3	1,5
nadporučík	1,4	1,4	1,3	1,4	1,4
sluha	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6
kočí	2,1	2,2	2,2	2,2	2,2
prokurista	1	1	1	1	1
truhlář	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
	1,579487	1,54359	1,530769	1,487179	1,553846

III. třída, 1898/99	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
	I.	II.	III.	IV.	
Povolání otce (matky)					
sluha u krajského soudu	2,4	2,4	2,1	2,1	2,3
dělník	2,2	2,4	2,1	2,3	2,3
advokát	1,2	1,2	1,2	1,3	1,2
c. k. komisař finanční stráže	1,4	1,2	1,2	1,2	1,3
katecheta	1,7	1,7	1,6	1,6	1,7
truhlář	2	1,9	1,8	2	1,9
zedník	1,6	1,4	1,4	1,4	1,5
kočárník	1,3	1,4	1,3	1,3	1,3
inženýr	1,4	1,4	1,3	1,3	1,4
inspektor z. stravoven	2,1	2,4	2,2	2,7	2,4
vdova	3,3	3,1	3,1	2,9	3,1
kancelista	2,9	2,6	2,7	3,5	2,9
sládek	2,4	2,2	2,3	2,8	2,4
povozník	1,4	1,5	1,4	1,5	1,5
správce okresní nemocnice	1,1	1,1	1	1	1,1
pomocník v cukrovaru	2,4	2,1	2,1	2	2,2
doktor	1,4	1,4	1,3	1,6	1,4
mistr obuvnický	2,1	2,4	2,2	2,2	2,2
dělník	1,8	2,2	2,1	2,6	2,2
písař	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9
obuvník	1,6	1,4	1,5	1,8	1,6

skladník	1,5	1,4	1,2	1,1	1,3
kočí	2,4	2,4	2,5	2,5	2,5
mistr krejčovský	1,3	1,3	1,7	2,2	1,6
dělník	1,9	1,9	1,7	1,9	1,9
dělník	2	2	1,8	1,8	1,9
obchodník	1,8	1,4	1,4	1,6	1,6
učitel hudby	1,2	1,2	1,1	1,4	1,2
vdova	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
kancelista	1,4	1,3	1,3	1,1	1,3
mistr obuvnický	2,8	2,5	2,6	3,1	2,8
domovník	3,2	3,6	3,5	3,7	3,5
obchodník	1,8	1,6	1,5	1,6	1,6
vdova	2,7	2,5	2,6	2,6	2,6
vdova	1,2	1,2	1,3	1,1	1,2
krejčí	2	1,9	2,1	2,1	2
služka	1,6	1,4	1,2	1,2	1,4
cesták	1,9	1,9	1,7	1,8	1,8
krejčovský pomocník	1,2	1,4	1,4	1,3	1,3
dělník krejčovský	1,9	1,6	1,4	1,5	1,6
vdova	1,3	1,5	1,4	1,2	1,4
pekař	1,6	2,1	1,4	1,5	1,7
nástrojař	1,9	2,3	2,2	2,7	2,3
kolař	1,6	1,8	1,6	1,9	1,7
pekař	1,3	1,6	1,9	1,2	1,5
advokát	1,4	1,3	1,1	1,1	1,2
vdova	2,6	2,4	2,3	2,8	2,5
mistr truhlář	2,3	2,4	2,4	2,6	2,4
poštovní asistent	1,6	1,8	1,7	1,8	1,7
sirotek	1,4	1,4	1,6	1,5	1,5
soustružník	2	1,6	1,6	1,6	1,7
hostinský	1,8	2,1	1,8	1,6	1,8
obchodník	1,5	1,5	1,3	1,2	1,4
řezník	3,2	3,3	3,3	3,1	3,2
řezník	1,7	1,9	2	1,8	1,9
	1,849091	1,852727	1,790909	1,878182	1,852727

III. třída, 1908/09	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
Povolání otce (matky)	I.	II.	III.	IV.	
vdova po truhláři	2,9	3,1	2,7	2,8	2,9
řídící učitel ve výslužbě	2,5	2,2	2	1,8	2,1
kamnář	2,5	2,7	2,2	2,5	2,5
sirotek	2,2	2,5	2	2,2	2,2
vdova posluhovačka	2,3	2,2	2,2	2,1	2,2
c. k. rada zemského soudu	1,5	1,4	1,3	1,2	1,4

obchodník	1,3	1,3	1,3	1,2	1,3
sklenář	2,9	2,7	2,7	2,9	2,8
kovář	2,6	2,5	2,2	2,2	2,4
obchodní příručí	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1
pradlena	3,7	3,8	3,6	3,4	3,6
c. k. poštovní podúředník	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3
obchodník	2,2	2,2	1,8	1,7	2
vdova po hostinském	2,6	2,7	3	3,1	2,9
notářský úředník	1,8	2	1,8	1,6	1,8
advokátní sollicitátor	1,3	1,2	1,1	1,1	1,2
školník odborné školy	1,5	1,5	1,3	1,4	1,4
hostinský	1,9	2	1,7	1,8	1,9
řezník	2	1,8	1,7	1,7	1,8
kožešník	1,2	1,1	1	1	1,1
holič	1,7	1,5	1,2	1,2	1,4
tovární dělník	2,8	2,8	2,6	2,6	2,7
hostinský	2,7	2,7	2,3	2,3	2,5
pradlena	1,9	1,7	1,7	1,9	1,8
c. k. poštovní podúředník	2,7	2,8	2,7	2,8	2,8
majitel pletárny	1,5	1,5	1,5	1,4	1,5
vdova po truhláři	2,3	2,7	2,5	2,5	2,5
nástrojař	1,3	1,2	1,1	1	1,2
obuvník	2,9	2,4	2,3	2,3	2,5
vrchní přednosta kanceláře	1,5	1,4	1,3	1,2	1,4
povozník	2,7	2,8	2,5	2,5	2,6
vdova	1,5	1,3	1,3	1,4	1,4
obuvník	2,1	1,9	2,1	2,3	2,1
horník	2,1	2,1	1,8	1,6	1,9
natěrač	2,5	2,3	2,5	2,2	2,4
c. k. cvičný učitel	1,5	1,6	1,3	1,2	1,4
zámečnick	1,9	1,7	1,7	1,4	1,7
c. k. šikovatel	1,8	1,5	1,5	1,8	1,7
redaktor	2,1	2,3	1,8	1,7	2
obuvník	2,7	2,6	2,4	2,1	2,5
obchodník	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
hostinský	1,7	1,5	1,7	1,5	1,6
vdova po kameníku	1,7	1,4	1,3	1,2	1,4
bednář	2,5	2,9	2,6	2,5	2,6
pradlena	2,3	2,2	1,8	2,2	2,1
soukromník	2,2	2,2	2,2	2,3	2,2
výčepník	2,3	2,4	2,1	1,8	2,2
truhlář	2,2	2,1	1,7	1,5	1,9
zástupce pojišťovny	1,5	1,5	1,4	1,6	1,5

hodinář	2,4	2,2	2,2	2,3	2,3
hostinská	1,9	2,1	1,7	1,9	1,9
hostinský	2,2	2,1	1,9	2,1	2,1
poštovní zřízenec	2,3	2,2	1,8	1,8	2
povozník	2,7	2,7	2,3	2,2	2,5
vdova po obchodníku	2,5	2,5	2,5	2,7	2,6
pasíř	2,5	2,5	2,7	2,5	2,6
krejčí	1,5	1,6	1,4	1,2	1,4
leštič nástrojů	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3
sluha u firmy Berger a Munk	1,6	1,7	1,5	1,2	1,5
	2,120339	2,091525	1,938983	1,923729	2,030508

III. A třída, 1918/19	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
	I.	II.	III.	IV.	
Povolání otce (matky)					
průvodčí vlaku	2,4	2,5	2,3	2,3	2,4
úředník peněžního ústavu	2,3	2,1	2	2,1	2,1
učitel	1,4	1,3	1,3	1,1	1,3
hostinský	2,6	2,4	2,4	1,8	2,3
cukrář	2,8	2,9	2,6	2,5	2,7
odborný učitel	1,4	1,4	1,3	1,3	1,4
obuvník	2,9	3,1	3,2	3,2	3,1
c. k. poštovní oficiál	1	1	1	1	1
nástrojař	2,1	1,9	1,7	1,5	1,8
strojník městské elektrárny	2,2	2,1	2	2	2,1
vdova po truhláři	1,1	1,2	1	1	1,1
kožešník	1,6	1,3	1,3	1,3	1,4
mýdlař	1,5	1,1	1,2	1,2	1,3
advokátní sollicitátor	1,9	2	1,6	1,5	1,8
továrník	1	1	1	1	1
tesařský mistr	2,3	2,1	1,8	1,9	2
vdova po řezníku	1,9	1,8	1,5	1,6	1,7
inženýr	1	1,1	1	1	1
městský policejní strážník	2,4	2,3	1,9	1,8	2,1
suplent c. k. reálky	1,4	1,3	1,3	1,2	1,3
majitel knihtiskárny	1,4	1,1	1	1	1,1
c. k. listonoš	1,7	1,7	1,5	1,1	1,5
pomocník kominický	2,5	2,3	2,5	2,8	2,5
adjunkt u finan. ředitelství	1,4	1,4	1,3	1,2	1,3
kočí	3,5	3,6	3,6	3,5	3,6
zámečník	2,3	2,2	2	2,2	2,2

obchodník	1,5	1,5	1,4	1,4	1,5
truhlářský pomocník	2,5	2,6	2,7	2,9	2,7
hodinář	1,8	1,8	1,6	1,7	1,7
zřízenec dráhy	1,3	1,5	1,5	1,4	1,4
dělník	1,8	1,8	1,7	1,5	1,7
redaktor	1,2	1,4	1,1	1	1,2
dělník	1,3	1,4	1,1	1	1,2
soudní oficiant	1,8	1,9	2	1,9	1,7
ředitel městského lycea	1	1	1	1	1
ředitel filiálky živnost. banky	1,5	1,3	1,1	1,1	1,3
knihař	2,4	2,4	2,1	1,9	2,2
rolník	1,8	1,5	1,4	1,5	1,6
finanční úředník	1,4	1,4	1,4	1,2	1,4
advokátní sollicitátor	1,8	1,4	1,5	1,5	1,6
zřízenec dráhy	2,2	2,5	2,6	2,6	2,5
typograf	1,7	2,2	1,7	1,3	1,7
dělník	3,6	3,5	3,5	3,5	3,5
podplukovník	2,4	2,2	2,1	1,8	2,1
podplukovník	1,6	1,3	1,3	1,3	1,4
účetní důstojník	1,4	1,4	1,3	1,1	1,3
	1,869565	1,830435	1,726087	1,667391	1,778261

III. B třída, 1918/19	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
	I.	II.	III.	IV.	
Povolání otce (matky)					
dělník	2,3	2,3	2,5	2,6	2,4
řeznický pomocník	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
obchodvedoucí třžnice nábytku	2,2	2,3	2,2	2,2	2,2
krejčí	1,8	1,9	1,6	1,6	1,7
učitel tělocviku	2,1	2,1	2,4	1,9	2,1
dělník	2,3	2,5	2,4	2,2	2,4
obchodní cestující	2,3	2,3	2,1	1,5	2,1
účetní v závodě	1,4	1,3	1,2	1,1	1,3
mistr krejčovský	2	1,7	1,9	1,8	1,9
kovář	2,3	2,1	1,9	1,9	2,1
zřízenec dráhy	2,1	1,9	2,1	2,2	2,1
c. k. telegrafický dělmistr	1,5	1,9	1,6	1,8	1,7
truhlář	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4
holič	2,2	2,2	2,1	2,6	2,3
vdova po zřizenci dráhy	2,2	2,5	2,6	2,5	2,5
dělnice	1,6	1,9	1,8	1,9	1,8
domovník	2,6	2,5	2,7	2,9	2,7

zámečník	2,4	2,3	2,4	2,4	2,4
stavbyvedoucí	3,6	3,1	3,1	3,2	3,3
zedník	2,5	2,4	2,4	2,6	2,5
vdova švadlena	2,5	2,5	2,6	2,7	2,6
inkasista pojišťovny	2	1,7	1,8	1,6	1,8
učitel	1,8	1,6	1,4	1,4	1,6
vdova po úředníku pojišťovny	2	1,8	1,7	1,5	1,8
učitel	1,6	1,4	1,4	1,4	1,5
cukrář	1,6	1,5	1,6	1,5	1,6
instalatér	1	1	1	1	1
obuvník	2,4	2,5	2,4	2,7	2,5
nástrojař	2,4	2,7	2,8	2,7	2,7
klempíř	2,3	2,5	2,5	2,5	2,5
obchodní cestující	2,6	2,2	2,5	2	2,3
stavitel	1,7	1,5	1,4	1,5	1,5
kočí	2	1,7	1,9	1,9	1,9
dělník	2,3	2,5	2,3	2	2,3
holič	1,9	1,7	1,7	1,6	1,7
zřízenec dráhy	2,4	2,6	2,5	2	2,4
poštovní oficiál	1,7	1,4	1,3	1,5	1,5
obuvník	1,9	2,1	1,9	1,7	1,9
sirotek	1,8	1,7	1,8	1,6	1,7
truhlář	2,3	2,2	2,2	2,6	2,3
dělník	2,7	2,6	2,5	2,6	2,6
tovární dělník	1,7	2	2	2	1,9
tovární mistr	1,7	1,2	1,1	1,1	1,3
obchodník	1,1	1,1	1	1	1,1
profesor na reálce	1	1	1	1	1
rolník	1,8	1,6	1,7	1,6	1,7
sirotek	2,7	2,7	2,7	2,6	2,7
poručík	1,4	1,3	2,2	2,6	1,9
	2,075	2,029167	2,0375	2,014583	2,05625

III. třída, 1928/29	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
Povolání otce (matky)	I.	II.	III.	IV.	
parketář	3,3	3,5	3,4	3,4	3,4
podplukovník	1	1	1	1	1
rotmistr	2,2	1,6	1,8	1,6	1,8
dělník	1,6	1,8	1,9	1,6	1,7
kapitán	1,8	1,6	1,5	1,3	1,6
zámečník	2,3	2,2	1,9	1,8	2,1
rotmistr	2,3	1,8	2	1,6	1,3

kočí	2,6	2,8	3	2,7	2,8
revident st. drah	1,5	1,3	1,2	1,2	1,3
kovář	2,4	1,8	1,4	1,4	1,8
zámečník	1,7	1,7	1,7	1,3	1,6
průvodčí vlaku	2,3	2,2	2	1,5	2
natěrač	1,8	1,8	1,8	1,5	1,7
pekař	2,5	2,4	2,3	2,2	2,4
dělník	2,1	1,9	1,6	1,4	1,8
dělník	3,1	3	3	2,9	3
poštovní zřízenec	1	1,1	1	1	1
inženýr	1	1	1	1	1
vdova	2,8	2,7	2,5	2,4	2,6
pošt. zřízenec	2,4	1,9	1,8	1,7	1,5
vrchní technický komisař	1,1	1	1	1	1
dělník	2,4	2,2	2,1	1,7	2,1
posluhovačka	3,5	3	3,3	3,4	3,3
vdova po cukráři	1,3	1,1	1	1	1,1
soukromý učitel	3,1	3,2	2,9	3,2	3,1
knihkupec	1,2	1	1	1	1,1
bankovní zřízenec	2,4	2,3	2,2	1,8	2,2
učitel	1,6	1,6	1,3	1,3	1,5
obchodní cestující	2,3	2,1	1,8	1,7	2
oficiál čsl. drah	2,7	2,6	2,4	2,1	2,5
truhlář	2,2	2,2	1,8	1,8	2
vedoucí četn. pátrací stanice	2,3	2,3	1,8	1,6	2
cementář	2,9	3	2,9	2,6	2,9
stavitel	1,8	1,6	1,7	1,7	1,7
sladovník	3,8	3,6	3,3	3,3	3,5
obchodník	1,8	1,5	1,6	1,3	1,6
vdova po strojníkovi	2,8	2,7	2,8	2,6	2,7
ředitel stanice autobusu	2,5	2,1	1,8	1,6	2
obchodník	2,2	1,7	2	1,7	1,9
obchodník	2,6	2,3	2	1,8	2,2
sirotek	3,7	3,6	3,4	3,3	3,5
	2,241463	2,092683	1,997561	1,853659	2,031707

IV. třída, 1898/99	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
	I.	II.	III.	IV.	
Povolání otce (matky)					
krejčí	2,1	2,3	2,4	2,6	2,4
dělník	3,4	3,3	3,1	3,1	3,2
obuvník	2,6	2,4	2,4	2,2	2,4
obchodník	1,8	1,8	1,6	1,7	1,7
řezník	1,5	1,2	1,4	1,3	1,4
dělník	2,6	2,9	2,4	2,4	2,6

obuvník	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
truhlář	2,4	2,4	2,5	2,7	2,5
strojný zámečnick	2,9	2,7	2,9	2,5	2,8
advokát	1,2	1,2	1,3	1,1	1,2
šikovatel	1,6	1,7	1,6	1,6	1,6
sekretář kraj. soudu	1,6	1,4	1,2	1,2	1,4
sluha při poště	1,9	1,9	1,9	1,7	1,9
hostinský	2,5	2,3	2,3	2,3	2,4
sluha	2,7	2,7	2,3	2,4	2,5
pekař	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
hostinský	1,2	1,2	1,1	1,1	1,2
hokynář	3,1	3	3	2,9	3
truhlář	1,1	1	1	1,1	1,1
policejní strážník	1,7	1,4	1,4	1,3	1,5
továrník	1,2	1,4	1,3	1,3	1,3
dělník	2,7	2,4	2,4	2,4	2,5
truhlářský pomocník	2,1	2	2,2	2,4	2,2
švadlena	1,9	1,9	1,5	1,4	1,7
hostinský	1,2	1,1	1	1	1,1
kovář	1,9	1,8	1,6	1,5	1,7
kupec	1,7	1,4	1,2	1,2	1,4
kameník	1,6	1,4	1,5	1,6	1,5
zedník	1,4	1,2	1,1	1,1	1,2
účetní spořitelny	1,4	1,3	1,3	1,2	1,3
dělník	3,5	3,3	3,1	3,3	3,3
kovář	1,4	1,4	1,2	1,1	1,3
policejní strážník	2,2	2,1	2,1	2	2,1
profesor na prům. škole	1	1	1	1	1
pekař	2,1	2	1,7	1,9	1,9
zřízenec dráhy	1,6	1,8	1,6	1,9	1,8
pomocník truhlářský	2,6	2,3	2,4	2,4	2,4
soukromník	1,1	1,1	1,1	1	1,1
pomocník malířský	1,9	1,8	1,6	1,9	1,8
obuvník	2,9	2,9	2,6	2,6	2,8
obchodník	3	2,9	2,9	2,9	2,9
ředitel c. k. gymnázia	1,2	1,2	1,3	1,1	1,2
kožešník	1,6	1,6	1,4	1,4	1,5
šafář	2,3	1,7	1,9	2	2
vlásenkář	1,2	1,1	1,2	1,1	1,2
dělník	2,4	2,2	1,9	2,3	2,2
vdova	2	1,9	1,6	1,8	1,8
obuvník	2,7	2,5	2,4	2,6	2,6
obuvník	1,6	1,6	1,4	1,2	1,5

truhlář	2,2	2,1	2	2,3	2,2
	1,96	1,874	1,796	1,812	1,876

IV. třída, 1908/09	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
	I.	II.	III.	IV.	
Povolání otce (matky)					
průvodčí vlaku	1,8	2,1	1,8	1,8	1,9
krejčí	1,6	1,5	1,3	1,2	1,4
krejčí	1,9	2,3	2,3	2,4	2,2
kamnář	2,5	2,6	2,5	2,8	2,6
kamnář	2,1	1,9	1,5	1,5	1,8
sirotek	2,1	2	1,7	1,7	1,8
provazník	1,8	1,8	1,4	1,3	1,6
praktický lékař	1,3	1,3	1,3	1,4	1,3
klempíř	1,3	1,2	1,1	1,1	1,2
sklenář	2,5	2,7	2,5	2,6	2,6
hokynář	2,3	2,4	2,3	2,5	2,4
obchodník	2,7	2,8	2,8	3	2,8
c. k. soudní sluha	2,2	2,2	1,8	1,8	2
krejčí	2,3	2,3	1,8	1,8	2,1
obuvník	2,3	2,4	2,3	2,3	2,3
dělník	1,5	1,8	1,5	1,7	1,6
dělník	3,8	4	3,7	3,6	3,8
cukrář	2,6	2,7	2,5	2,5	2,6
c. k. finanční sekretář	1,5	1,7	1,4	1,4	1,5
kostelník	2,5	2,8	2,5	2,4	2,6
vdova po účetním	2,2	2,3	1,9	2	2,1
lakýrník	1,4	1,5	1,2	1,2	1,3
soudní vykonavatel	2	2	1,8	1,8	1,9
pozlacovač - natěrač	1,5	1,5	1,4	1,6	1,5
strojvedoucí	1,1	1,2	1	1	1,1
pokrývač	1,4	1,5	1,2	1	1,3
exekutor c. k. berního úřadu	2,3	2,4	2,4	2,6	2,4
vdova po stavbyvedoucím	1,2	1,2	1,1	1	1,1
dámský krejčí	1,9	1,8	1,7	1,6	1,8
vdova po c. k. soud. tajemníku	2,5	2,5	2,2	2,3	2,4
učitel odborné školy	1	1	1	1	1
krejčí	1,4	1,4	1,2	1,3	1,3
zámečnický	2,5	2,5	2,1	2,2	2,3
obuvník	3	3,2	2,8	3	3
sladovnický	1,7	1,8	1,7	1,7	1,7
dílovedoucí	1,2	1,2	1,1	1	1,1
obuvník	2,9	3,2	2,8	3,1	3

c. k. komisař fin. stráže	2	2,3	1,7	1,7	1,9
konduktor	1,5	1,6	1,4	1,5	1,5
vdova po účetním dráhy	1,6	2	1,6	1,6	1,7
holič	2,2	2,2	1,8	2,2	2,1
vdova po povozníkovi	2,4	2,3	2,2	2,2	2,3
sladovnický	1,7	1,9	1,7	1,8	1,8
zedník	2,9	3	2,7	2,8	2,9
vdova po prokuristovi	2,4	2,5	1,8	1,8	2,1
adjunkt szp. dráhy	1,1	1,1	1	1	1,1
topič v réalce	1,7	1,5	1,5	1,6	1,6
dělník	3,2	2,9	2,8	3,2	3
vdova po obuvníku	3	3,3	2,7	3	3
hostinský	1,3	1,4	1,4	1,2	1,3
kamnář	2,7	2,8	2,6	2,8	2,7
odborný učitel měšť. školy	1,2	1,2	1,1	1,1	1,2
krejčí	2,5	2,5	2,3	2,5	2,5
řezník	2,8	2,9	2,6	2,7	2,8
profesor ústavu k vzděl. učitelů	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
hostinský	1,2	1,4	1,2	1,2	1,3
vdova po dělníku	2	2,5	2,4	2,2	2,3
	2,007018	2,091228	1,864912	1,921053	1,977193

IV. A třída, 1918/19	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
	I.	II.	III.	IV.	
Povolání otce (matky)					
c. k. vrchní oficiál	1,5	1,4	1,3	1,1	1,3
zámečnick	1,4	1,4	1,5	1,4	1,4
parketář	1,7	1,5	1,4	1,4	1,5
hostinská v Strunkovicích	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
truhlář. pomocník ve strojárně	1,8	1,5	1,4	1,3	1,5
c. k. účet. poddůstojník	1,5	1,5	1,5	1,3	1,5
obchodník	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
dělník	2,7	2,4	2,3	2,3	2,4
městský strážník	1,1	1	1	1	1
správce stravovny	2,6	2,2	2,2	2,1	2,3
ředitel	1,3	1,2	1,3	1,1	1,2
ředitel	1,5	1,2	1,3	1	1,3
obchodní cestující	1,8	1,7	1,5	1,3	1,6
domovnice	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
soudce	1,4	1,3	1,3	1,1	1,3
účetní	1,1	1	1	1	1
zámečnick	2,4	1,9	1,8	1,6	1,9

technický úředník	1,5	1,3	1,3	1,3	1,4
tovární úředník	2,4	1,8	2	2	2,1
strojvedoucí státní dráhy	1,5	1,3	1,3	1,2	1,3
obch. se smíšeným zbožím	1,9	2	2	2,2	2
továrník	2	1,8	1,8	1,8	1,9
městský dělník	2,9	2,9	2,7	3	2,9
stavitel	2,5	2,3	2,3	2,2	2,3
spolumajitel továrny na mýdlo	1,7	1,6	1,5	1,4	1,6
obuvník	2	1,7	1,7	2	1,9
mistr provaznický	2	2,2	2	1,7	2
sluha městských úřadů	1,5	1,3	1,3	1,1	1,3
mistr truhlářský	1,7	1,7	1,6	1,8	1,7
zřízenec severozáp. dráhy	2,5	2,5	2,6	2,5	2,5
hostinský	1,8	1,7	1,6	1,7	1,7
truhlář	2,1	2	1,9	1,9	2
správce inspektorátu	1,8	1,9	1,6	1,5	1,7
zemský účetní oficiál	1,2	1,1	1	1	1,1
hřebenář	2,9	2,6	2,5	2,4	2,6
cukrářský pomocník	1,8	1,5	1,5	1,5	1,6
úředník u dráhy	1,1	1,2	1,1	1,1	1,1
praktický a školní lékař	1,5	1,3	1,2	1,1	1,3
sirotek	2,2	2,1	1,7	1,5	1,9
	1,820513	1,684615	1,633333	1,579487	1,687179

IV. B třída, 1918/19	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
	I.	II.	III.	IV.	
Povolání otce (matky)					
zřízenec dráhy	2,5	2,4	2,5	2,3	2,4
truhlář	1,9	1,9	1,6	1,5	1,7
krejčí	1,6	1,6	1,5	1,2	1,5
továrník	1,5	1,4	1,3	1,1	1,3
skladník	1,6	1,6	1,7	1,7	1,7
klempíř	2,3	2,4	2,4	2,1	2,3
obuvník	2,9	2,7	2,7	2,6	2,7
kovář	1,6	1,7	1,7	1,4	1,6
pekař	1,9	1,6	1,5	1,3	1,6
holič	2	2,1	2,4	2,3	2,2
profesor c. k. reálky	1,3	1,1	1,1	1,1	1,2
přednosta stanice	2,5	2,3	2,2	1,9	2,2
odborný učitel	2,2	1,8	2,2	2,1	2,1
stavitel	1,2	1,2	1,1	1,1	1,2
elektrotechnik	2,7	2,9	2,7	2,6	2,7

obchodní cestující	2,6	2,4	2,3	1,8	2,3
nožič	2,3	2	2	1,7	2
perníkář	2,5	2,4	2,1	1,7	2,2
stavbyvedoucí	2,3	2,3	2,6	2,6	2,5
kočí	2,6	2,6	2,6	2,4	2,6
dámský krejčí	1,2	1,2	1,1	1	1,1
profesor dívčího lycea	1,8	1,5	1,3	1,3	1,5
švadlena	2,2	2,2	2,2	2,1	2,2
sirotek	2	2	2	1,8	2
elektrotechnik	2,4	2,2	1,9	1,6	2
redaktor	1,5	1,5	1,6	1,5	1,5
obuvník	1,7	1,5	1,2	1,2	1,4
vdova po obchodníku	1	1	1,1	1	1
c. k. finanční tajemník	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1
vdova domovnice	1,1	1,1	1,1	1	1,1
dělník	2,6	2,6	2,7	2,4	2,6
sirotek	3,3	3,3	3,4	3,1	3,3
obchodník	1,3	1,2	1,1	1,1	1,2
dělnice	2,6	2,8	2,8	2,4	2,7
zedník	2,9	2,8	2,9	2,8	2,9
mistr holičský	1,9	1,6	1,7	1,5	1,7
obchodník	1,7	1,6	1,5	1,3	1,5
vdova po nástrojaři	2	2,1	1,8	1,8	1,9
dělník	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4
vdova po domovníku	1,4	1,4	1,4	1,5	1,4
truhlář	2,6	2,5	2,3	2,3	2,4
povozník	1,7	1,7	1,5	1,4	1,6
dělnice - pradlena	2,6	2,7	2,5	2,3	2,5
obchodník	1,2	1,1	1,1	1	1,1
dělník	3,1	3,2	2,9	2,6	3
natěrač	2,5	2,3	2,3	2	2,3
zřízenec dráhy	3,1	3	2,9	2,5	2,9
vdova po kočím	1,9	2	1,9	1,9	1,9
rolník	1,6	1,6	2	2,1	1,8
	2,05102	1,991837	1,957143	1,806122	1,959184

IV. třída, 1928/29	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
Povolání otce (matky)	I.	II.	III.	IV.	
účetní	1,7	1,6	1,4	1,3	1,5
poručík	1,7	1,6	1,4	1,3	1,5
vdova po majorovi	1,3	1,3	1,2	1	1,2
poštmistr	1,5	1,3	1,3	1,3	1,4
bankovní zřízenec	2,1	2,1	2	1,9	2

truhlářský dělník	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7
profesor	1,9	1,8	1,7	1,7	1,8
vrchní berní správce	2,5	2,2	2	1,9	2,2
vdova kuchařka	2,4	2,2	2,4	2,6	2,4
obchodník	2,8	2,6	2,2	2,2	2,5
tovární zástupce	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
hostinský	2,1	1,9	1,8	1,7	1,9
ředitel ústředny práce	1,2	1	1	1	1,1
dělnice	2,3	2,4	2,4	2,4	2,4
úředník	2,9	2,4	2,5	2,5	2,6
profesor	1,3	1,5	1,4	1,3	1,4
kovodělník	2,7	2,9	2,3	2,4	2,6
nadporučík	2,2	1,8	1,6	1,7	1,8
obchodnice	3,1	3	2,8	2,9	3
účetní rotmistr	2,8	2,8	2,5	2,3	2,6
dělnice	2,3	2,6	2,7	2,6	2,6
advokát	2,3	2,3	2,2	2,1	2,2
vojenský lékař	1	1	1	1	1
odborný učitel	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
zřízenec soudu	3,6	3,8	3,5	3,4	3,6
varhanář	2,2	2	1,9	1,9	2
oficiál čsl. st. drah	2	1,9	1,7	1,6	1,8
školník	1,6	1,6	1,6	1,4	1,6
ředitel škol pro žen. povolání	1,7	1,4	1,3	1,4	1,5
bankovní zřízenec	2,3	2,1	2,1	1,9	2,1
obchodník	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3
obchodník	2,6	2,7	2,4	2,4	2,5
vrchní strážmistr	1,5	1,3	1,3	1,3	1,4
kancel. výpravčí	1,8	1,6	1,5	1,4	1,6
truhlář	2,3	2,4	2,2	2	2,2
posluha	1,6	1,6	1,3	1,3	1,5
poštovní úředník	1,6	1,4	1,3	1,3	1,4
truhlář	2,8	2,7	2,7	2,7	2,7
úředník	1,6	1,6	1,5	1,5	1,6
dělník	2,3	1,9	1,8	1,8	2
obuvník	2,2	1,9	1,7	1,8	1,9
stavitel	1	1	1	1	1
vdova po poštovním úředníku	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1
železniční zřízenec	2,3	2,2	2	2	2,1
natěrač	1,5	1,4	1,3	1,2	1,4
truhlář	1,7	1,6	1,4	1,4	1,5

klempíř	2,8	2,6	2,5	2,3	2,6
	2,031915	1,942553	1,831915	1,795745	1,914894

V. třída, 1898/99	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
Povolání otce (matky)	I.	II.	III.	IV.	
řezník	1,9	1,7	1,8	1,9	1,8
krejčí	1,3	1,1	1,1	1	1,1
sluha pol. druž. tisk.	1,5	1,4	1,3	1,3	1,4
vdova	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1
lesní	1,6	1,4	1,4	1,4	1,5
řemenář	2,1	2,1	1,9	1,9	2
hostinský	1,9	1,7	1,9	1,9	1,9
řezník	1,9	1,9	2,2	2	2
zedník	2,9	2,5	2,5	2,5	2,6
kovář	2,6	2,5	2,4	2,8	2,6
rukavičkář	1,9	1,7	1,6	1,6	1,7
vdova po lékárníku	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1
truhlář	2,9	2,7	2,5	2,8	2,7
rolník	1,6	1,5	1,4	1,4	1,5
obuvník	2,5	2,5	2,3	2,5	2,5
natěrač	2,4	2,4	2,6	2,4	2,5
strojvedoucí	1,4	1,4	1,4	1,3	1,4
továrník	2	1,6	1,6	1,6	1,7
povozník	2,4	2,1	2,2	2,3	2,3
rolník	1,4	1,3	1,3	1,2	1,3
švadlena	2,1	1,9	2,1	2	2
inspektor banky Slavie	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4
mistr krejčovský	2,9	2,7	2,7	2,5	2,7
cejchmistr	1,7	1,6	1,4	1,4	1,5
obchodník	1,1	1,1	1	1	1,1
dělník	2,4	2,1	2,4	2,3	2,3
klempíř	2,7	2,9	3,1	3,3	3
školník	2,5	2,2	2,4	2,7	2,5
hostinský	2,3	2,3	2,1	2,1	2,2
kožešník	1,9	1,6	1,6	1,4	1,6
barvíř	1,6	1,4	1,4	1,2	1,4
mistr krejčovský	2,1	2,2	2	2	2,1
dozorce vězňů	2,2	2	2,1	1,9	2,1
truhlář pomocník	2,4	2,2	2,3	2,4	2,3
hostinský	1,9	1,8	1,9	1,8	1,9
hodinář	2,4	2,5	2,2	2,5	2,4
mlékař	1,9	1,6	1,6	1,4	1,6

kupec	2,1	1,9	1,7	1,6	1,8
obuvník	2,1	2	2,3	2,3	2,2
pradlena	2,4	2,2	2	2,5	2,3
pomocník truhlářský	2,3	2,1	2,3	2,3	2,3
obchodník	1,1	1	1	1	1
profesor	1,6	1,4	1,4	1,4	1,5
cukrář	1,9	1,6	1,9	1,6	1,8
rolník	1,3	1,3	1,2	1,2	1,3
obuvník	2,5	2,4	2,4	2,4	2,4
malíř	2,3	2,1	2	2,1	2,1
c. k. živn. inspektor	1,2	1,1	1	1	1,1
pradlena	1,9	1,6	1,5	1,5	1,6
obchodník	1,4	1,4	1,3	1,4	1,4
zahradník	1,2	1,1	1	1	1,1
hostisnký	1,3	1,1	1,1	1	1,1
obuvník	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1
štukatér	2,1	1,9	1,7	1,8	1,9
švadlena	2,3	2,2	2,3	2,2	2,3
vdova po městském inženýru	1,5	1,2	1,2	1,1	1,3
ladič pían	1,9	1,6	1,3	1,4	1,6
hodinář	2,3	2,1	2,3	2,1	2,2
nádeník	2,6	2,5	2,6	2,4	2,5
	1,976271	1,832203	1,828814	1,825424	1,876271

V. A třída, 1908/09	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
	I.	II.	III.	IV.	
Povolání otce (matky)					
c. k. soudní vykonavatel	2,3	2,2	2,2	2	2,2
vdova po truhláři	2,8	3	2,8	3	2,9
řídící učitel	1,6	1,7	1,5	1,3	1,5
stavitel regulace Labe	2,2	2,3	2,3	2,3	2,3
zřízenec dráhy	2,6	2,6	2,2	2,4	2,5
krejčí	1,5	1,5	1,2	1,2	1,4
sirotek	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8
obchodní příručí	1,5	1,8	1,5	1,5	1,6
rolník	3,5	3,2	2,9	2,9	3,1
rolník	3,7	3,5	3,2	3	3,4
hospodyně	1,4	1,7	1,4	1,3	1,5
důchodní	2,8	2,6	2,4	2,5	2,6
posluhovačka	2,5	2,4	1,9	1,8	2,2
zámečník	1,9	1,9	1,7	1,8	1,8
vdova po kočím	2,9	3	2,8	3,1	3

truhlář	3	2,9	2,8	2,9	2,9
kamnář	1,4	1,6	1,3	1,1	1,4
notář úředník	1,5	1,7	1,5	1,4	1,5
berní kontrolor	1,3	1,7	1,4	1,3	1,4
domovnice	2,5	2,2	2,1	2,2	2,3
vdova po natěrači	2,7	2,9	2,8	2,8	2,8
hostinský	2,2	2,3	2	1,8	2,1
holič	1,2	1,2	1,1	1	1,1
profesor obchodní akademie	1,5	1,3	1,2	1,2	1,3
obuvník	2,7	2,3	2,3	2,3	2,4
c. k. profesor reálky	2,2	1,9	1,9	1,9	2
poštovní zřízenec	1,8	1,8	1,7	1,6	1,7
vdova po strážníku	2,1	2,2	1,8	1,7	2
sládek	1,5	1,6	1,4	1,4	1,5
vážný v cukrovaru	3	3	2,8	2,9	2,9
obuvník	2,4	2,4	2,5	2,5	2,5
truhlář	2,9	2,9	2,7	2,8	2,8
	2,215625	2,221875	2,034375	2,021875	2,1375

V. B třída, 1908/09	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
Povolání otce (matky)	I.	II.	III.	IV.	
obuvník	2,3	2,2	1,7	1,8	2
strojvedoucí	2,8	2,8	2,5	2,7	2,7
vdova po strojníku	2,6	2,5	2,2	1,8	2,3
c. k. poštovní expedient	2,1	2,2	2	2,1	2,1
holič	3,7	3,8	3,5	3,6	3,7
obchodník papírem	1,6	1,5	1,3	1,3	1,4
vdova po soustružníku	2,8	2,7	2,4	2,5	2,6
účetní obecní zastavárny	1,2	1,2	1	1	1,1
dělník	2,6	2,5	2,2	2,6	2,5
hostinský	2,1	2,1	1,8	1,6	1,9
hodinář	2,6	2,4	2,2	2	2,3
čalouník	2,2	2	1,8	2	2
krejčí	2,2	2,2	2	2,2	2,2
sklenář	2,5	2,6	2,5	2,4	2,5
vlásenkář	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8
obchodník	2,1	2	1,8	1,6	1,9
dlaždič	2,4	2,4	2,2	2,2	2,3
obchodvedoucí	2,3	2,4	2,3	2,1	2,3
c. k. soudní oficiál	1,9	2,3	2,2	1,9	2,1
strojvedoucí	1,5	1,5	1,5	1,4	1,5

profesor obchodní akademie	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1
povozník	2,8	2,9	2,9	2,7	2,8
povozník	1,9	1,9	1,7	1,9	1,9
lampář	2,1	1,8	1,8	1,8	1,9
kamnář	3,2	3,4	3,2	3,1	3,2
pasíř	2,5	2,5	2,6	2,3	2,5
sluha u firmy Berger a Munk	1,7	1,6	1,3	1,2	1,5
kovář	2,6	2,7	2,8	2,5	2,7
	2,260714	2,25	2,082143	2,042857	2,171429

V. A třída, 1918/19	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
	I.	II.	III.	IV.	
Povolání otce (matky)					
zámečnick	1,2	1,2	1,1	1	1,1
tovární dělník	2,1	2	2	2	2
obchodník	1,8	1,6	1,5	1,4	1,6
krejčovský střihač	1	1	1	1	1
školník	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
hostinský	2,6	2,3	2	1,8	2,2
cukrář	2,4	2,2	2,2	2,1	2,2
vdova po radovi z. soudu	1	1	1	1	1
c. k. profesor	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
montér	1,2	1,2	1,2	1,1	1,2
c. k. cejchmistr	1,3	1,3	1,3	1,2	1,3
uzenář	1,3	1,3	1,2	1,2	1,3
deštníkář	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4
pekař	2,2	2,2	2,2	2,1	2,2
továrník	1,3	1,3	1	1	1,2
obuvník	2,1	2	1,9	1,8	2
obuvník	1,9	1,8	1,7	1,5	1,7
soukromník	2,4	2,4	2,4	2,3	2,4
obuvník	1,6	1,7	1,6	1,6	1,6
vdova po řezníku	2,3	2,4	2,2	2,2	2,3
strojní zámečnick	1,3	1,2	1,2	1,2	1,2
vdova po učiteli	1,2	1,1	1,1	1	1,1
sluha při st. návladnictví	2,1	1,9	2,2	2,2	2,1
městský policejní strážník	1,7	1,7	1,5	1,5	1,6
strojvedoucí	2,6	2,6	2,6	2,5	2,6
ředitel obchodního družstva	2,8	2,7	2,9	3,1	2,9
tajemník děln. organizace	1,6	1,5	1,4	1,4	1,5
hokynář	2,1	2,1	1,8	1,7	1,9
správce výchovny	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3
vdova po zámečnickovi	1,6	1,7	1,7	1,6	1,7

rolník	2,5	2,1	2,6	2,5	2,4
adjunkt při fin. řed.	2,7	2,9	2,8	2,8	2,8
hudebník	1,8	1,6	1,7	1,7	1,7
vdova po advokátovi	1,4	1,4	1,3	1,3	1,4
strojník	2	2	2,1	1,9	2
obuvník	1,9	1,9	1,9	1,7	1,9
železniční strážník	2,6	2,7	2,7	2,6	2,7
obuvník	2,4	2,4	2,3	2,1	2,1
zedník	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2
obuvník	1,9	2,1	2,1	2,1	2,1
evidenční geometr	1,9	1,7	1,6	1,6	1,7
důst. zástupce	2,2	2,1	2	1,8	2
obchodní sluha	2,1	2,1	2	1,9	2
kovář	1,3	1,6	1,5	1,5	1,5
	1,834091	1,797727	1,763636	1,706818	1,779545

V. B třída, 1918/19	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
Povolání otce (matky)	I.	II.	III.	IV.	
číšník	2,7	2,5	2,5	2,4	2,5
kočí	2,3	2,5	2,4	2,4	2,4
soustružnický pomocník	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5
hudebník	2,6	2,5	2,4	2,5	2,5
soustružník	2,3	2,2	2,2	2	2,2
holič	1,8	1,9	2	1,7	1,9
vdova po kočím	4,1	4,1	4,1	4,1	4,1
vdova po zřízenci dráhy	2,3	2	1,9	1,8	2
c. k. finanční komisař	1,5	1,6	1,6	1,5	1,6
dozorce vězňů	1,5	1,5	1,5	1,2	1,4
kožešník	1,6	1,6	1,6	1,7	1,6
účetní	2,6	2,5	2,5	2,4	2,5
tesař	2,7	2,8	2,8	2,7	2,8
dozorce při regulaci	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
elektrotechnik	2,6	2,4	2,4	2,3	2,4
sklenář	2,6	2,2	2,2	2,1	2,3
majitel realitní kanceláře	1,8	1,9	1,9	1,9	1,9
mistr zednický	1,4	1,5	1,4	1,2	1,4
mistr kovářský	1,9	2	1,9	1,8	1,9
veřejný posluha	2,8	2,9	2,8	2,7	2,8
učitel	1,4	1,5	1,4	1,3	1,4
hostinský	2,5	2,6	2,5	2,6	2,6
vdova po podúředníku	1,2	1,2	1,1	1	1,1

dílovedoucí	3	2,9	2,8	2,8	2,9
obchodník	3,1	2,8	2,8	2,6	2,8
továrník	2,5	2,6	2,6	2,6	2,6
mistr cementářský	2,1	1,9	1,9	1,9	2
krejčí	1,7	1,9	1,9	1,6	1,8
truhlář	3	3	3	2,9	3
pekař	2,9	2,6	2,6	2,6	2,7
vdova po sklenáři	2,9	3,1	3,1	3,2	3,1
mistr bednářský	2,2	2,4	2,4	2,1	2,3
uzenář	1,6	1,5	1,5	1,3	1,5
vdova po povozníku	3	3,1	3,1	2,9	3
krejčí	1,6	1,7	1,7	1,6	1,7
soustružník	1	1	1	1	1
	2,247222	2,233333	2,208333	2,122222	2,213889

V. třída, 1928/29	Průměrné známky dívek za čtvrtletí				Celkový průměr
Povolání otce (matky)	I.	II.	III.	IV.	
trafikant	1,9	2	1,8	1,6	1,8
úředník řed. st. drah	2,4	2,5	2,4	2,4	2,4
obchodník	2	2,1	2	1,9	2
finanční rada	1,1	1	1	1	1
truhlář	2	2,1	2	1,8	2
úředník škod. závodů	2,1	1,9	1,9	1,9	2
dámský krejčí	1,2	1,2	1,2	1,1	1,2
obuvník	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6
hudebník	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
lékař	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
knihář	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7
obuvník	2,5	2,5	2,5	2,3	2,5
obuvník	3,1	3	2,9	2,9	3
dělník	1,8	1,6	1,6	1,3	1,6
ředitel obč. školy	2,3	2,1	2,3	2,1	2,2
vrchní revident st. drah	1,3	1,2	1,2	1,1	1,2
obchodník	2	1,7	1,6	1,6	1,7
továrník	1,5	1,5	1,5	1,4	1,5
trhovec	2,8	2,8	2,8	2,5	2,7
faktor knihtiskárny	1,3	1,2	1,2	1,1	1,2
dělník	2,4	2,5	2,5	2,4	2,5
hostinský	2,1	2,1	2,1	2	2,1
nadporučík	1,2	1	1	1	1,1
mědikovec	2,5	2,5	2,4	2,2	2,4
rotmistr	2,3	2,1	2,1	2	2,1

štábní rotmistr	2,3	2,3	2,3	2,2	2,3
dělník	2,8	2,7	2,5	2,7	2,7
profesor na učit. ústavu	1,3	1,2	1,3	1,1	1,2
obchodník	1,8	1,6	1,6	1,6	1,7
písařka	2,3	2,3	2,2	2,1	2,2
železniční zřízenec	2,1	2	1,8	1,8	1,9
pošt. podúředník	3,3	3,2	3,2	3,1	3,2
vrchní revident ř. st. drah	2,1	1,9	2	2	2
zámečnick	1,8	1,7	1,6	1,7	1,7
truhlář	2	1,6	1,5	1,5	1,7
zřízenec banky	2,3	2,6	2,5	2,4	2,5
továrník	1,8	1,7	1,7	1,6	1,7
inženýr	1,5	1,3	1,3	1,2	1,3
soustružník kovu	2	1,9	1,9	1,8	1,9
obchodník	1,6	1,4	1,3	1,3	1,4
obchodník	1,9	1,8	1,7	1,4	1,7
ředitel Grand-bio	2	1,8	1,8	1,8	1,9
konzultant úředny	1,4	1,4	1,3	1,2	1,3
správce Škod. závodů	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4
oficiál ČS	3	3,1	2,8	2,9	3
pošt. vrchní kontrolor	1,7	1,6	1,7	1,5	1,6
truhlářský dělník	1,8	1,4	1,3	1,3	1,5
úředník ve Škod. závodech	1,6	1,4	1,4	1,3	1,4
drogista	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1
přednosta stanice	1,1	1	1,1	1	1,1
strojník v elektrárně	2,7	2,8	2,7	2,6	2,7
průvodčí stát. autobusu	2	1,8	1,9	1,8	1,9
průvodčí vlaku	2,4	2,4	2,5	2,2	2,4
obchodník	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3
kožešník	2,5	2,3	2,3	1,9	2,3
pensista	1,9	1,6	1,6	1,5	1,7
vdova po továr. řediteli	3	2,9	2,8	2,7	2,9
správce věznice	1,5	1,3	1,3	1,3	1,4
jasnovidka	1,6	1,7	1,6	1,5	1,6
továrník	2	2,4	2,4	2,5	2,3
	1,963333	1,888333	1,858333	1,778333	1,881667

Příloha B:

Prospěch dívek podle povolání rodičů na dívčím gymnáziu v Hradci Králové

I. Třída, 1908/09	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
učitel	1
vrchní inženýr	1
majetník pivovaru	1,5
sochař a štukatér	2,3
obchodník	2,3
obchodník	1,5
c. k. lesmistr	1,6
úředník u dráhy	1,5
tech. správce cukrovaru	1,8
zubní lékař	1,1
lékař	1
c. k. cvičný učitel	1,3
rolník	1,5
učitel	1
rolník	2,3
c. k. finanční sekretář	1,4
rolník	2,8
advokát	1,9
advokát	1,1
c. k. komisař fin. stráže	1,4
velkoobchodník	2
lékárník	1
sochař a kamen. dílovedoucí	1,5
prokurista	1,9
obchodník	1,9
učitel	1
advokát	1
obchodník	1,4
hostinský	3,3
účetní	1,1
	1,58

II. Třída, 1908/09	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
obchodník	2,1
c. k. hospod. správce	1,3
rolník	1,9
obchodní cestující	2,1
úředník dráhy	1,4

obchodník	2,1
řídící učitel	1,2
obchodník	1,7
listonoš	1,6
velkoobchodník	2,1
soukromník	1,3
rolník	1,4
evangelický farář	1,2
c. k. oficiál u kraj. soudu	2,1
vdova	1,3
rolník	1,2
správce skladů	1,8
řezník	1,7
materialista	1,2
c. k. poštovní oficiál	2,8
rolník	1,2
úředník	1,3
řídící učitel	1
lékař	1,1
c. k. poštovní oficiál	1
řídící učitel	2,3
lékař	1,3
stavbyvedoucí	1,1
pekař	1,9
hostinský	2,4
c. k. vrchní kontrolor	2,1
c. k. ředitel pedagogia	1,3
	1,609375

IV. Třída, 1908/09	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
c. k. soudní oficiál	2,9
obchodník	1,9
holič a vlásenkář	1,9
rolník	2,8
c. k. berní správce	1,8
c. k. knihovní	1,3
vrchní průvodčí vlaku	1,6
pokladní cukrovaru	2,3
c. k. poštovní úředník	2,2
zřízenec dráhy	1,2

sládek	1,8
úředník dráhy	1,1
evangelický farář	1,6
evangelický farář	1,3
lékárník a poštovní	1,4
pekař	1,6
rolník	1,6
účetní při c. k. okresní šk. radě	2,8
komunální úředník	1,3
mistr krejčovský	1
soukromník	1,9
soukromník	1,9
rolník	1,8
obchodník	1,7
majitel pilníkárně	1,4
obchodník	2
ředitel měšťanské školy	1,2
rolník	2,1
řídící učitel	1,7
spediteur	1,3
učitel	1,7
vrchní komisař finanční stráže	1,9
rytecký chef	1,1
obuvník	1,2
c. k. berní správce	1,4
správce sladovny	1,2
c. k. soudní oficiál	1,2
řídící učitel	1,4
oficiál	2,1
lékař	1,1
vrchní berní správce	2,5
	1,687805

V. A Třída, 1908/09	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
vdova	1,4
strojník	1,4
strojný zámečník	3
dílovedoucí	1,8

obchodník	2,5
vrchní inspektor banky	1,2
městský tajemník	1,2
rolník	1,6
cukrář	1,3
tovární mistr	1,1
obchodník	1,3
ředitel měšťanské školy	1
majitel hudebního ústavu	1
zahradník	1,2
řídící učitel	1,4
oficiál	1,6
c. k. ředitel gymnázia	1
řídící učitel	1,8
c. k. poštovní pokladník	1,8
obchodník	1,4
rolník	2,2
vyrábítel rohoží	1,9
	1,55

V. B Třída, 1908/09	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
řídící učitel	2,7
obchodník	1,5
obchodník	1,7
c. k. lesmistr	1,8
soukromnice	1,3
lékárník	2
účetní cukrovaru	1,6
c. k. okresní školní inspektor	1,6
advokát	1,3
rolník	1,6
soukromý učitel	2,3
úředník v cukrovaru a rolník	1,7
fotograf	1,4
vdova po mlynáři	1,7
inženýr a geometr	1
obchodník	2,2
profesor	1
přednosta nádraží	1
c. k. vrchní kontrolor	1,8
soukromý úředník	1

	1,61
--	------

I. A Třída, 1918/19	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
finanční rada	1,3
rolník	2,8
rolník	3,2
rolník	3
lesní správce	1,3
poklasný	2,3
odborný učitel	1
rolník	2
inženýr	2,4
vrchní oficiant	1
klempíř	2,4
rolník	2,4
hrobník	2
obchodník	2,1
obchodník	1,1
hostinský	1,8
krejčí	1,4
stavitel	2,8
mistr kovářský	2,7
zřízenec dráhy	2
obchodník	2,4
rolník	1,8
učitel	1,8
chalupník	2,2
obchodník	1,6
pekař	2,4
městský inženýr	1,8
ředitel spořitelny	1,6
hostinský	1,8
lesní geometr	2
lesní geometr	1
traťmistr	2,3
statkář	1,8
dělník	2,8
lesní	1,1
zlatník	2,2
řezník	1,4
vrchní rada	1,7
	1,965789

I. B Třída, 1918/19	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
učitel	1,1
hostinský	1,9
statkář	2,6
vdova po obchodníku	2,7
krejčí	2,4
obchodník	1
obchodník	1
zedník	2,7
cestář	2,8
vdova po učiteli odb. školy	1,4
zubní technik	2,4
profesor	1
hostinský	2,9
továrník	2,6
městský oficiál	1,7
strážník trati	2,8
rolník	2,2
lékař	1
zedník	3,3
vdova po učiteli	1,1
průmyslník	2
krejčí	2,7
zřízenec dráhy	1,2
hudebník	2,1
policejní strážník	2,9
rolník	1,4
dělník	1,2
sedlař a čalouník	1
čet. strážmistr	1,9
rolník	2
soukromník	2,1
hostinský	3
dělník	1
majetník řeznictví	2,4
lesní	1,4
profesor obchodní akademie	2,4
rolník	2,8
redaktor	1
poštovní posel	1,9
vrchní revident	2,8

továrník	2,4
šikovatel	1,3
mlynář	2,1
zřízenec dráhy	3,1
obchodník	1,6
profesor	2,1
rolník	3,3
továrník	1,7
odborný lékař	2,6
	2,040816

III. A Třída, 1918/19	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
truhlář	1,4
odborný učitel	1,2
oficiál	1
berní správce	1
ředitel továrny	2,3
řídící učitel	2
obchodník	1,6
rolník	2,8
rolník	1,4
primář nemocnice	1,8
obchodník	1,3
obchodník	1,1
revident st. drah	1,2
obchodník	3,1
rolník	1,2
obchodník	1,4
obchodník	2,1
obchodvedoucí	1,3
profesor	1,2
advokát	2
strojní zámečnick	1,6
portýr	1,1
ředitel okresního úřadu	1
obchodník	1,1
truhlář	2,3
řídící učitel	2
vzorkář	2,3
lékař	1,7
lesní	2
obchodník	1,8

šafář	1,1
revident státních drah	1
profesor	2,3
učitel	2,2
továrník	1,9
četnický strážmistr	2,9
poštovní kontrolor	1,3
rolník	2,4
strojník	1,9
řídící učitel	1
	1,6825

III. B třída, 1918/19	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
vdova po notáři	2,6
městský stavitel	1,8
řídící učitel	1,1
mistr tesařský	1,4
obchodník	1,6
krejčí	2,1
ředitel továrny	2,2
strojní inženýr	2,4
strojní inženýr	1,6
obvodní lékař	1,2
výrobce okenic	2
vrchní revident státních drah	1,3
lékař	1,6
lékárník	1,4
lékárník	2,4
poštovní mistr	1,7
berní správce	1
školník	1,9
strojvůdce státních drah	2,4
vdova po učiteli	1,2
sedlář	1,3
účetní cukrovaru	1
profesor reálky	1,6
rada zemského soudu	1
ředitel kanceláře	1
vážný	1,9
obvodní lékař	1,9
obchodník	1,6

rolník	2,1
obchodník	2
primář nemocnice	2,8
lesní	2,4
rada zemského soudu	1
mistr strojnický	1,3
jatecký	1,4
vdova po poštovním úředníku	1,6
vdova	1,6
gymnasijní profesor	1
vdova po profesoru	1,3
	1,658974

V. L třída, 1918/19	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
strojník	2
ředitel továrny	1,8
lesmistr	1,8
přednosta stanice	2,2
přednosta stanice	1,5
statkář	1,2
obchodník	1,5
učitel	1
železniční zřízenec	1
soukromnice	1,3
rolník	1,3
mistr bednářský	1,6
profesor	1,8
obchodník	2
soukromnice	1,7
výrobce kočárů	1,6
rolník	1
obchodník	1,9
odborný lékař	1,5
krejčí	1,3
zámečník	2
rolník	1,5
hostinský	1,3
zřízenec dráhy	2,8
obchodnice	1,6

obchodník	1,7
	1,611538

V. G třída, 1918/19	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
vdova po advokátu	1,8
majitel parní pily	1,1
finanční tajemník	1,4
choť bankovního úředníka	2,1
tovární zřízenec	1,4
ředitel soudní kanceláře	1,8
správce školy	1
rolník	1,6
odborný učitel	1,1
odborný učitel	1
zámečník	1,9
revident státních drah	1
technický ředitel Úvěr. ústavu	1,6
vdova	1,2
vrchní revident státních drah	1,9
obchodník	1,6
rada zemského soudu	1
advokát	1,6
rolník	1,6
učitel	1,7
	1,47

VII. třída, 1918/19	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
učitel	1
vrchní berní správce	1,7
rada zemského soudu	1
horník	1,2
obchodník	3,1
ředitel okresního úřadu	1,2
profesor	2,4
živnostenský inspektor	1,2
bankovní úředník	3,1
berní správce	1,8
ředitel učitelského ústavu	1,1

nájemce velkostatku	1,7
vrchní revident státních drah	1
ředitel měšťanské školy	1
účetní cukrovaru	1,7
úředník dráhy	1
rolník	1,6
odborný učitel	1,3
	1,561111

I. třída, 1928/29	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
truhlář	2
stavitel	2,5
truhlář	2,5
stavební rada	2,4
obchodník	1,6
učitel	1,3
pokladník cukrovaru	1
dělnice	2,1
obchodník	2,1
továrník	1,9
berní tajemník	1,4
továrník	2,1
obchodník	2,5
čsb. evangelický farář	1,5
koželuh	2
vrchní technický rada	1,4
učitel	1,8
ředitel továrny	1,4
kontrolor nemoc. pojišťovny	1,4
velkoobchodník	1,4
vrchní policejní komisař	1,4
soukromník	2,1
technický adj. cukrovaru	1,9
berní tajemník	2
	1,820833

II. třída, 1928/29	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
rolník	1,3
přednosta stanice	2
nádražní zřízenec	1,2

úředník	2,5
truhlář	2,5
štábní rotmistr	2,6
berní tajemník	2,1
rolník	2,2
náj. hostince	2,5
obchodník	2,6
vrchní četnický strážmistr	2,5
mědikovec	2,2
kolař	1,5
kovář	2,4
kovář	2,4
obchodník	2,7
mlynář	2,1
obchodník	2,6
vrchní montér	2
advokát	2,6
	2,225

III. třída, 1928/29	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
rada zemského soudu	2,5
oficiál státních drah	2,3
hostinský	3,1
rolník	2
soukromník	2,8
skladník	2,1
profesor	1,7
řezník	2,5
účetní	1,7
kolář	3,4
rolník	1,8
přednosta stanice	1,5
obchodník	3
kapitán	2,5
rolník	2,7
profesor	1,2
statkář	2,4
obuvník	2,8
vrchní poštmistr	2,9
inspektor státních drah	2,1
obchodník	2,4
školník	1,9

dílovedoucí státních drah	2,3
poštovní podúředník	1,5
truhlář	2,3
kancel. oficiant	1,9
zásob. kapitán	2,2
okresní školní inspektor	2,5
	2,285714

IV. třída, 1928/29	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
rolník	2,3
vrchní strážmistr	2,3
rolník	1,9
řídící učitel	1,6
řídící učitel	2,6
stavební rada	2,7
učitel obecné smíšené školy	2,6
obchodník	2,7
rolník	2,2
inspektor čsl. státních drah	1,5
učitel	1
statkář	2,6
plukovník	2,1
obchodník	2,4
průvodčí vlaků	1,8
rolník	2,8
státní lesmistr	1,3
natěrač	2,5
stárek	2,3
přednosta stanice	2,7
přednosta stanice	2,6
rolník	2,8
oficiál	2,7
modelář	2,5
ředitel elektrických podniků	2,3
prokurista banky	1,4
učitel obecné smíšené školy	2,1
učitel	1
obchodník	2,6
správce roln. družstva	2,5
krejčí	2,6
podplukovník	1,9
vrch. vel. komisař	1,9
fasádník	2,8

berní ředitel	2,8
zedník	2,6
	2,25

V. třída, 1928/29	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
strojní zámečnick	1,5
učitel	1,1
okresní školní inspektor	2,4
podúředník čsl. drah	3,1
zvěrolékař	2,7
strojník	1,3
ředitel škol	2,4
učitel	1,4
advokát	2,7
úředník čsl. drah	2
vrch. vel. komisař	1,3
vrchn. pošt. tajemník	2,4
	2,025

VI. třída, 1928/29	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
ředitel obch. školy	1,8
továrník	2,3
vrch. průvodčí vlaku	1,6
rolník	1,8
oficiál státních drah	1,5
inženýr	1,8
úředník státních drah	2,5
vrch. čet. strážmistr	1,3
měřič. rada státních drah	1,9
lékař	1,8
profesor	1
rolník	1,5
	1,733333

VII. třída, 1928/29	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
odborný učitel	2,2

rolník	2,2
inspektor čsl. st. drah	2
poštovní revident	2,1
bednář	1,4
obchodvedoucí	1,6
truhlář	2,3
ber. ředitel	2
odborný učitel	2,4
učitel	2,6
souk. úředník	2,5
	2,118182

VIII. třída, 1928/29	Průměrné známky dívek
Povolání otce (matky)	
zedník	2,2
oficiál státních drah	1,1
hostinský	2
obchodvedoucí	2,1
ředitel firmy Petrof	2,6
kovodělník	2,7
ředitel státní reálky	1,6
odborný učitel	2,8
oficiál státních drah	2,3
vrchní revident státních drah	2,3
	2,17